

Україна 2030

Біла книга економічної політики України до 2030 року:
національний і регіональний виміри

Авторський колектив:

Антонюк Л., Гуменна О., Поручник А., Тарута С., Харламова Г., Чала Н.

Концептуальне рішення макета та ідея обкладинки – Гуменна О., Тарута С., Харламова Г., Чала Н.

Художнє оформлення обкладинки Мазур-Посвалюк О. В.

Книгу підготовлено та видано в рамках проекту Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030» за підтримки Української бізнес ініціативи.

Біла книга економічної політики України до 2030 року: національний і
Б61 **регіональний виміри. / Антонюк Л., Гуменна О., Поручник А., Тарута С.,**
Харламова Г., Чала Н. Київ: СПД Павленко, 2018. – 152 с.: іл.

ISBN 978-966-2370-48-5

Книга містить пропозиції політичних рішень та науково обґрунтовані рекомендації забезпечення інклюзивного розвитку країни на основі подолання існуючих диспропорцій розвитку регіонів.

Представлений документ розроблено за результатами наукових дискусій та круглих столів, які проходили з червня 2017 по квітень 2018 року в усіх регіонах України. У цих консультаціях взяли участь представники органів державної влади та місцевого самоврядування, депутати різних рівнів, науковці та освітяни, представники інститутів громадянського суспільства, професійних об'єднань, бізнесу, ЗМІ, експерти міжнародних організацій. Аналіз проблем розвитку регіонів здійснювався на базі опитування 350 експертів з усіх регіонів України.

«Біла книга економічної політики України до 2030 року: національний і регіональний виміри» базується на Доктрині збалансованого розвитку «Україна 2030» та враховує рекомендації Національного форуму «Україна 2030» (що проходив 14.06.2018 у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»).

УДК 338.2(477) «2018/2030»

*За повного або часткового використання матеріалів
посилання на видання обов'язкове.*

ISBN 978-966-2370-48-5

© ГО «ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ РУХ
ГРОМАДЯНИНЬ», 2018

Над «Білою книгою економічної політики України до 2030 року: національний та регіональний виміри» працювали:

Антонюк Л. – проректор з наукової роботи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор;

Гуменна О. – декан факультету економічних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат економічних наук, доцент;

Поручник А. – директор Інституту бізнес-освіти Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор;

Тарута С. – промисловець, народний депутат України, ініціатор та співавтор Доктрини збалансованого розвитку «Україна 2030»;

Харламова Г. – доцент кафедри економічної кібернетики економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат економічних наук, доцент;

Чала Н. – професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор наук з державного управління, професор.

ВИШИТА МАПА УКРАЇНИ – ОБЕРІГ НАЦІЇ

Сила України – у єдності розмаїття культур і регіональних особливостей. Об'єднати єдиною політичною метою, всі частини України схожі на цю мапу. Символіка земель, представлених тут, оригінальна і схожа на знаки та символи вишивки.

Загалом в Україні поширено понад 300 вишивальних півів, які виконуються на основі 30 технік. Є шви, які поширені по всій країні, а є досить реліктові, рідкісні, вузько локальні. Однак, що об'єднує всю Україну у вишивці? По-перше, — це традиція шити рушники та сорочки на білих лляних, конопляних, а пізніше й бавовняних полотнах. По-друге, у вишивці використовується здавна основна п'ятірка кольорів: червоний, білий, синій, жовтий, чорний. Ці кольори наслідують хроматичний порядок Всесвіту. Здебільшого у вишивці використовувались один, два кольори, рідше три, чотири. Багатоколірна гама з'явилася лише у XX столітті з виробництвом широкої палітри вишивальних ниток.

Семантика візерунків регіональних вишивок надзвичайно глибока і веде свою історію з прадавніх часів. Одним із центральних символів української вишивки є Дерево Життя, яке являє собою космічне Дерево – своєрідний портрет Праматері, яка дає всьому життя. На земному рівні – це Дерево Роду, символ його процвітання (характерне для Луганської, Харківської, Полтавської, Черкаської областей).

Решітчастий геометричний ромбічний орнамент відображає символ родючості, плодючості, матеріального достатку (Київська, Житомирська, Закарпатська, Чернігівська, Вінницька, Волинська області), а також ромб, поділений косим хрестом на 4 ромби (символ «засіяного поля») (Одеська, Миколаївщина).

Восьмикутна зірка – Бог, Сонце, Зоря, Ангел-Охоронець, Коляда (Річне Обрядове Коло, або Коло Свароже) (Київська, Волинська, Кіровоградська, Дніпропетровська, Запорізька області). Також солярним символом є ромб із променями (Житомирська, Одеська, Рівненська, Тернопільська області).

Сварга, свастя – символ щастя, рух Сонця по небу (вхід до Небес, Небеса) (Вінницька, Миколаївська, Херсонська області).

Безкінечники – енергія, інформація, хвильова природа Матерії, впорядкування, гармонізація (АР Крим, Полтавська, Кіровоградська, Чернівецька, Львівська, Донецька області).

Пов'язані з безконечниками «S»-мотиви (або ключі, гесики) (Кіровоградщина) та спіралі (Івано-Франківщина) – захист людини від негативних проявів, гармонізація, добробут, урожай.

Зображення Праматері, Великої Богині, її високе покровительство, заступництво (узори Луганської, Харківської, Чернігівської, Черкаської, Кіровоградської, Хмельницької областей).

Наші предки часто кольоровою ниткою зшивали частини одягу та оздоблювали краї, щоб мати захист від негативних проявів ззовні, зберігати цілісність. Так і на мапі України єдина нитка, як спільна доля, єднає всі землі. Окупація на півдні і війна на сході країни спотворюють гармонію. Однак уже готова заплод для відновлення пошкоджених частин цього чудового килима – України.

*Юрій Мельничук – консультант, етнолог,
член Національної спілки майстрів народного мистецтва України,
майстер народного мистецтва з вишивки,*

Голова правління ГО «Центр української вишивки та костюму «Оріяна»

ЗМІСТ

СИНТЕЗ	8
ПЕРЕДМОВА	10
I. ІНІЦІАТИВИ ТА ПРАКТИЧНІ КРОКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	13
РЕГІОНАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	13
ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ АТЛАСІВ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	25
МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАПРОПОНОВАНИХ ІНІЦІАТИВ ТА МОНІТОРИНГ ЗМІН	35
II. БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ТА ЦІЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ДО 2030 РОКУ	51
III. МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТІЙКОСТІ	61
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ: РИЗИКИ, ЗАГРОЗИ, ВИКЛИКИ	61
ПРОГНОЗОВАНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У РАЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ STATUS QUO	89
IV. РЕГІОНАЛЬНИЙ РЕСУРС УКРАЇНИ І НОВІ МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	97
АНАЛІЗ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	97
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНКЛЮЗИВНОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	105
ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	121
ДОДАТОК	131
ПОДЯКА ЕКСПЕРТАМ	137
ГЛОСАРІЙ	145
ЛІТЕРАТУРА	148

СИНТЕЗ

«Біла книга економічної політики України до 2030 року: національний і регіональний виміри» містить пропозиції політичних рішень та науково обґрунтовані рекомендації забезпечення збалансованого розвитку країни на основі подолання існуючих диспропорцій розвитку регіонів.

Представлений документ розроблено за результатами наукових дискусій та круглих столів, які проходили з червня 2017 до квітня 2018 року у провідних вищих навчальних закладах країни. У цих консультаціях взяли участь представники органів державної влади та місцевого самоврядування всіх областей України, депутати всіх рівнів, науковці та освітяни, представники інститутів громадянського суспільства, професійних об'єднань, бізнесу, ЗМІ, експерти міжнародних організацій. Аналіз ключових проблем розвитку регіонів було проведено на базі опрацювання опитування 350 експертів з усіх регіонів України.

«Біла книга економічної політики України до 2030 року: національний і регіональний виміри» базується на Доктрині збалансованого розвитку «Україна 2030» та враховує рекомендації Національного форуму «Україна 2030» (що проходив 14.06.2018 у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»).

«Біла книга» є третім аналітичним документом: перший документ у серії – Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030» – визначив засадничі принципи збалансованого розвитку країни; другий документ – «Зелена» книга політики збалансованого розвитку «Україна 2030: Консолідація мислення – консолідація дій» – окреслив коло проблем, які гальмують такий розвиток і потребують обговорення. Саме «Біла книга» містить практичні рекомендації задля забезпечення інклюзивного розвитку країни.

Із застосуванням SWOT-аналізу для кожної області виявлено критичні чинники, які стримують її розвиток, сильні та слабкі характеристики економіки області, а також можливості та загрози для її подальшого розвитку у контексті Індустрії 4.0. Виходячи з потенційних переваг областей, було визначено драйвери

їхнього розвитку: створення регіональних інноваційних систем, SMART-спеціалізація регіонів, модернізація інфраструктури. Гальмівні чинники: трудова еміграція населення, відсутність міжрегіональної кооперації, фактична невключеність у глобальні виробничі ланцюги, які повторюються у кожному регіоні та є спільними для кожного з них, було винесено в окрему групу як загальнонаціональні проблеми. Розв'язок таких проблем потребує рішень на державному рівні, тому авторами окремо було розроблено пропозиції на національному та регіональному рівнях.

Запропоновані рішення поділено на короткострокові та довгострокові.

Представлений аналітичний документ також спрямовано на:

- зміну індустріальної парадигми мислення на інноваційну, що враховує вплив глобальних мегатрендів і розвиток технологій Індустрії 4.0;
- забезпечення аналітичною інформацією щодо розвитку регіонів України, як-от інвестиційні атласи регіонів;
- просвітництво щодо реформ задля формування суспільної довіри;
- розвиток потужних міжрегіональних партнерств та коопераційних зв'язків, що створює SMART-спеціалізацію регіонів та відкриває нові ринки збуту.

Завдання, які стоять перед Україною, вимагають вироблення принципово нової економічної політики. «Біла книга» – це консолідоване зусилля усіх учасників суспільного процесу.

ПЕРЕДМОВА

Процеси самоідентифікації нації, її самовизначення у глобальному середовищі та формування національної держави безпосередньо пов'язані з питанням національного інтересу як ключової формули реалізації ідеї, що консолідує націю. Ним оперують, приймаючи владні рішення, політичні та державні лідери країн світу, а також провідні гравці на міжнародних ринках, кожний з яких обстоює свій національний інтерес у гострій конкурентній боротьбі.

Національний інтерес можна кваліфікувати як усвідомлені певною державно оформленою нацією потреби у самозбереженні та розвитку, національній безпеці, зростанні її добробуту та багатства на основі політичного та економічного суверенітету, а також загальнолюдських цінностей (демократія, свобода, соціальна справедливість, духовність, моральність, культура тощо)¹.

З розвитком світової економіки в умовах поглиблення науково-технічного прогресу та динамізації всіх форм міжнародних економічних відносин зростає єдність світу, взаємозалежність континентів, регіонів та країн. Унаслідок цього дедалі більшого значення набувають загальнолюдські інтереси, які лежать у площині розв'язання насамперед глобальних проблем людства, таких як усунення загрози військової, економічної, фінансової, екологічної криз, забезпечення людства продуктами харчування, енергоресурсами тощо.

Такі інтереси формують глобальну систему інтересів, серед яких основним елементом є інтереси економічні.

Що стосується України, то її сучасний національний економічний інтерес пов'язаний, з одного боку, із задоволенням базових соціально-економічних потреб її громадян та забезпеченням світових стандартів життя, а з другого — з економічною безпекою та розширенням відтворенням національного людського

¹ Від автора.

ресурсу. Умовою цього є поєднання власних природних, технологічних та інтелектуальних ресурсів і можливостей та переваг зовнішньоекономічних зв'язків.

Високий ступінь реалізації національного економічного інтересу України неможливий без розгляду екзогенної сфери, специфіка якої полягає у поєднанні позитивних впливів зовнішнього середовища на країну і запобіганні можливим загрозам її безпеці з боку зовнішніх факторів. Так, з одного боку, інтеграція національної економіки у систему світового господарства розширює її можливості у використанні переваг міжнародного поділу праці, залучення в країну іноземних інвестицій, включення держави до науково-технічного співробітництва тощо. З другого боку, екзогенний фактор може відіграти негативну роль у тих випадках, коли зовнішні зв'язки стримують розвиток внутрішнього ринку, обмежують потенційні можливості зростання імпортозамінного виробництва, призводять до відпливу з країни національного капіталу, погіршують екологічний стан та ін. Отже, реалізація національного економічного інтересу України з погляду її економічної самодостатності повинна розглядатися у контексті того, наскільки екзогенний фактор сприяє формуванню цілісного народногосподарського комплексу держави.

І лише після того, як установлені та набули стійкості основні макроекономічні параметри, у сферу міжнародної економічної діяльності можуть долучатися конкретні ланки національного виробництва або розширюватися зони присутності іноземного капіталу на національному терені.

Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030», що побачила світ у 2017 році на новій теоретичній парадигмі, ядром якої є людиноцентризм, формулює стратегічні і тактичні завдання економічного прориву України та механізми їх досягнення. Доктрина органічно поєднала в собі політичні, економічні,

соціальні та екологічні компоненти суспільного розвитку, чітко визначає європейські і міжнародні координати національного розвитку в контексті глобальних мегатрендів, що є цілком закономірним, вмотивованим, логічним і сучасним форматом документу такого роду.

Наступним кроком із конкретизації та розвитку положень Доктрини «Україна 2030» є публікація білих книг, розроблення відповідних програм і дорожніх карт галузево-секторального і регіонального розвитку України.

Саме розв'язанню завдань розроблення конкретних рішень із реалізації положень Доктрини «Україна 2030» і присвячено цю «Білу книгу економічної політики України до 2030 року: національний і регіональний виміри».

«Біла книга» започатковує серію консультацій з метою вироблення механізмів та розроблення інструментів впровадження політики інклюзивного розвитку країни до 2030 року, базуючись на конкурентних перевагах кожного регіону і розвитку сильних міжрегіональних коопераційних зв'язків.

5

ІНІЦІАТИВИ ТА ПРАКТИЧНІ КРОКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

РЕГІОНАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ефективний економічний розвиток забезпечує економічне зростання в регіоні, і, оскільки регіон є частиною держави, це сприяє економічному зростанню в державі, підвищуючи добробут населення. Ефективна кооперація регіонів забезпечує розвиток країни, який базується на міжрегіональній співпраці, а не на конкуренції. Тому актуальним завданням регіональної політики є реалізація принципу: «сильні регіони – ефективна співпраця – сильна держава». Отже державна регіональна політика інклюзивного розвитку має зосередитися на створенні ефективних механізмів зменшення дисбалансу розвитку регіонів, реалізації міжрегіональних коопераційних проєктів та забезпечення сучасної інфраструктури. Вирішення цих завдань можливе шляхом реалізації нижчезазначених ініціатив.

1. Модернізація виробничої та транспортної інфраструктури (у першу чергу автошляхи, залізничне сполучення, авіасполучення, зв'язок, доступ до якісного Інтернету).

Розвиток сучасної інфраструктури в регіонах здатен створити ефект мультиплікації економічного зростання за рахунок підсилення міжрегіональної співпраці, формування нових,

альтернативних центральноорієнтованим, маршрутів, зменшення навантаження на столицю. Підвищення доступу домогосподарств до мережі Інтернет стимулюватиме розвиток цифрової економіки. Зараз у регіонах доступ домогосподарств до мережі становить до 65% (рис. 1.1), що стримує впровадження електронного врядування, телемедицини (що особливо актуально у контексті реформи охорони здоров'я), банківських послуг тощо.

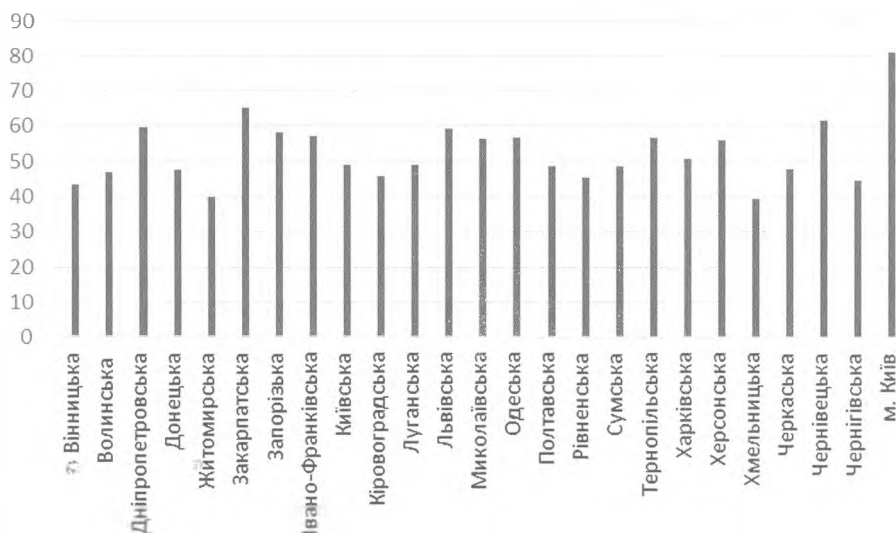

Рис. 1.1. Частка домогосподарств, які мають доступ до Інтернет вдома (2017 р.)

2. Цифровізація та створення цифрових атласів регіонів, що дозволить мати достовірні оперативні дані про соціально-економічну ситуацію, зменшить рівень неформального сектора економіки в регіоні, відкриє привабливість і потенціал регіонів для потенційних внутрішніх та зовнішніх інвесторів.

Дослідження, яке було проведено впродовж вересня 2017 – травня 2018 р., показало, що більшість регіонів розвинені краще, ніж це здається при аналізі даних Державної служби статистики України, що пояснюється методикою збору даних. Наприклад, анонімізовані дані мобільних операторів

є інформативнішими при аналізі пасажиропотоків, ніж дані комунальних перевізників. Співставлення даних від мобільних операторів і показників комунальних перевізників дає можливість виявити неформальний обсяг пасажиропотоку.

3. Пошук нової SMART-спеціалізації регіонів та нових ринків збуту для їхньої продукції.

Нижче наочно продемонстровано нерівномірність господарської активності за регіонами та її надмірну концентрацію у столиці. За даними Державної служби статистики України, м. Київ і чотири області: Київська, Дніпропетровська, Харківська та Донецька створюють 50,8% ВВП України (рис. 1.2), що вказує на необхідність підвищення продуктивності регіонів шляхом зміни їхньої спеціалізації. Інакше складається ситуація, коли двадцять регіонів утримуються за рахунок чотирьох.

Рис. 1.2. Внесок окремих регіонів у створення ВВП України, %

Географічна структура експорту поступово переорієнтовується на ринки країн ЄС, хоча на сході України все ще залишається у структурі експорту значна частка товарів, які постачаються до Російської Федерації (рис. 1.3). Відкриття нових ринків збуту для української продукції диверсифікує ризики та підвищує стійкість в умовах економічної турбулентності. Цікавими ринками збуту для українських товарів виглядає Близький Схід.

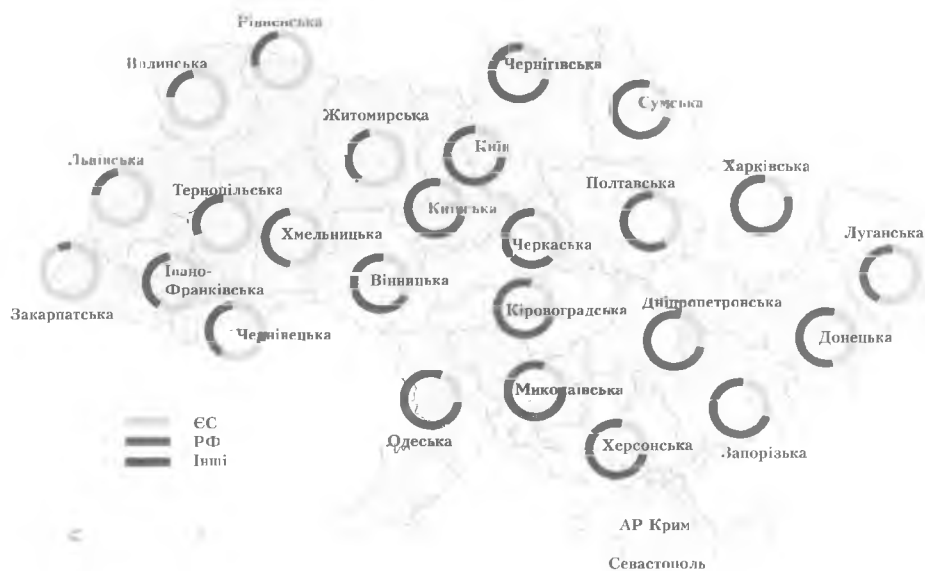

Рис. 1.3. Географічна структура експорту продукції за регіонами

Сировинна структура економіки, як вже неодноразово було зазначено, вичерпала свій ресурс розвитку і заводить країну у «коло злиднів», тому регіони поряд зі своєю традиційною мають формувати нову спеціалізацію. Вона визначається при співставленні глобальних потреб та сильних сторін регіонів, базуючись на принципах інклюзивного розвитку. При виборі з кількох альтернативних варіантів спеціалізації, щоби не розпрошувати ресурси, рекомендується обирати той варіант, який потенційно може створювати більшу додану вартість. Використання методології форсайту дало можливість визначити вірогідний внесок у ВВП України на часовому проміжку 2015–2030 рр. за умови активізації найбільших секторів економіки, а також залежність економічного зростання від розвитку кластерів (рис. 1.4).

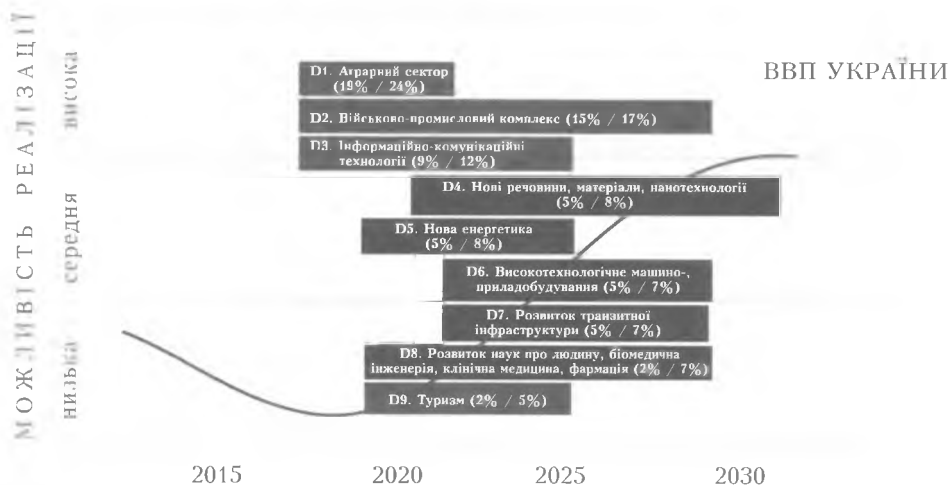

Рис. 1.4. Активізація головних кластерів економіки України за Форсайтом України в розрізі часових горизонтів до 2030 року

4. Створення регіональних інноваційних систем та забезпечення конкурентоспроможності регіонів².

Регіональні інноваційні системи створюються для консолідації активів регіону та оптимального використання його потенціалу, що, по-перше, збільшує надходження до місцевих бюджетів; по-друге, забезпечує залучення і збереження висококваліфікованого персоналу; по-третє, підвищує конкурентоспроможність економіки. Ефективність функціонування таких систем потребує не тільки високих витрат на наукову та освітню діяльність, а й інституційних умов, серед яких учені переважно виділяють:

- конкурентоспроможний підприємницький сектор;
- інтеграцію у глобальну інноваційну систему.

Уряди США, Японії, Китаю, країн ЄС, нових індустріальних країн сприяють інноваціям на основі використання інструментів економічної, інвестиційної, кредитної політики, а також за допомогою створення організаційних умов для швидкої комерціалізації новинок (широке використання податкових і амортизаційних пільг, правовий захист інтелектуальної власності, сприяння міжнародному науково-технічному співробітництву, підтримка інноваційних проектів тощо). Однак,

² Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект <https://docplayer.net/73543071-Antonyuk-l-l-mizhnarodna-konkurentospromozhnist-krayin-regionalniy-aspekt.html> (дата звернення: 21.09.18).

якщо країна та її регіони намагаються здобути глобальні конкурентні переваги в умовах розгортання нових технологій четвертої та п'ятої промислових революцій, то необхідна відповідна стратегія як на загальнонаціональному, так і на місцевих рівнях, за допомогою якої можна ефективно залучати інвестиції в наукові дослідження та інфраструктуру, що сприяє розробленню та комерціалізації нових продуктів чи процесів. Регіональна інноваційна стратегія є необхідним інструментом для успішного розвитку місцевої економіки, а особливо ефективна для регіонів, що мають високий інноваційний потенціал. Міжнародну конкурентоспроможність країни зумовлює насамперед інноваційне регіональне середовище. Так, за оцінками Всесвітнього економічного форуму, ключовим інноватором упродовж останніх 10-ти років є США, хоча в цій державі половина НДДКР здійснюється в шести із п'ятдесяти штатів, а на двадцять штатів припадає лише 5% усіх наукових досліджень та розробок. Проте уряди штатів менш розвинених регіонів теж намагаються долучитися до інноваційних процесів і створити належні умови для промислових досліджень, а фінансування НДДКР розглядаються ними як стратегічне інвестування. Для підтримання економічного зростання розробляються інноваційні системи та відповідні стратегії і в більшості регіонів Європи, підтверджуючи тезу, що в сучасних умовах активна інноваційна діяльність є необхідною не тільки для високорозвинених регіонів, а й для всіх регіонів світу. Ще із середини 90-х років Європейська комісія стимулює і підтримує розроблення регіональних інноваційних стратегій шляхом використання спеціальних програм RITTS та RIS, за допомогою яких понад 120 європейських регіонів отримали підтримку досвідчених консультантів з аналізу інноваційного потенціалу та розроблення регіональних інноваційних стратегій. Через регулярні європейські конкурси фінансувалися регіональні інноваційні проекти, причому депресивні території отримували 75% фінансових ресурсів. Крім того, значних зусиль ЄС докладає при створенні мережі для обміну інформацією між регіонами. Прикладом цьому може слугувати мережа Innovative Region in Europe (IRE), в яку входять різні регіони ЄС³.

³ Антонож Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія. Київ: КНЕУ, 2003. 394 с.

Тому необхідне створення в регіонах належної інноваційної інфраструктури, яка б містила в собі організацію і види діяльності, пов'язані з комп'ютеризацією, створенням мереж і трансфером технологій, зокрема й інкубаторів малого бізнесу, підтримку венчурних підприємств, а також – інститутів для партнерського співробітництва між дослідницькими університетами і комерційними компаніями та урядами регіонів. Практика високорозвинених країн показує, що інноваційні стратегії значною мірою дозволяють залучати і депресивні регіони для подолання кризи за допомогою нових технологічних рішень. Прикладом слугує Угорщина, більшість високотехнологічних компаній якої зосереджено в кількох західних промислових регіонах. Ці регіони ще у 1998 р. були депресивними, а створення умов для залучення іноземних інвестицій переважно у «нову економіку» зумовили зменшення розриву в рівні розвитку регіонів цієї країни. Важливим кроком на шляху інтеграції України у світовий інноваційний простір є розбудова власної національної інноваційної системи та активна регіональна політика у сфері інновацій.

»

Нарощування конкурентоспроможності української економіки залежатиме від того, наскільки активно регіони провадитимуть інноваційну політику та стимулюватимуть інноваційну активність суб'єктів господарювання. Оцінка конкурентоспроможності регіонів України розрахована за методикою ЄС (табл. 1.1). Найбільш конкурентоспроможні регіони – це м. Київ, Донецька, Дніпропетровська, Харківська та Львівська області. Однак рівні продуктивності праці цих регіонів складають лише близько третини продуктивності праці аутсайдерів у Європі. Лише єдиний київський столичний регіон за конкурентоспроможністю відповідає рівню *регіону Acores* (що посідає одне з останніх місць).

Таблиця 1.1
Конкуентоспроможність регіонів України⁴

Назва регіону	ВРП, млн грн	ВРП на душу населення, грн	Фонд робочого часу	Рівень продуктивності праці	Кількість інноваційно активних підприємств	
					Усього, од.	у % до загальної кількості обстежених підприємств
Україна	2 385 367	55 899	413	42,6	759	16,2
Вінницька	74 411	46 615	408	1,59	24	15,4
Волинська	35 744	34 310	413	1,04	17	16,0
Дніпропетровська	244 478	75 396	423	3,24	51	11,0
Донецька	137 500	32 318	403	4,25	22	11,5
Житомирська	47 919	38 520	402	1,24	23	13,9
Закарпатська	32 390	25 727	398	1,25	12	9,0
Запорізька	104 323	59 729	421	1,74	42	19,1
Івано- Франківська	51 404	37 220	390	1,38	28	21,7
Київська	128 638	74 216	417	1,73	37	11,0
Кіровоградська	46 021	47 469	415	0,96	24	22,6
Луганська	31 356	14 251	386	2,2	7	10,0
Львівська	114 842	45 319	405	2,53	48	15,2
Миколаївська	57 815	50 091	412	1,15	25	26,9
Одеська	119 800	50 159	418	2,38	36	15,7
Полтавська	116 272	81 145	415	1,43	27	10,4
Рівненська	39 469	33 958	389	1,16	8	5,9
Сумська	46 287	41 741	406	1,11	24	20,5
Тернопільська	31 072	29 247	395	1,06	25	27,5
Харківська	154 871	57 150	420	2,71	111	28,1
Херсонська	38 743	36 585	421	1,05	15	15,5
Хмельницька	48 859	37 881	409	1,29	8	5,7
Черкаська	59 412	48 025	414	1,23	32	24,4
Чернівецька	21 239	23 365	400	0,90	8	14,5
Чернігівська	43 362	41 726	408	1,04	10	9,6
м. Київ	559 140	191 736	425	2,92	95	20,7

⁴ Антонов Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект / Міжнародна економічна політика 2005. №. 1 (2). С. 49–68.

Оцінюючи інноваційну сприйнятливість регіонів України, можна зробити висновок, що кількісно наша країна має достатньо потужний потенціал у сфері НДДКР. Так, у 2002 році науково-технічною діяльністю займалися 1 477 організацій, установ і підприємств. На сучасному етапі розвитку світової економіки головними чинниками високого конкурентного статусу провідних держав є інновації, які виникають та комерціалізуються в межах ефективної національної інноваційної системи. Це дозволяє забезпечити високі темпи економічного зростання у довгостроковій перспективі. Однак в епоху розвитку технологій четвертої промислової революції, розроблення штучного інтелекту, роботизації виробничих та управлінських процесів Україна залишається аграрно-індустріальною країною з уповільненою інноваційною активністю суб'єктів національної інноваційної системи.

5. Розвиток міжрегіональної співпраці для реалізації спільних проектів та вирішення екологічних проблем (сміття, очищення річок, ґрунтів).

Створення ефективних міжрегіональних партнерств дасть потужний ресурс для реалізації проектів, на які у кожного окремого регіону не вистачає фінансів, а на державному рівні визначено інші пріоритети. Найактуальніший, який було названо в усіх регіонах, – це вирішення проблеми переробки сміття та очищення території від сміттєзвалищ. Побудова сміттєпереробних заводів може відбуватися на паритетних умовах як міжрегіональний проект, який обслуговує кілька регіонів. Аналогічно можуть бути реалізовані проекти з очищення річок, ґрунтів тощо, оскільки екологічні проблеми однаково стосуються кожного регіону.

6. Розвиток лідерського потенціалу та інноваційної культури регіональної спільноти.

Завданням регіональної політики є забезпечення розвитку регіонів та зміна їхньої спеціалізації відповідно до глобальних мегатрендів та четвертої промислової революції. Зараз більшість регіонів розробляють власні стратегії розвитку, виходячи з індустріальної парадигми, тобто на базі вже існуючих промислових виробництв та природних ресурсів, без маркетингових досліджень потреб ринку, пошуку інноваційних рішень, а також прагматичної оцінки альтернативних рішень. Наприклад, що принесе більший дохід: будівництво аквапарку чи

розвиток центру малої авіації? Важливим при пошуку відповіді на питання як капіталізувати власний потенціал регіону, є саме рівень розвитку лідерського потенціалу у керівника регіону. Наскільки керівник регіону спроможний створювати ефективні команди, підтримувати інноваційні рішення та залучати інвестиційні ресурси. Провідну роль у цих процесах мають відігравати місцеві навчальні заклади, які у співпраці з місцевим бізнесом та громадою здатні сформувати осередки інноваційної культури регіональної спільноти.

7. Консолідація локальних дій в регіонах навколо загальнонаціональних пріоритетів розвитку та посилення фінансової спроможності регіонів.

Нерівномірність розташування населення з концентрацією у містах, доступність для населення соціальних послуг (послуг освіти, охорони здоров'я, культури) та різний розвиток господарських зв'язків призводять до суттєвих диспропорцій фінансової спроможності місцевих бюджетів. Прагнення забезпечити збалансований розвиток є спільним для всіх регіонів, проте одним із джерел доходів місцевих бюджетів є міжбюджетні трансферти з державного бюджету, які спрямовано на компенсацію дефіциту. Відповідно, перед органами місцевого самоврядування постає дилема: чи конкурувати з іншими регіонами за отримання міжбюджетного трансферту на покриття дефіциту. Чи забезпечувати профіцитний бюджет та очікувати вилучення коштів для їх перерозподілу через державний бюджет.

На регіональному рівні мають бути розроблені стратегії розвитку відповідно до принципів збалансованого розвитку та загальнодержавних національних інтересів, спрямовані на покращення якості життя і зростання добробуту місцевого населення. Реалізація цих стратегій замінить конкуренцію між регіонами на кооперацію задля їх реалізації. Посилення фінансової спроможності регіонів можливе за рахунок реформи децентралізації та зміни оплати податку з доходів громадян не за місцем реєстрації підприємства, а за місцем фактичного проживання громадянина.

8. Стимулювання економічного розвитку території Донбасу та гірських територій.

Стимулювання економічного розвитку території Донбасу та гірських територій, а також розроблення стратегії реінтеграції

тимчасово окупованих територій потребує комплексного підходу з чітким визначенням їх можливої спеціалізації та місця у ланцюгах створення доданої вартості. Для стимулювання економічного розвитку цих територій може бути введений спеціальний режим господарювання. Водночас, враховуючи досвід функціонування в Україні спеціальних економічних зон, важливо чітко визначити часові терміни дії спеціального режиму господарювання, процедури його припинення і правила застосування.

9. Залучення інвестицій в регіони за допомогою використання маркетингових стратегій (позиціонування, просування, брендування) та розроблення бізнес-планів розвитку території.

Залучення інвестиційних ресурсів в регіони сприятиме вирівнюванню їхнього економічного розвитку, створенню робочих місць та зменшенню трудової міграції. Важливими чинниками для залучення інвесторів є захист прав приватної власності, розрахунок окупності інвестицій та наявність трудових ресурсів. Захист прав приватної власності забезпечується незалежністю судової системи та прозорістю набуття цих прав. У компетенції місцевої влади розробити маркетингову стратегію просування власного регіону, бренд, позиціонування, інвестиційні бізнес-плани. Створення комфортних умов для проживання населення: надання освітніх та медичних послуг, зручний громадський транспорт, культурний простір забезпечують розвиток людського потенціалу. Саме таке відповідальне господарювання забезпечує зростання валового регіонального продукту, саме на нього очікують громадяни на місцевому рівні.

За даними емпіричних досліджень було виявлено залежності, що впливають на надходження прямих іноземних інвестицій:

- збільшення в регіоні валового регіонального продукту сприяє приросту надходжень прямих іноземних інвестицій у регіон;
- 66,6% загального зростання притоку прямих іноземних інвестицій може бути викликано зростанням валового регіонального продукту, що відбувається за рахунок зміни у поточному періоді, і 33,4% цього зростання припадає на вплив динаміки попереднього року;
- збільшення частки використаних капітальних інвестицій у регіоні (до загального обсягу у країні) та збільшення

у регіоні темпів зростання обсягів сільськогосподарської продукції сприяє зростанню приросту надходжень прямих іноземних інвестицій у регіон;

- зростання інноваційного потенціалу регіону, а саме зростання частки інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств регіону, стимулює приріст надходжень прямих іноземних інвестицій у регіон;
- зростання інституціонального потенціалу регіону, що в дослідженні характеризується даними з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, а саме: кількістю об'єктів приватної власності, кількістю іноземних підприємств (як їх частки відносно загальної кількості в країні) та кількості малих підприємств, сприятиме збільшенню приросту надходжень прямих іноземних інвестицій у регіон;
- збільшення в регіоні введених в дію основних фондів сприяє приросту прямих іноземних інвестицій у регіон;
- збільшення в регіоні оптового товарообігу сприяє приросту прямих іноземних інвестицій у регіон;
- збільшення обсягу депозитів населення в національній валюті (як % до загальної суми депозитів населення в банках регіону) має негативний вплив на зростання інвестиційного надходження в регіон, в той час як збільшення обсягу кредитів суб'єктам підприємницької діяльності в національній валюті (як % до загального обсягу таких кредитів) має позитивний вплив на зростання інвестиційних надходжень у регіон;
- зростання імпорту товарів у регіон (як питомої ваги у загальному імпорті) негативно впливає на приріст прямих іноземних інвестицій у регіон;
- обсяг споживання природного газу не є показником, що позитивно впливає на надходження прямих іноземних інвестицій у регіон, але тут скоріше має місце рецесивний вплив підйому цін на паливе в аналізованому періоді;
- з'ясувалося, що демографічна ситуація в регіоні не є суттєвим фактором для надходження прямих іноземних інвестицій у регіон.

Таким чином, наголосимо, що вплив прямих іноземних інвестицій на регіон-реципієнт в будь-якому разі залежить від умов приймаючої країни, її потенціалу та здатності регулювати пряме іноземне інвестування.

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ АТЛАСІВ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Для правильного маркетингового позиціювання регіонів України у конкурентній боротьбі за інвестиції рекомендується розробити інвестиційні атласи регіонів.

Ступінь привабливості інвестиційного клімату регіону визначається сукупним впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів інвестування. Об'єктивні можливості регіону щодо залучення прямих іноземних інвестицій являють собою інвестиційний потенціал регіону, а об'єктивні перепони, що перешкоджають реалізації таких можливостей, – це різноманітні регіональні інвестиційні ризики, наявність яких визначає ймовірність неповної реалізації інвестиційного потенціалу регіону.

Спираючись на результати рейтингування, здійснено маркетингове позиціювання регіонів України, а саме побудовано аналог матриці BCG – *матрицю прямого іноземного інвестування у регіони «інвестиційна активність (ІА) – інвестиційний потенціал (ІР)» та запропоновано для кожного блоку матриці відповідну інвестиційну стратегію.*

Таблиця 1.2
Маркетингове позиціювання регіонів України за інвестиційним потенціалом⁵

	Значна інвестиційна активність (інтегральна оцінка ІА = {1;2;3})	Слабка інвестиційна активність (інтегральна оцінка ІА = {4;5;6})
Високий інвестиційний потенціал (інтегральна оцінка ІР = {1;2;3})	«Зірки» (лідери) <i>м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська області</i> (високому інвестиційному потенціалу відповідає міцна інвестиційна позиція лідерства). Стратегія – втримування.	«Претенденти», «Знаки питання» (нереалізований потенціал) <i>Жодного регіону</i> (недооцінений інвест. потенціал) Стратегія – підсилювання. Інтенсифікація маркетингу на просування регіону для приваблення інвесторів. При збільшенні інвестиційного промощення регіон може або перетворитися на «зірку» (для «претендентів»), або потрапити до групи «дійних корів» (для «знаків питання»).

⁵ Kharlamova A. A. Investment security of Ukraine: dynamics and forecast

Проблеми економіки. 2013. № 1. С. 363–367.

	Значна інвестиційна активність (інтегральна оцінка IA = {1;2;3})	Слабка інвестиційна активність (інтегральна оцінка IA = {4;5;6})
Низький інвестиційний потенціал (інтегральна оцінка IP = {4;5;6})	Позиція «дійної корови» Закарпатська, Київська, Одеська області (регіон приймає більші потоки ІІІ, ніж потенційно може претендувати). Стратегія – підтримування. Укріплення поточних джерел інвестицій. Надлишкові потоки ІІІ можуть дати кращий результат, якщо поділити їх зі «знаками пита́ння».	«Аутсайтери» (безперспективні) Тернопільська, Херсонська, Хмельницька області. Стратегія – регіони вимагають великої уваги і зусиль з боку місцевих та державних органів влади на залучення хоча б малих потоків ІІІ; вихід із зовнішньо-інвестиційної діяльності, орієнтація на внутрішні інвестиції (напр., з боку «зірок»).

Для стратегічного аналізу доцільною є також побудова аналогів матриці DPM (General Electric) – *матриця прямого іноземного інвестування у регіони «інвестиційний потенціал (IP) – інвестиційна активність (IA)» за «принципом світлофора»:*

Таблиця 1.3
Матриця прямого іноземного інвестування у регіони «інвестиційний потенціал (IP) – інвестиційна активність (IA)»

Інвестиційний потенціал	Інвестиційна активність		
	Значна	Середня	Слабка
Високий	1 м. Київ, Дніпропетровська обл.	2 Донецька обл., Запорізька обл., Харківська обл.	3
Середній	4	5 Київська обл., Одеська обл., Львівська обл., Полтавська обл., Закарпатська обл., Волинська обл., Івано-Франківська обл., Миколаївська обл., Рівненська обл., Сумська обл., Черкаська обл.	
Низький	7		

та матриця прямого іноземного інвестування у регіони «інвестиційна привабливість (ІП) – інвестиційна активність (ІА)» за «принципом світлофора»:

Таблиця 1.4
Матриця прямого іноземного інвестування у регіони
«інвестиційна привабливість (ІП) –
інвестиційна активність (ІА)»

Інвестиційна привабливість	Інвестиційна активність		
	Значна	Середня	Слабка
Високий	1 м. Київ	2	3
Середній	4 Закарпатська обл., Дніпропетровська обл.	5 Донецька обл., Запорізька обл., Київська обл., Харківська обл., Одеська обл., Львівська обл., Полтавська обл.	6 Миколаївська обл., Волинська обл., Рівненська обл., Сумська обл., Черкаська обл., Івано-Франківська обл., Чернівецька обл., Вінницька обл.
Низький	7	8 Кіровоградська обл., Чернівецька обл., Луганська обл., Житомирська обл.	9 Хмельницька обл., Херсонська обл., Тернопільська обл.

1, 2, 4 – «зелена зона» – зона хороших перспектив з огляду виробничого і ділового потенціалу для подальших інвестицій та зростання.

- Стратегія – нарощування темпів прямого іноземного інвестування в регіон;

3, 5, 7 – «жовта зона» – зона помірних перспектив.

- Селективні інвестиційні стратегії безпосередньо за зонами:

- **«жовта зона»** – потрібно проводити широкий інвест-промоушн регіону для закріплення позиції «лідера» за інвестиційним потенціалом;

- **«жовта зона»** – потрібно запроваджувати інвестиційні стратегії закріплення позицій «золотої середини»;

- **«жовта зона»** – потрібно стратегічно використати інтерес інвесторів на підвищення потенціалу регіону для подальшого переходу в зону 4;

6, 8, 9 – «червона зона» – зона неперспективна через загальний низький інвестиційний потенціал та слабку інвестиційну активність.

- Селективні інвестиційні стратегії безпосередньо за зонами: **зона 6 та 8** – стратегія «зібрати врожай»; **зона 9** – регіону на певний час краще відмовитися від іноземної інвестиційної активності та зосередитися на внутрішніх джерелах інвестицій та «сусідських ефектів» від регіонів, що потрапили до «зеленої зони»⁶.

При інвестиційному промоушені регіонів країни необхідно здійснювати такі першочергові заходи просування інвестиційних можливостей регіонального рівня країни для зацікавлення потенційних інвесторів:

- розроблення паспортів регіонів та «Інвестиційних путівників»;
- створення регіональних центрів проектного фінансування для підготовки бізнес-планів за міжнародними стандартами (стандарти, які рекомендовані UNIDO⁷ та практикуються провідними світовими фірмами).

Рис. 1.5. Прямі іноземні інвестиції країн світу за регіонами України

⁶ Харламова Г. О. Інвестиційна безпека України: рейтингова оцінка : монографія. К. : Вид-во Аграр Медіа Груп, 2017.

⁷ Організація ООН з промислового розвитку

Аналогічні підходи мають бути враховані і при розробленні політики національної безпеки на рівні регіонів.

Історично так склалося, що економічний простір України є доволі строкатим, що значно впливає на характер регіональних інвестиційних процесів. Як свідчить практика, іноземні ділові кола під час прийняття рішення про інвестування враховують регіональний фактор.

Іноземні інвестиції впродовж періоду незалежності розподіляються між регіонами нерівномірно, хоча і надходили в усі регіони (рис. 1.5). Найбільший капітал протягом усього періоду, що аналізується, йде в економічно сильні регіони. З точки зору інвестицій існує місто Київ та решта регіонів зі значним лідерством Дніпропетровської області. Частка прямих іноземних інвестицій для інших регіонів не перевищує 5% від загального обсягу надходжень прямих іноземних інвестицій, а для багатьох регіонів – взагалі в межах 1%.

Графічне дослідження зв'язку між прямими іноземними інвестиціями та валовим регіональним продуктом (ВРП) за всіма регіонами України виявило очевидну конвергентно-дивергентну динаміку протягом всіх досліджуваних років (1996–2017 рр.) Наявність регіональної інвест-неоднорідності та, хоча й незначне, але ж монотонне її посилення в інвестиційному просторі України, що спостерігалось з 1997 по 2017 роки, можна пояснити низкою причин:

- неоднакова адаптація регіонів до ринкових умов;
- «адресний» характер інвестування в Україні, тобто краще «приживається» інвестор в тих регіонах, де є фактор приватних відносин із владними структурами чи особами;
- прояв конкурентних переваг окремих областей України (розвиток структури господарських комплексів та їх інфраструктур, забезпеченість пріоритетними природними ресурсами, густина та спрямованість основних транспортних артерій тощо);
- географічне розташування регіону.

Таблиця 1.5
Рангові характеристики інвестиційної
привабливості регіонів України

Регіони (області) України	Інтегральна оцінка					
	інвестиційного потенціалу (ІР)		інвестиційного ризик (ІР)		інвестиційної активності (ІА)	
	Оцінка	Місце	Оцінка	Місце	Оцінка	Місце
1. Вінницька	5	13	4	8	6	21
2. Волинська	5	11	4	10-11	5	18-20
3. Дніпропетровська	3	2	5	24	2	2
4. Донецька	3	3	6	25	3	6-8
5. Житомирська	6	21-22	5	20	5	18-20
6. Закарпатська	5	16	4		3	6-8
7. Запорізька	3	5	4	16-19	3	5
8. Івано-Франківська	5	17	5	21-22	5	11-12
9. Київська	4	9	3	5	3	6-8
10. Кіровоградська	6	23-25	3	3-4	5	13-16
11. Луганська	6	23-25	5	25	5	17
12. Львівська	4	8	4	9	4	9
13. Миколаївська	5	10	3	6	5	13-16
14. Одеська	4	6	4	7	3	3-4
15. Полтавська	4	7	4	16-19	4	10
16. Рівненська	5	15	4	13	5	18-20
17. Сумська	5	12	4	16-19	5	13-16
18. Тернопільська	6	23-25	5	23	6	22-25
19. Харківська	3	4	5	21-22	3	3-4
20. Херсонська	6	19-20	4	14-15	6	22-25
21. Хмельницька	6	21-22	3	3-4	6	22-25
22. Черкаська	5	14	4	16-19	5	11-12
23. Чернівецька	5	18	4	10-11	6	22-25
24. Чернігівська	6	19-20	3	2	5	13-16
25. м. Київ			4	12		

Було виділено 6 рівнів оцінки інвестиційної привабливості:

1 – червона зона – регіони з найвищою інвестиційною привабливістю;

2 – помаранчева зона – регіони з високою інвестиційною привабливістю;

3 – жовта зона – регіони з середньою інвестиційною привабливістю;

- 4 – **зелена зона** – регіони з помірною інвестиційною привабливістю;
 5 – **синя зона** – регіони з низькою інвестиційною привабливістю;
 6 – **жовта зона** – регіони з найнижчою інвестиційною привабливістю.

Дані кластерного аналізу свідчать про *нерівномірний розподіл регіонів України за рівнем надходження прямих іноземних інвестицій: Київ та Дніпропетровська область мають високий та середній рівні надходження інвестицій, усі інші – нижче середнього та низький. Аналіз показує, що м. Київ беззаперечно лідирує як за інвестиційним потенціалом, так і за інвестиційною активністю, хоча й відзначається доволі значним інвестиційним ризиком. Найнижчі інвестиційні ризики має Закарпатська обл., але поряд з цим вона має низький інвестиційний потенціал (табл. 1.5).*

Для перевірки співставності «потенціал – ризики» для всіх регіонів України (залежно від значень інтегральних оцінок інвестиційного потенціалу (IP) та інвестиційних ризиків (IR)) побудовано матрицю 6х6 «IP–IR»⁸ (табл. 1.6):

Таблиця 1.6
Матриця співвідношення «IP–IR»

IP	IR						Загалом
	1 мінімальний	2 незначний	3 помірний	4 середній	5 високий	6 максимальний	
1 найвищий				1			1
2 високий							0
3 середній				1	2	1	4
4 помірний			1	3			4
5 низький	1		1	6	1		9
6 найнижчий			3	1	3		7
Загалом	1	0	5	12	6	1	25

⁸ Харламова Г. О. Інвестиційна безпека України: рейтингова оцінка : монографія. Київ : Вид-во Аграр Медіа Груп, 2017.

Бачимо, що, якби високий інвестиційний потенціал (IP) супроводжувався високим ризиком (IR), то йшло б заповнення виділених клітинок. Однак можна відзначити, що немає такої однозначності зв'язку. У виділені клітинки потрапили лише 2 регіони. Більшість регіонів – 13 – відзначаються середнім IR, із них 6 – низьким IP (це найбільш заповнена клітинка матриці). Це вказує на невірноваженість інвестиційного клімату країни.

Для України не можлива моментальна зміна інвестиційного клімату, але можливе покрокове вирішення основних проблем та реалізація найгостріших завдань щодо встановлення привабливого та ефективного інвестиційного клімату.

Аналогічно перевірено співставність «інвестиційний потенціал – інвестиційна активність» у вигляді матриці «IP–IA» (табл. 1.7):

Таблиця 1.7
Матриця співвідношення «IP–IA»

IP	IA						Загалом
	1 найвища	2 висока	3 середня	4 помірна	5 низька	6 найнижча	
1 найвищий	1						1
2 високий							0
3 середній		1	3				4
4 помірний			2	2			4
5 низький			1		6	2	9
6 найнижчий					4	3	7
Загалом	1	1	6	2	10	5	25

На відміну від матриці «IP–IR», розподіл регіонів за групами інвестиційної активності достатньою мірою відповідає

їх розподілу за групами інвестиційного потенціалу. Про це свідчить заповнення клітинок вздовж головної діагоналі. Ранжування регіонів за інтегральною оцінкою інвестиційної привабливості (табл. 1.8) є певним «путівником» для потенційного інвестора при прийнятті інвест-рішення. Інвестор має можливість свідомо робити висновки, співставляючи «потенціал – активність – ризики», адже йому надається «внутрішній сенс» рейтингового місця.

Таблиця 1.8
Ранжування регіонів за інтегральною оцінкою інвестиційної привабливості⁹

Регіони (області) України	Інтегральна оцінка ІР	Інтегральна оцінка ІВ	Інтегральна оцінка ІА	Інтегральна оцінка ІП	Місце за ІП
Вінницька	5	4	6	5	19-20
Волинська	5	4	5	5	12-15
Дніпропетровська	3	5	2	3	3
Донецька	3	6	3	3	4-7
Житомирська	6	5	5	5	21-22
Закарпатська	5	1	3	3	2
Запорізька	3	4	3	3	4-7
Івано-Франківська	5	5	5	5	16
Київська	4	3	3	3	4-7
Кіровоградська	6	3	5	5	17-18
Луганська	6	5	5	5	21-22
Львівська	4	4	4	4	9-10
Миколаївська	5	3	5	5	11
Одеська	4	4	3	4	8
Полтавська	4	4	4	4	9-10
Рівненська	5	4	5	5	12-15
Сумська	5	4	5	5	12-15
Тернопільська	6	5	6	6	25
Харківська	3	5	3	3	4-7
Херсонська	6	4	6	6	24
Хмельницька	6	3	6	6	23
Черкаська	5	4	5	5	12-15
Чернівецька	5	4	6	5	19-20
Чернігівська	6	3	5	5	17-18
м. Київ	1	4	1	1	1

⁹ Харламова Г. О. Інвестиційна безпека України: рейтингова оцінка : монографія. Київ : Вид-во Аграр Медіа Груп, 2017

Таблиця 1.9
Розподіл регіонів України за комплексною ознакою інвестиційної привабливості

№	Назва	Коротка характеристика	Регіони	Кількість регіонів
1	Зона пайвищої інвестиційної привабливості	«Мегалопісний» тип, «лідер»	м. Київ	1
2	Зона високої інвестиційної привабливості	«Переслідуючий лідера», «претендентський» тип	Закарпатська обл., Дніпропетровська обл.	2
3	Зона середньої інвестиційної привабливості	«Основний масив»	Донецька обл., Запорізька обл., Київська обл., Харківська обл.	4
4	Зона задовільної інвестиційної привабливості	«Близький до основного», «помірний» тип	Одеська обл., Львівська обл., Полтавська обл.	3
5	Зона низької інвестиційної привабливості	«Несприятливий», низько ризиковий тип	Миколаївська обл.	1
6	Зона вкрай низької інвестиційної привабливості	«Несприятливий» тип	Волинська обл., Рівненська обл., Сумська обл., Черкаська обл., Івано-Франківська обл.	5
		«Несприятливий», низько ризиковий, але низькопотенційний тип	Кіровоградська обл., Чернігівська обл.	2
		«Несприятливий», низькопотенційний тип	Луганська обл., Житомирська обл.	2
		«Несприятливий», «пасивний» тип	Чернівецька обл., Вінницька обл.	2
6	Зона вкрай низької інвестиційної привабливості	«Непривабливий», низько ризиковий, «аутсайдер»	Хмельницька обл., Херсонська обл., Тернопільська обл.	3
Загалом регіонів				25

Всеукраїнське «інвестиційне потепління» у 2004 р. та у 2017 р., зафіксоване статистикою та підтверджене міжнародними рейтинговими агенціями, вплинуло й на інвестиційний клімат окремих регіонів. Змін зазнала група лідерів, що традиційно є відносно сталою. Прогноз щодо лідерства столиці у рейтингу протягом наступних 3–5 років не викликає сумнівів.

Розраховані рейтингові оцінки інвестиційної привабливості регіонів (табл. 1.9) дають підстави зробити висновок, що найбільшу привабливість мають промислово розвинені регіони. Регіони у нижній частині рейтингової таблиці (зона 5) характеризуються щільним розташуванням за рейтинговим місцем, що робить можливими «карколомні» злети і падіння. Упродовж останніх років при зміні позицій регіонів досить часто спостерігався так званий ефект «сусідської корови», коли на підвищення позицій у рейтингу впливало не покращення у регіоні, а погіршення в інших, сусідніх у рейтингу регіонах.

У світовій регіоналістиці налічується кілька варіантів покращення інвестиційної привабливості регіону: від прямого адміністрування і до допомоги депресивним територіям (як от у ЄС). Україна також має досвід створення територій зі спеціальними режимами господарювання, вільних економічних зон та проведення політики вирівнювання економічного розвитку регіонів. Розроблення інвестиційних атласів для кожного регіону є інструментом надання інвестору вичерпної інформації щодо його потенціалу.

МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАПРОПОНОВАНИХ ІНІЦІАТИВ ТА МОНІТОРИНГ ЗМІН

Економічна політика України має базуватися на економічних інтересах її суб'єктів, а ті, своєю чергою, – на національному інтересі. На сьогодні національний інтерес має стати своєрідною «цементувальною основою» функціонування політичної, економічної та соціальної систем суспільства. Він повинен мати інтегральний, консолідаційний характер і формуватися на основі узгодження різнорідних інтересів усіх членів суспільства, національного компромісу і національної згоди, чіткого визначення способів реалізації інтересів окремих громадян країни та суспільства загалом. При цьому консолідаційну роль в об'єднанні різнорідних суспільних інтересів у єдиний загальнонаціональний інтерес повинна виконувати національна ідея, усвідомлена переважною кількістю населення України

мета побудови монолітної і могутньої за своїм потенціалом суверенної держави та способів досягнення цієї мети на основі обстоювання своїх національних інтересів та загальнолюдських цінностей⁹.

Провідною сферою вияву національного інтересу будь-якої держави є економічна сфера, оскільки вона являє собою базис суспільства, а отже, надає йому відносно самостійного статусу — національного економічного інтересу.

Серед основних критеріїв інтеграційної готовності виділяють політичні, правові, економічні, соціально-економічні та соціокультурні (табл. 1.10). Проте інтеграція з будь-яким спільним ринком вимагає неминучої гармонізації всіх аспектів соціально-економічного життя суспільства з метою вдалої адаптації країни-новачка.

Передумовами досягнення Україною економічної самодостатності і високого конкурентного статусу крім описаних раніше економічних засад є завершення вибору національної політичної моделі (президентська чи парламентська республіка); недопущення рецидиву тоталітаризму; посилення ролі держави в суспільно-економічному житті з метою усунення наявних дефектів ринку в розподілі власності і доходів; залучення громадян до суспільно-політичних та економічних проектів; утримання стратегічних ресурсів і об'єктів у руках національного капіталу; політична та ідеологічна консолідація суспільства за рішучої відсічі сепаратистських та антиукраїнських настроїв і рухів.

Україна, як будь-яка розвинена держава, не може існувати в технологічному вакуумі і повинна якнайефективніше **розвивати власну науково-технологічну індустрію, використовуючи** кращі світові надбання.

Таблиця 1.10
Критерії інтеграційної готовності України

Критерії	Економічний зміст критеріїв	Наявні та потенційні проблеми в процесі інтеграції	Основні заходи, виконання яких обов'язкове перед набуттям членства
політичні	1. Забезпечення демократії, умов і свобод людини	Низький рівень демократії; неефективне місцеве самоврядування; високий рівень корупції; відсутність громадського контролю.	Забезпечення свободи парламентських та президентських виборів; розширення діяльності демократичних інституцій; адміністративна реформа; посилена боротьба з корупцією; захист особистих прав і свобод людини.
	2. Гарантованість бізнесу	Міцність зв'язку «бізнес — влада»; прихованість великого капіталу; низький рівень економічної свободи; відсутність цивілізованої вітчизняної моделі ділової поведінки.	Вихід із «тіні» великого капіталу; поступове відокремлення бізнесу від влади; підвищення економічної свободи в країні; формування сучасної моделі бізнес-поведінки.
	3. Політична культура	Небажання українців брати участь у громадських, неполітичних, організаціях; надмірне захоплення політикою; недовіра громадян до державних інституцій; невіра у власні можливості щодо вирішення політичних проблем; відсутність консенсусної політичної культури.	Залучення громадян до участі у суспільно-політичних та суспільно-економічних проєктах; підвищення політичної ефективності; підвищення державного статусу та авторитету.
економічні	1. Відповідність законодавства вимогам спільного ринку	Невідповідність: принципів економічної діяльності вітчизняних та іноземних суб'єктів господарської діяльності; охорони об'єктів інтелектуальної власності та конкуренції; мита і квот на імпорту; технічного нагляду.	Адаптація законодавства, систем судочинства і правосуддя до законодавства спільного ринку за ключовими позиціями.
	2. Відповідність адміністративної реформи вимогам спільного ринку	Незадовільне дотримання принципів управління; неефективність виконавчої влади; низький рівень кваліфікації державних службовців як у центральних органах виконавчої влади, так і в органах місцевого самоврядування; повна безконтрольність діяльності виконавчої влади.	Упровадження субсидіарності та демократичної легітимності діяльності органів виконавчої влади; запровадження принципів політичної нейтральності; формування законодавчої бази державного контролю над функціонуванням виконавчої влади.
	3. Рівень правової свідомості	Крайній ступінь правового нігілізму в суспільстві; недовіра до судів та органів правопорядку.	Підвищення авторитету та статусу всієї правової системи.

Продовження таблиці

економіки	1. Вільний рух товарів	Низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів.	Гармонізація українського законодавства щодо митних тарифів, ПДВ, акцизного збору, принципів стандартизації та сертифікації.
	2. Вільний рух послуг	Низька конкурентоспроможність національного фінансового сектору та тих секторів, які майже не відчували впливу міжнародної конкуренції (авіатранспорт, телекомунікації тощо).	Зміцнення національного фінансового сектору, демонополізація ринку телекомунікацій, зміцнення та вдосконалення транспортної системи тощо.
	3. Вільний рух капіталу	Загроза платіжному балансу, можливість збільшення незаконних фінансових операцій.	Лібералізація та вдосконалення моніторингу руху капіталу, гармонізація валютного законодавства.
	4. Вільний рух робочої сили	Відтік висококваліфікованих кадрів; невідповідність системи соціального страхування нормам спільного ринку.	Гармонізація розміру заробітної плати в Україні та в країнах спільного ринку; узгодження соціального законодавства; стандартизація соціальної політики; нострифікація дипломів.
економіки	1. Існування ринкової економіки	Відсутність рівноваги між попитом і пропозицією, наявність перешкод для виходу на ринок та з ринку, недосконала правова база, неврегульованість відносин власності, відсутність консенсусу щодо економічної політики.	Лібералізація цін і торгівлі, врегулювання законодавчої бази, зокрема інституту власності, виконання законів і контрактів, стабілізація державних фінансів та зовнішнього сальдо, цілеспрямована єдина економічна політика.
	2. Конкурентоспроможність національної економіки	Непередбачуваність бізнес-середовища, а значить, і неспроможність економічних агентів приймати виважені стратегічні рішення, низький розвиток людських ресурсів та недостатня кількість матеріальних.	Стабілізація бізнес-середовища, домінантне інвестування в людський капітал, виважена державна торговельна політика, політика конкуренції, політика підтримки малих та середніх підприємств.
	3. Галузеві	Законодавча неврегульованість функціонування окремих галузей економіки, невинувадно жорстка податкова політика, майже повна відсутність інвестування у виробничу сферу.	Правове врегулювання економічної діяльності відповідно до світових стандартів, упровадження податкових пільг для підтримки вітчизняного виробника, створення сприятливих умов для вітчизняних та зарубіжних інвесторів.

Продовження таблиці

Соціально-економічні	1. Ключові соціальні права і гарантії	Неадекватна світовим вимогам оплата праці, відсутність гарантій соціального забезпечення, низький рівень умов життя і праці робітників, недодержання вимог охорони здоров'я і безпеки праці.	Вибір найбільш оптимальної з наявних або розроблення власної моделі соціального захисту, підвищення рівня охорони здоров'я, праці та безпеки життєдіяльності, стимулювання розвитку страхової системи в контексті забезпечення соціального захисту
	2. Соціальний статус особистості та співвідношення особистих і моральних інтересів	Недостатній рівень доходів населення для забезпечення гідних умов життя, відсутність соціальної злагоди, низький рівень суспільної моралі, недотримання соціальних законів.	Забезпечення рівня доходів, адекватного доходам у рамках спільного ринку, утвердження в суспільстві соціальної справедливості як важливої суспільної цінності, досягнення соціальної злагоди.
Суцільнокультурні	1. Інституціональна структура суспільства, специфіка господарських взаємовідносин	Переважаання неформальних інститутів над формальними, неефективних над ефективними, висока персоніфікація контекстних відносин.	Забезпечення додержання законів з метою виховання поваги до них, «розмикання» неформальних зв'язків, антикорупційна боротьба, зменшення ролі персоніфікації в економічному житті суспільства, детінізація економіки.
	2. Специфіка менталітету населення, національного характеру	Системна деградація соціально-економічної сфери (як наслідок простого перенесення зарубіжного досвіду без урахування національних особливостей).	Адаптація світового досвіду загалом і вимог спільного ринку зокрема до вітчизняної ментальної специфіки, максимальне використання спільності з іншими народами.
	3. Економічна культура	Суперечність індивідуальних економічних цілей і цілей суспільства, відсутність загальногосподарських ринків збуту, відсутність вдалих «інвестиційних історій», які б сприяли підвищенню економічної культури.	Поєднання інтересів окремого виробника і суспільства загалом, впорядкування правових відносин, відносин власності, підвищення ролі держави у суспільстві, забезпечення умов для довгострокової перспективи.

За проведеною експертною оцінкою гальмівних чинників інноваційного розвитку України було розроблено сценарії інноваційного розвитку України. За основу прогнозу інноваційного розвитку України взято наукоємність ВВП України – витрати на дослідження та розробки. Було розраховано у перспективі до 2030 року вплив цих витрат на зростання номінального ВВП, розвиток людського потенціалу (кількість науково-дослідницького персоналу) та розширення національної інноваційної системи новими гравцями (організації, підприємства, які здійснюють НДДКР¹⁰), на заробітну плату науковців, їхню патентну активність та кількість публікацій, а також на обсяг високотехнологічного експорту¹¹.

Базовими умовами прогнозу є:

- середньорічний темп приросту витрат на дослідження і розробки (% ВВП) в трендовому сценарії становить 8,6%;
- середньорічний темп приросту витрат на дослідження і розробки (% ВВП) в оптимістичному сценарії становить 13%;
- середньорічний темп падіння витрат на дослідження і розробки (% ВВП) в песимістичному сценарії становить 5%.

Розрахунок показав, що за незмінних умов наукоємність ВВП буде зростати від 0,65% у 2019 році до 1,24% у 2030 році. При позитивних зрушеннях в інноваційному розвитку наукоємність ВВП змінюватиметься від 0,6% до 2,7% у період з 2019 по 2030 рр.

Однак в умовах четвертої промислової революції при уповільненому стимулюванні науки та досліджень відбуватиметься подальша технологічна та інноваційна деградація країни.

За песимістичним прогнозом наукоємність ВВП може знизитися майже в 2 рази за 12 років – з 0,41% до 0,23% (рис. 1.6).

¹⁰ НДДКР – науково-дослідні та дослідно конструкторські роботи.

¹¹ Антонюк Лариса Леоніівна. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації. дис... д-ра наук: 08.05.01. 2004.

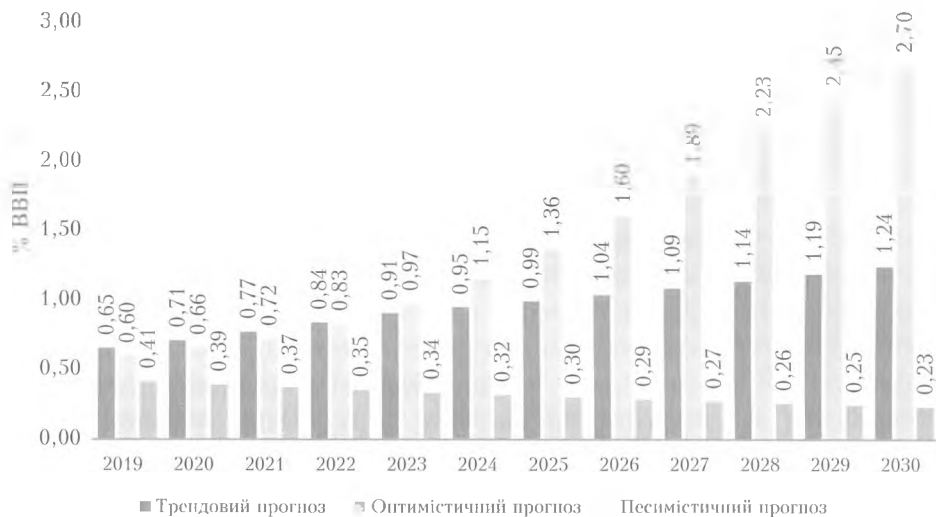

Рис. 1.6. Витрати на дослідження і розробки в Україні, %ВВП

З урахуванням тенденції зміни витрат на дослідження і розробки (% ВВП) було розроблено 3 сценарії: трендовий (або базовий), оптимістичний та песимістичний.

Трендовий сценарій: при зростанні витрат на дослідження і розробки в середньому на 8,6% збільшуватиметься кількість організацій, які займаються науково-дослідницькою та інноваційною діяльністю, а також чисельність техніків та дослідників на 6% щорічно; середньорічні темпи зростання заробітної плати науковців сягатимуть 5%. Високотехнологічний експорт зростатиме в середньому на 5% щорічно.

Оптимістичний сценарій: 13% середньорічного зростання витрат на дослідження і розробки прискорить інноваційний розвиток країни. За таких темпів кількість установ, які займаються інноваційною діяльністю, та чисельність науково-дослідницького персоналу буде зростати в середньому на 14,3% щорічно, а заробітна плата науковців – на 6%. Високотехнологічний експорт зростатиме на 10% щорічно.

Песимістичний сценарій: у цей прогноз закладено негативну динаміку зміни витрат на дослідження і розробки. При середньорічному темпі падіння цього показника на -5% буде знижуватися кількість науково-дослідних установ та чисельність дослідників і техніків на 5,6%, а їхня заробітна

плата буде зростати повільними темпами – в середньому на 0,4% щорічно. Темпи падіння високотехнологічного експорту становитимуть 10%.

Таким чином, зниження наукоємності ВВП України призведе до поглиблення деградації галузі науки і технологій, втрати інноваційного потенціалу та людського ресурсу. І навпаки, стимулювання досліджень і розробок призведе до розквіту фундаментальної та прикладної науки.

Виходячи з аналізу інноваційної сприйнятливості України та її регіонів, можна зробити висновок, що на регіональному рівні форми і методи державного управління науково-технічною діяльністю належно не відпрацьовані. Ще не створено дієву систему заохочення інноваційної активності суб'єктів господарювання на регіональному та державному рівнях, а тому необхідна спеціальна широка система регуляторів цього процесу, які б активізували інноваційну діяльність.

Негативні тенденції, що склалися в інноваційній сфері, потребують гнучких підходів до формування інноваційної політики та забезпечення правового регулювання інновацій на всіх етапах їх життєвого циклу та на усіх рівнях. Враховуючи нерівномірність науково-технічного потенціалу країни, регіональні інноваційні системи, як складові національної інноваційної системи, є надзвичайно ефективним інструментом територіального розвитку. Стратегія підвищення міжнародної конкурентоспроможності України не може відбуватися без розбудови національної інноваційної системи, в якій відсутність однієї підсистеми призводить до сповільнення чи зупинки діяльності усієї сфери. Проведений аналіз може слугувати підтвердженням безальтернативності для України інноваційного поступу, адже іншим шляхом неможливо забезпечити підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

Необхідно створити умови для пришвидшеного переходу на інноваційну модель розвитку. Це передбачає розвиток національної інноваційної системи, яка має бути тісно пов'язана з політикою у сфері інтелектуальної власності та функціонування на регіональному і галузевому рівнях єдиної системи управління процесом комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, інтегрованої із сучасними засобами телекомунікацій. Здійснювати організацію постійного моніторингу конкурентних переваг країни на макро-, мезо-, мега-рівнях проведення політики сприяння розвитку технологічних

прогнозів, стимулювання створення промислових кластерів. Це передбачає вирішення таких завдань:

1. Стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання має діяти на всіх рівнях — від уряду до місцевих органів влади. Державна політика сприяння розвитку інноваційної діяльності на засадах розроблення довгострокових науково-технічних програм визначена Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Згідно з цим законом пріоритетні напрями інноваційної діяльності зобов'язують органи виконавчої влади України всіх рівнів створювати режим найбільшого сприяння виконанню робіт, спрямованих на реалізацію відповідних пріоритетних напрямів, концентрації на них фінансово-економічних та інтелектуальних ресурсів.

2. На рівні регіону управління інноваційною політикою необхідно здійснювати програмно-цільовими та економічними методами, адже регіоналізація дає змогу залучати в господарський механізм додаткові фактори розвитку суб'єктів господарювання на засадах значно повнішого й ефективнішого використання усіх видів ресурсів окремих територій, що зумовлено територіальним поділом праці, нерівномірністю розвитку продуктивних сил, а також наукового потенціалу регіонів. Необхідно, згідно з пріоритетами, визначити довгострокову стратегію інноваційного розвитку регіонів та розробити регіональні науково-технічні програми, що передбачається регіональною підтримкою. Економічні методи управління повинні охоплювати: пряме фінансування, пільгове кредитування інноваційних проектів, фінансову підтримку інфраструктури тощо.

3. Особливе значення належить регіональному податково-му стимулюванню, яке має різні цілі: залучення фінансових засобів у наукомісткі виробництва; сприяння венчурному бізнесу; залучення підприємців та висококваліфікованих наукових кадрів у депресивні регіони; створення потужних високотехнологічних кластерів, технополісів, інноваційної інфраструктури та ін. Тому доцільно звільняти малі інноваційні підприємства від сплати місцевих податків на визначений термін, а також різні позабюджетні фонди, які інвестують свої засоби в інноваційні проекти регіону.

4. Створення ефективної національної системи регіональних інноваційних центрів. Враховуючи нерівномірність

розміщення науково-технологічного потенціалу держави, мережу регіональних центрів необхідно уточнити. А саме: за кожним з існуючих центрів закріпити відповідну зону наукового обслуговування, яка складається з кількох областей. До Західного регіонального центру необхідно віднести Львівську, Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Тернопільську, Хмельницьку, Чернівецьку області; до Центрального — Київську, Вінницьку, Рівненську, Житомирську, Черкаську області та м. Київ; до Південного — Одеську, Миколаївську, Херсонську області, Автономну Республіку Крим та м. Севастополь; до Північно-Східного — Харківську, Полтавську, Сумську, Чернігівську області; до Придніпровського — Дніпропетровську, Запорізьку, Кіровоградську області; до Східного — Донецьку, Луганську області.

5. З метою підвищення статусу регіональних наукових центрів та їх значення в реалізації державної науково-технічної політики (зокрема і венчурного бізнесу) в регіонах важливо залучати до співпраці всі організації й інститути, які займаються інноваційною діяльністю і мають вільні кошти. Регіональні наукові центри виконують функції координатора, головного експерта та організатора регіональних програм науково-технічного розвитку, складовою частиною яких повинен бути венчурний бізнес.

6. Створення потужної системи фінансування інноваційної діяльності з усіх можливих джерел. Ними можуть бути регіональні венчурні фонди, бюджети, кошти юридичних та фізичних осіб, іноземні інвестиції тощо. Управління процесами регіональної підтримки венчурного бізнесу доцільно здійснювати силами обласних держадміністрацій за допомогою науково-координаційних рад, експертних органів. Ради визначатимуть фінансування науково-технічних та інноваційних проектів регіону, а також міру допомоги венчурним структурам. Крім того, важливо створити центри розвитку венчурного бізнесу при органах виконавчої влади.

7. Основна увага загальнодержавної інноваційно-інвестиційної політики повинна зосереджуватися на зближенні рівнів соціально-економічного розвитку регіонів через ефективне використання місцевих умов і ресурсів та активізацію зовнішньоекономічної діяльності. Тому на депресивних територіях необхідно створювати сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій у високотехнологічні вироб-

ництва, підвищувати інвестиційну привабливість регіону через активне використання спеціальних економічних зон. Кожний регіон повинен використовувати регіональні переваги.

8. Необхідна всебічна підтримка розвитку міжрегіонального співробітництва у сфері науково-технічної діяльності. Адже аналіз спеціалізації регіонів на окремих етапах інноваційного процесу показав, що для реалізації пріоритетів надзвичайно важливим є міжрегіональний обмін результатами наукової діяльності. Розширення співробітництва доцільне завдяки створенню спільних підприємств у високотехнологічних галузях промисловості та залученню коштів іноземних інвесторів.

9. Створення інститутів соціального партнерства (центрів технологічного трансферу, торгово-промислових палат, агенцій регіонального розвитку тощо) з метою інтенсифікації взаємодії економічних суб'єктів у трикутнику «держава – науково-дослідні інститути/ університети – підприємства».

10. Розвиток та подальша державна підтримка системи венчурного фінансування інноваційних проектів (причому особливу увагу необхідно сконцентрувати на формуванні неформального сектору ризикового інвестування або так званих «бізнес-ангелів»), що дозволить забезпечити безперервність інноваційного циклу.

11. Підтримка малого та середнього підприємництва як найбільш динамічних та гнучких структур регіональної інноваційної системи за рахунок таких дій: спрощення та прискорення процедури реєстрації суб'єктів підприємництва, їх закриття; формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва; створення бізнес-інкубаторів, акселераторів;

12. Прискорення процесу формування сучасної інноваційної культури суспільства за рахунок створення агенцій інноваційного розвитку; центрів технологічного трансферу; регіональних інформаційних баз підприємств, які займаються інноваційною діяльністю.

13. Підтримка процесу встановлення та розширення неформальних партнерських зв'язків між суб'єктами економічної діяльності, які виникають в межах неурядових суспільних організацій, фондів, спілок практики та сприяють дифузії інформації в межах регіональних інноваційних систем.

14. Нарощування якості освіти та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників з метою ефективної інтеграції національної освіти у світовий освітній простір.

15. Стимулювання прямого іноземного інвестування за рахунок реалізації таких заходів:

- забезпечення розвитку системи гарантій для іноземних інвесторів з метою стимулювання фінансування пріоритетних для регіону сфер розвитку;
- оптимізація фінансового та податкового законодавства для залучення додаткових інвестицій у стратегічно важливі для регіону напрями діяльності;
- розроблення комплексних регіональних програм залучення іноземного капіталу у високотехнологічні сектори економіки;
- створення паритетних конкурентних умов для національних та іноземних інвесторів;
- розроблення та реалізація цілеспрямованої іміджевої регіональної політики, висвітлення в українських та іноземних мас-медіа об'єктивної інформації щодо економічного потенціалу, конкурентних переваг, особливостей соціально-культурної сфери українських регіонів;
- створення мережі регіональних агентств сприяння іноземному інвестуванню, які б надавали комплексу інформаційно-консультативну допомогу іноземним інвесторам щодо умов ведення бізнес-діяльності в окремих регіонах та допомагали вітчизняним підприємцям приєднуватися до глобальних ланцюгів вартості.

Отже, для того щоб економіка держави функціонувала в світовому господарстві як технологічно динамічна, спроможна і в майбутньому забезпечувати свою конкурентоспроможність, вона повинна розбудувати інноваційну систему таким чином, щоб поєднувати науково-технічний потенціал регіонів із комплексом економічних заходів, покликаних сприяти швидкій комерціалізації на внутрішніх та зовнішніх ринках.

Визначення пріоритетів та черговості впровадження запропонованих ініціатив ґрунтується на методичному інструментарії стратегічного планування, а саме: побудова нових стратегічних потужностей на основі посилення існуючого потенціалу відповідно до сучасних технологічних трендів. За даними емпіричних досліджень, за якими побудовані економіко-математичні та

прогнозні моделі, визначено, як зміни складових збалансованого розвитку (рис. 2.2) можуть вплинути на ВВП країни в середньому при збереженні існуючих тенденцій (рис. 1.7).

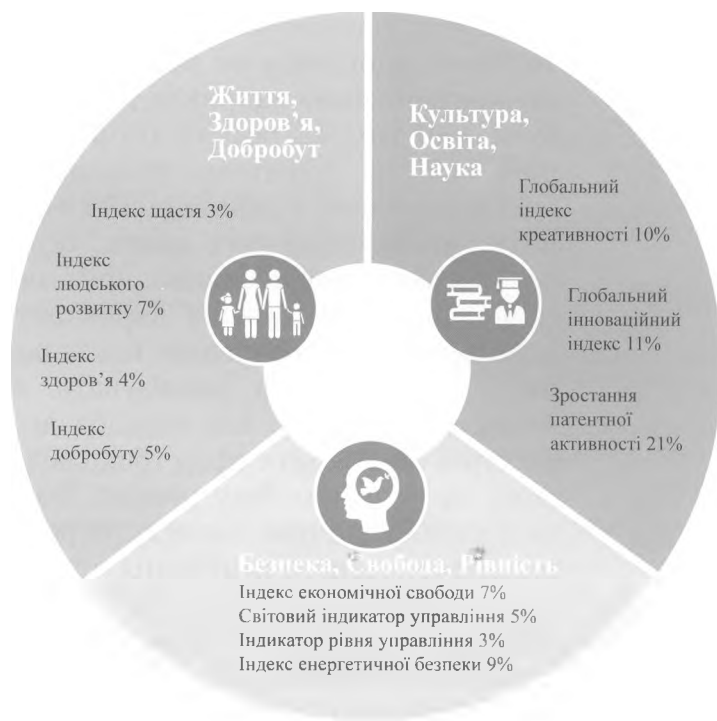

Рис. 1.7 Вплив складових збалансованого розвитку на ВВП країни

Для оцінки прогресу змін використовується система індикаторів, побудована відповідно до рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD):

відповідність показників поставленим завданням, потребам країни та національним інтересам;

результативність: якою мірою забезпечується досягнення поставлених цілей;

ефективність: оцінювання отриманих якісних і кількісних результатів порівняно з витраченими ресурсами дає можливість обґрунтувати вибір альтернативних рішень;

вплив: позитивні та негативні зміни, спричинені реалізацією запропонованих ініціатив у соціальній, економічній, екологічній сферах;

сталість/стійкість: імовірність продовження дії позитивних змін після закінчення впровадження ініціатив.

Нижче наведено ініціативи, які потребують реалізації задля забезпечення збалансованого розвитку України (табл. 1.11). Короткострокові ініціативи – це ті, які можуть бути впровадженні впродовж 6–9 місяців. Зважаючи на інертність економічної системи, результати від впровадження змін можна оцінити не раніше, ніж через 6 місяців. За деякими показниками, наприклад ВВП чи ВРП, така оцінка може бути зроблена за результатами року. Це не означає, що будуть відсутні орієнтовні показники, але впровадження змін, «відпрацювання в економічній системі цих змін» та отримання релевантних статичних даних, особливо з регіонів, потребує часу. Саме тому важливо крім перелічених у таблиці 1.11 ініціатив на всіх рівнях впровадити цифрову систему збору інформації за ключовими показниками в реальному режимі часу. Це можливо реалізувати впровадженням ініціативи «Цифрова країна», яка передбачає співставність електронних реєстрів обліку всіх сфер господарської діяльності на державному та регіональному рівнях. Водночас має бути передбачена належна система захисту інформації в таких реєстрах від несанкціонованого втручання чи поширення.

Довгострокові ініціативи, запропоновані у таблиці 1.11 потребують більшого часу на розроблення і впровадження, за окремими з них результати можуть бути оцінені у віддаленій перспективі (3–5 років), але від того їх значення не зменшується, бо саме завдяки їх впровадженню формується базис подальшого збалансованого розвитку країни. Від їх впровадження залежить національна безпека країни.

Структурування запропонованих ініціатив на організаційні, нормативно-правові та фінансово-економічні є вельми умовне, оскільки кожна з ініціатив потребує подальшого детального розроблення і реалізації не тільки на рівні створення чи ліквідації організаційних структур, а й на рівні вдосконалення нормативно-правового середовища та фінансового забезпечення. При структуруванні пропозицій виходили з того, на якому напрямі має бути зосереджена робота у першу чергу. Водночас окремі ініціативи вже реалізуються, а деякі можуть бути реалізовані в чинному законодавчому полі. 20.08.2018 було зареєстровано законопроект щодо впровадження моделі збалансованого розвитку України, яка би формувала системне середовище економічного зростання країни.

Таблиця 1.11
Матриця ініціатив, які потребують впровадження для забезпечення збалансованого розвитку України

Напрям
ініціатив

Часовий горизонт

короткострокові

довгострокові

Структурно-організаційні

Зменшення енергоспоживності ВВП країни шляхом впровадження програм з енергозбереження, заощадливості ресурсів та технологічної модернізації.

Створення Банку інвестицій та розвитку другого рівня для фінансування інноваційно-інвестиційних проєктів розвитку на регіональному та національному рівнях.

Забезпечення демографічної безпеки шляхом зваженої міграційної політики, освітньої, культурної політики та політики охорони здоров'я.

Цифровізація економіки, створення цифрових інвестиційних атласів регіонів.

Створення мереж інклюзивного розвитку регіонів, де ключовою ланкою є соціальні партнерства та співпраця «держава (державна влада, органи місцевого самоврядування) – наука – бізнес – освіта».

Створення інфраструктури для розвитку креативного класу. Розвиток інноваційної культури суспільства.

Розвиток бізнес-інфраструктури: розвиток мережі маркетингового просування країни та регіонів за допомогою агенцій регіонального розвитку, торгово-промислових палат, торгових місій та представництв, консалтингових агенцій.

Впровадження спеціальних режимів господарювання та стимулювання розвитку Донбасу та гірських територій.

Модернізація виробничої та транспортної інфраструктури (у першу чергу автошляхи, залізничне сполучення, авіасполучення, зв'язок, доступ до якісного Інтернету).

Прийняття Доктрини збалансованого розвитку України до 2030 р. та розроблення дорожніх карт розвитку інноваційної та креативної економіки, формування креативного класу, стимулювання покращення демографічної ситуації.

Розроблення і затвердження на регіональному рівні стратегій розвитку регіонів до 2030 року.

Удосконалення законодавства і процедур із захисту прав інтелектуальної власності.

Прийняття закону про спеціальні режими господарювання та стимулювання розвитку Донбасу та гірських територій.

Внесення до Податкового кодексу змін, спрямованих на посилення фінансової спроможності територій, скорочення податкового тиску та спрощення адміністрування податків, сплата податку на доходи фізичних осіб за місцем проживання, а не за місцем реєстрації організації.

Введення відповідальності за незадовільну діяльність чи бездіяльність уряду, а також механізм моніторингу та її оцінки під час обов'язкового щорічного звітування уряду перед Верховною Радою України та можливість його відставки за умов незадовільної оцінки його діяльності.

Формування енергонезалежності країни шляхом переходу на екологічні джерела енергії; реалізація програм технологічної модернізації; диверсифікація поставок енергоресурсів.

Формування і розвитку національної інноваційної системи та мережі регіональних інноваційних систем. Розвиток системи венчурного інвестування інноваційних проєктів.

Стимулювання зростання народжуваності шляхом розвитку освітньо-культурного простору, покращення медичних послуг та соціальної політики.

Впровадження інноваційної управлінської моделі містами та регіонами, яка базуватиметься на цифрових технологіях (е-транспорт; е-місто; е-послуги).

Зміна спеціалізації регіонів, розвиток SMART - спеціалізації регіонів (впровадження технологій Індустрії 4.0).

Зміна якості національної економіки на креативну, яка базується на використанні творчого потенціалу людини (становлення креативної економіки).

Диверсифікація експорту за географією та структурою: з фокусом на експорт продуктів з високою часткою доданої вартості. Включення у глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Розроблення стратегії реінтеграції тимчасово окупованих територій та включення їх до господарського комплексу країни.

Зміна центрально-орієнтованої інфраструктури на мережеву шляхом розвитку міжрегіональної співпраці.

Прийняття нормативно-правових актів з метою запровадження моделі збалансованого розвитку України та регіонів відповідно до Доктрини збалансованого розвитку та регіональних стратегій. Приведення у відповідність бюджетного законодавства.

Стимулювання та спрощення реєстрації прав інтелектуальної власності в Україні.

Розроблення і затвердження на законодавчому рівні стратегії реінтеграції тимчасово окупованих територій та включення їх до господарського комплексу країни.

Впровадження принципу інклюзивності оподаткування з одночасним спрощенням процедур, зменшенням кількості податків та бази оподаткування.

Прийняття змін до Конституції України, які би регламентували відповідальність найвищих посадових осіб.

Правові

Часовий горизонт

Фінансово-економічні	короткострокові	довгострокові
	Впровадження інформаційних технологій (е-моніторинг) задля забезпечення контролю за публічними фінансами.	Детінізація економіки шляхом зниження податкового навантаження і реорганізація системи надання соціальної допомоги та податкових пільг.
	Впровадження принципу інклюзивності оподаткування з одночасним спрощенням процедур, зменшенням кількості податків та бази оподаткування.	Скорочення навантаження соціальних та пенсійних витрат на державні фінанси шляхом розвитку недержавного пенсійного забезпечення та цифровізації соціальної допомоги і соціальних виплат.
	Реструктуризація фінансових зобов'язань країни (зниження державного боргу та реструктуризація зобов'язань країни).	Відмова від фінансової залежності країни від політики міжнародних інституцій. Залучення інвестиційних ресурсів у розвиток країни відповідно до принципів національної інвестиційної безпеки.
	Впровадження електронних реєстрів користувачів соціальних послуг у співставності з базами даних платників податків.	Впровадження системи непрямої оцінки тіньових доходів фізичних осіб при отриманні соціальних або податкових пільг, користуванні медичними та освітніми послугами.
	Удосконалення системи обліку і моніторингу статистичних показників Державної служби статистики України.	Впровадження системи моніторингу та обліку статистичних показників за алгоритмами обробки Big Data.
	Запровадження системи прогнозу технологічного розвитку за методологією форсайту.	Впровадження системи розроблення національних програм розвитку за методологією форсайту.
	Запровадження спеціального режиму господарювання на територіях, що постраждали внаслідок російської військової агресії.	Включення територій, що постраждали внаслідок російської військової агресії, у ланцюги створення вартості на принципах побудови повного виробничого циклу і міжрегіональної кооперації.

На розгляді у Верховній Раді України знаходяться нормативні документи щодо спрощення оподаткування з метою стимулювання розвитку вітчизняної видавничої діяльності, кінематографії, автоматичного відшкодування податку на додану вартість. Запропоновано новий законопроект про нукову та науково-технічну діяльність, який би стимулював розвиток вітчизняної інноваційної діяльності. В експертному середовищі розробляється стратегія реінтеграції тимчасово окупованих територій та включення їх до господарського комплексу країни.

Моніторинг результативності впровадження ініціатив необхідно робити за індикаторами, визначеними у другому розділі (рис. 2.2) Горизонти для України 2030. Поточний моніторинг може здійснюватися за результатами статистичних спостережень. Впровадження ініціативи «Цифрова країна» дасть можливість мати достовірні дані про прогосподарську діяльність країни в реальному режимі часу.

Впровадження зазначених ініціатив потребує підтримки і готовності до змін на регіональному і локальному (рівень об'єднаних територіальних громад) рівні, а також консолідації суспільства.

II.

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ТА ЦІЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ДО 2030

Принципи та цілі економічної політики розглядаються у Доктрині збалансованого розвитку «Україна 2030» через цілі сталого розвитку. Збалансований (сталий) розвиток передбачає такий розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність сучасних та майбутніх поколінь.

З огляду на багатоаспектність форм вияву національного економічного інтересу країни і зазвичай конфліктний характер його реалізації в національному та глобальному середовищі внаслідок незбігу потреб суб'єктів – носіїв інтересу, актуальним питанням є виявлення та систематизація загальних принципів, на базі яких можлива гармонізація інтересів різних учасників економічних відносин. До цих принципів можна віднести такі¹²:

1. Розумну достатність у задоволенні як індивідуальних, так і групових суспільних потреб. Ідеться про те, що фізіологічні та матеріально-побутові потреби членів сучасного соціально розвиненого суспільства повинні мати

Поручник А. М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі : монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 352 с.

науково обґрунтований характер, регулюватися державою на рівні раціонально вмотивованих норм споживання, не допускаючи споживацького фетишизму. Це є і запорукою пом'якшення соціальної поляризації й одночасно пересторогою у формуванні утриманських настроїв у окремих членів суспільства й у їхньому прагненні обмежуватися досягнутим у житті мінімальним рівнем запитів.

2. Системність та субординованість у реалізації національного економічного інтересу, які передбачають урахування інтересів усіх членів суспільства, узгодження цих інтересів, недискримінованість інтересів окремих соціальних груп та меншин, розвиток усіх елементів національного економічного інтересу згідно із сучасними світовими стандартами.

Разом з тим суспільство має усвідомлювати, що в умовах обмежених ресурсів одночасне задоволення всіх потреб є нереальним. Звідси виникає об'єктивна необхідність субординувати інтереси з виокремленням пріоритетних для цього етапу розвитку суспільства цілей і завдань.

3. Всезагальність участі та одночасно персональна відповідальність кожного громадянина за реалізацію національного економічного інтересу країни. Ці принципи передбачають рівні права й обов'язки всіх верств населення долучатися до суспільно-корисної діяльності, незалежно від етнічного походження та соціального статусу, сімейного та майнового стану, расової та національної приналежності, політичних поглядів та релігійних переконань.

4. Патріотизм та лояльність. Нормою суспільної поведінки кожного громадянина держави має бути віддане служіння своїй нації та державі через добросовісне виконання своїх професійних і громадянських обов'язків, додержання кодексу цивілізованого співіснування в економічному та суспільному житті.

5. Професіоналізм, як мірило соціальної конкурентоспроможності нації, передбачає кваліфіковане та компетентне виконання всіма членами суспільства своїх виробничих функцій, що потребує систематичного навчання, вдоско-

налення майстерності, практичних навичок та формування поваги до праці.

6. Законність та верховенство права. Ці принципи передбачають необхідність реалізації національного економічного інтересу через додержання норм національного та міжнародного права, рівність усіх громадян перед законом, пріоритетність прав і свобод людини щодо професійної, громадської та державної діяльності.

7. Публічність і прозорість. У демократичному суспільстві політичні та державні еліти мають керуватися принципом, що вони діють виключно на благо суспільства, в інтересах держави, є вповноваженими суспільства. Щодо ролі принципу прозорості в економічному житті суспільства, то це – наріжний камінь, оскільки всі суб'єкти мають вести свою діяльність відкрито щодо партнерів, держави, колективу, надавати необхідну інформацію органам контролю, засобам масової інформації, громадянським інститутам.

8. Конвергентність. Вона передбачає узгодження і зближення економічних інтересів різних соціальних груп і класів на базі національної ідеї, ефективного державного механізму перерозподілу суспільного продукту, використання в інтересах усіх громадян національного багатства, недопущення глибокої соціальної асиметрії в суспільстві. Наведені принципи мають бути покладені в основу загальнонаціональних програм соціально-економічного розвитку, визначати курс внутрішньої та зовнішньої політики держави та соціальну відповідальність кожного громадянина України.

Відповідно до Доктрини збалансованого розвитку «Україна 2030» політика уряду має бути спрямована на забезпечення високого рівня:

- національної безпеки;
- соціальної стабільності;
- економічного процвітання;
- захисту навколишнього середовища.

Реалізація такої політики забезпечується через¹³:

Ключовими принципами збалансованого розвитку¹⁴ є:

¹³ Modelling tools for sustainable development / UNDESA and UNDP. URI <https://un-modelling.github.io/modelling-tools/> (last visited: 20.09.18).

¹⁴ Екологічний менеджмент : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 407 с.

Цим ключовим принципам має відповідати економічна політика органів влади усіх рівнів, ефективність якої найчастіше вимірюють показником ВВП на одну особу.

У 2018 році на Всесвітньому економічному форумі в Давосі запропонували альтернативну систему оцінки економічного розвитку країн. Її називають сучаснішим аналогом валового внутрішнього продукту (ВВП). Нова система має назву «індекс інклюзивного розвитку» (Inclusive Development Index)¹⁵.

За визначенням Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), інклюзивне зростання – це економічний розвиток, в рамках якого виникають можливості для всіх верств населення, справедливо розподіляються матеріальні та нематеріальні блага у суспільстві для підвищення його добробуту. У цьому контексті йдеться не лише про подолання прірви між багатими та бідними, а й про рівні умови здобуття освіти, забезпечення охорони здоров'я та безпеки. Тому інклюзивний підхід до зростання передбачає тривалу стратегію, яка базується на продуктивній зайнятості.

Категорія «інклюзивного зростання/розвитку», звичайно, не виключає категорій «сталий розвиток» чи «збалансований розвиток» – вони знаходяться в діалектичній єдності і доповнюють одна одну (рис. 2.1).

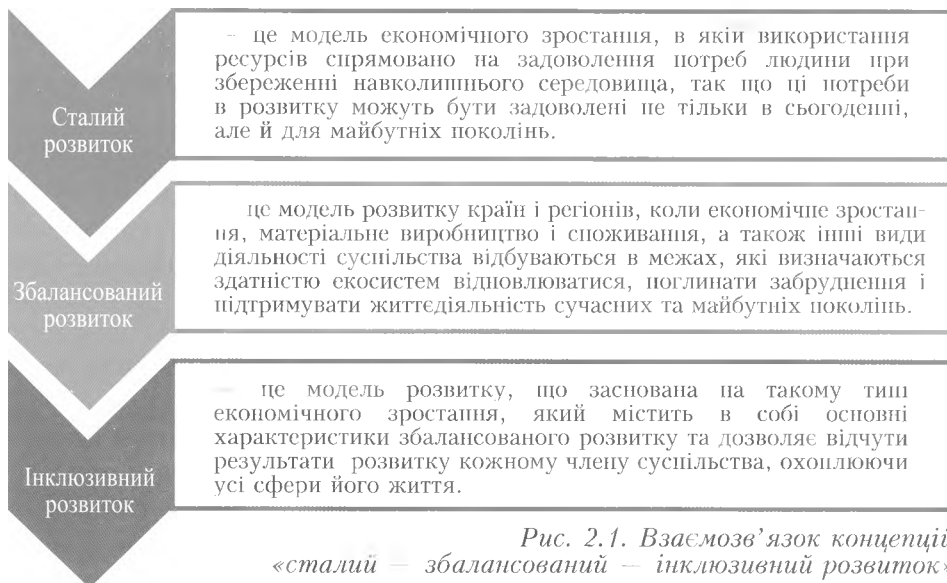

Рис. 2.1. Взаємозв'язок концепцій «сталий – збалансований – інклюзивний розвиток»

¹⁵ World Economic Forum Annual Meeting (23–26 January 2018 Davos-Klosters, Switzerland) / World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2018> (last visited: 20.09.18).

В індексі інклюзивного розвитку 12 показників, які поділені на три групи:

1. Зростання та розвиток:

- ВВП на душу населення (дол. США у величинах 2010 року);
- продуктивність праці – ВВП на одного працівника (дол. США);
- очікувана тривалість здорового життя (роки);
- зайнятість населення (%).

2. Інклюзивність:

- коефіцієнт розшарування суспільства за доходами (від 0, тобто без розшарування, до 100);
- рівень бідності (%);
- коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства (від 0, тобто без нерівності, до 100);
- медіанний дохід (дол. США).

3. Наступність поколінь і стійкість розвитку:

- скориговані чисті заощадження (% від валового національного доходу);
- парникова інтенсивність ВВП (кілограми викидів CO₂ на дол. США);
- державний борг (% від ВВП);
- коефіцієнт демографічного навантаження (%).

З усіх цих показників складаються групові індекси, а потім розраховується їх середнє арифметичне значення.

За методикою ООН для визначення індексу інклюзивного зростання використовують такі групи показників:

Пов'язані з доходом:

- частка населення, яке споживає менше 2 дол. на день (за ПКС у дол. США);
- відношення доходу і споживання найбагатших 20% населення до 20% найбідніших.

Не пов'язані з доходом:

- середня кількість років навчання (для молодого і дорослого населення);
- рівень дитячої смертності.

Зростання і розширення економічних можливостей:

- темпи зростання ВВП на душу населення за ПКС (у постійних цінах);
- показник зайнятості;
- еластичність загальної чисельності зайнятих до ВВП (еластичність зайнятості).

Ключові показники інфраструктури:

- споживання електроенергії на душу населення;
- частка асфальтованих доріг у загальній протяжності дорожньої мережі.

Соціальна рівність для забезпечення рівного доступу до економічних можливостей, послуг освіти та охорони здоров'я:

- кількість лікарів, медсестер і акушерського персоналу на 10 000 осіб;
- частка державних витрат на освіту та охорону здоров'я від загальних витрат;
- співвідношення учнів і вчителів у початковій школі.

Доступ до послуг соціальної інфраструктури:

- частка населення з доступом до електропостачання в загальній чисельності;
- частка населення, що користується якісними засобами санітарії.

Гендерна рівність і можливості:

гендерна сегрегація у початковій, середній і вищій освіті.

Системи соціальних гарантій:

частка витрат на соціальне забезпечення від державних витрат на охорону здоров'я і соціальне забезпечення.

Ефективне державне управління і громадські інститути:

- якість державного управління;
- рівень корумпованості.

На основі цих показників можна формувати стратегічні і тактичні кроки зі зміни державної політики з орієнтації її на людиноцентризм, де людина є головним об'єктом і суб'єктом державної політики.

Сьогодні оцінювання економічного розвитку країни не обмежується розміром ВВП на одну особу, а вимірюється

цілим комплексом показників та індексів. У Доктрині збалансованого розвитку «Україна 2030» зазначено, що зростання ВВП не оцінює збалансований розвиток, не відбиває якості життя населення, тому пропонується використовувати систему мегаіндексів (рис. 2.2).

Головним рушієм і джерелом збалансованого розвитку є щаслива людина, її творчий (креативний) потенціал, відтак першочергової уваги набувають **індекс щастя** та **індекс людського розвитку**. Зі свого боку, індекс добробуту використовується з метою перевірки адекватності оцінки попередніми індексами.

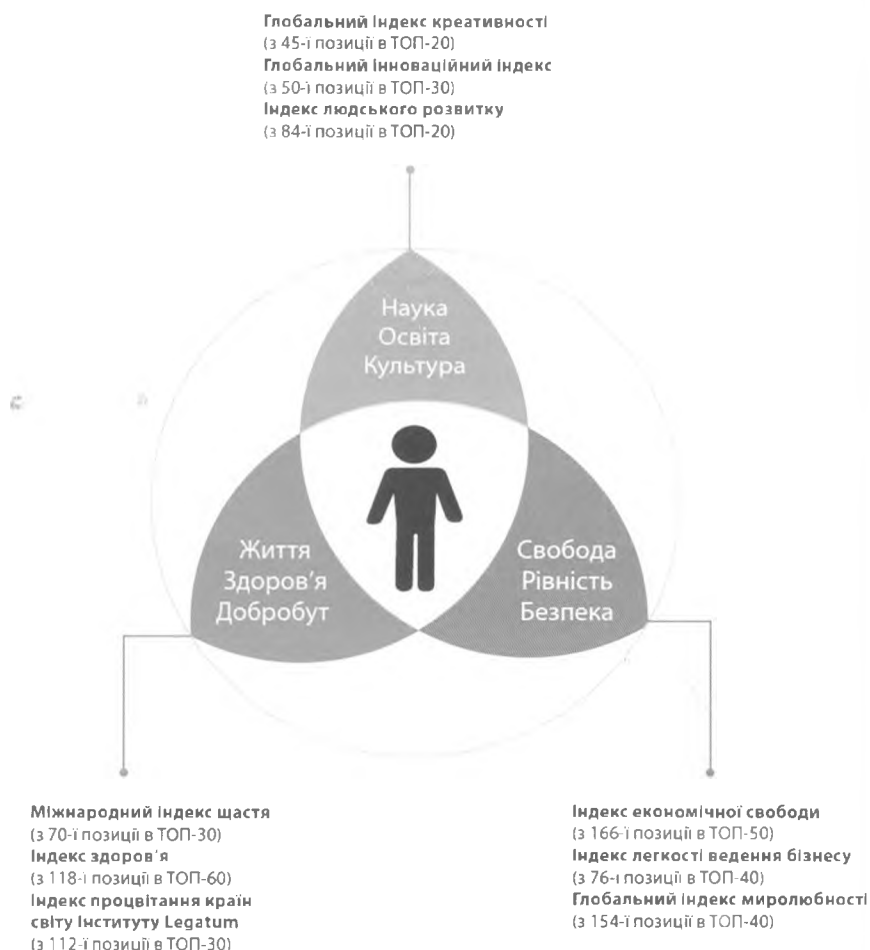

Рис. 2.2. Горизонти для України 2030¹⁶

¹⁶ Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030». URL: <https://ukraine2030.org/uk> (дата звернення: 20.09.18).

Лише системний підхід, який визначається принципами Доктрини збалансованого розвитку «Україна 2030», дозволить нашій країні досягти успіху. Задля досягнення синергетичного ефекту і забезпечення інклюзивного розвитку країни належну увагу необхідно приділити налагодженню зваженої міжрегіональної та міжінституційної співпраці. Визначення національної візії з подальшою декомпозицією її на інституційні та секторальні цілі (рис. 2.3)

Рис. 2.3. Операціоналізація національної візії України

Міністерства є центральними органами виконавчої влади, які відповідають за формування та реалізацію державної політики у відповідних секторах державного управління. Виходячи з визначеної національної візії і подальшої її декомпозиції на інституційному і секторальному рівнях розробляється рамка результатів (табл. 2.1), яка слугує для моніторингу та оцінки прогресу досягнення визначених цілей.

Таблиця 2.1
Візія 2030. Рамка результатів

Рамка результативності	План/звіт	Відповідальне міністерство/агенція
Національного рівня	Короткотермінові цілі (2018–2020)	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
Рівня міністерств	Звіт за результатами роботи міністерства	Усі міністерства
Програмного рівня	Звіт за результатами реалізації програми	Агенції та департаменти

НАЦІОНАЛЬНА ВІЗІЯ УКРАЇНИ ДО 2030 РОКУ:

Україна – це країна, що демонструє світу інклюзивний розвиток, ключовим драйвером якого є використання творчого потенціалу особистості; яка заохочує підприємницьку ініціативу, має комфортний бізнес-клімат та забезпечує свободу реалізації бізнес-ідей; яка піклується про здоров'я і добробут своїх громадян та розвиває зручну і безпечну для життя інфраструктуру.

Національна візія є тим засадничим, єднальним стрижнем, що формує та об'єднує українську спільноту в усьому світі. Задля досягнення інклюзивного розвитку країни важливо, щоб стратегія розвитку кожного регіону була спрямована на реалізацію національної візії. Щоб регіони у своєму прагненні зробити власний внесок в інклюзивний розвиток країни не змагалися один з одним, а співпрацювали, впроваджували міжрегіональні соціальні та підприємницькі ініціативи. Загальнонаціональна візія формує простір і визначає принципи, на яких розроблятимуться стратегії розвитку регіонів. Хоча в Україні не розроблено стратегії розвитку регіонів на період до 2030 року, відповідно до запропонованої національної візії розвитку України важливо сформулювати візію розвитку регіонів. Поєднання візій розвитку регіонів з інституційними та секторальними цілями формує 3D-модель інклюзивного розвитку країни.

III.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТІЙКОСТІ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ: РИЗИКИ, ЗАГРОЗИ, ВИКЛИКИ

Сучасні світові мегатренди та Індустрії 4.0 створюють новий простір, задають вектор розвитку та водночас несуть із собою нові виклики¹⁷:

- *безробіття та загострення нерівномірного розподілу світової багатства* – бідні країни можуть стати ще біднішими, але й багаті країни можуть очікувати на значні потрясіння у зв'язку з масовою роботизацією виробництв;
- *концентрація креативного класу (таланти та професійні кадри) та прав інтелектуальної власності на нові технології у багатих країнах* перетворює бідні країни на сировинний та кадровий придаток для себе, оскільки ключовим чинником розвитку є креативність;
- *зростання кіберзагроз* – чимало опитувань в усьому світі вказують на занепокоєння керівників щодо нових загроз кібератак. Макроекономічна стабільність є однією з найважливіших умов для досягнення високого рівня життя населення. Під час соціально-економічної кризи у 2014–2015 роках українська

¹⁷ Schwab K. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond – World Economic Forum. URL : <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond> (last visited: 21.09.18).

економіка зазнала значного падіння: сумарний показник інфляції наблизився до 80% (найвищий з моменту введення гривні), а реальний дохід населення знизився на 35%. Криза загострила структурні проблеми української економіки: низьку конкурентоспроможність українських підприємств, недосконалість державного управління, недостатній розподіл джерел корпоративного фінансування.

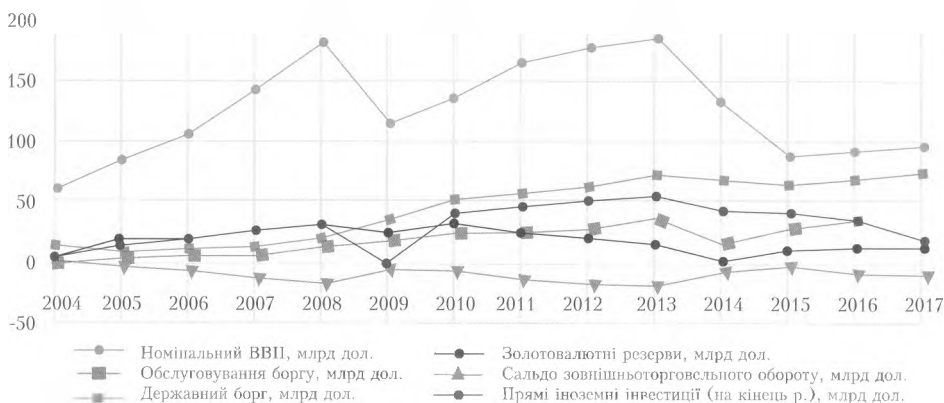

Рис. 3.1. Динаміка макроекономічних показників України, 2004–2017 рр. (млрд дол. США)

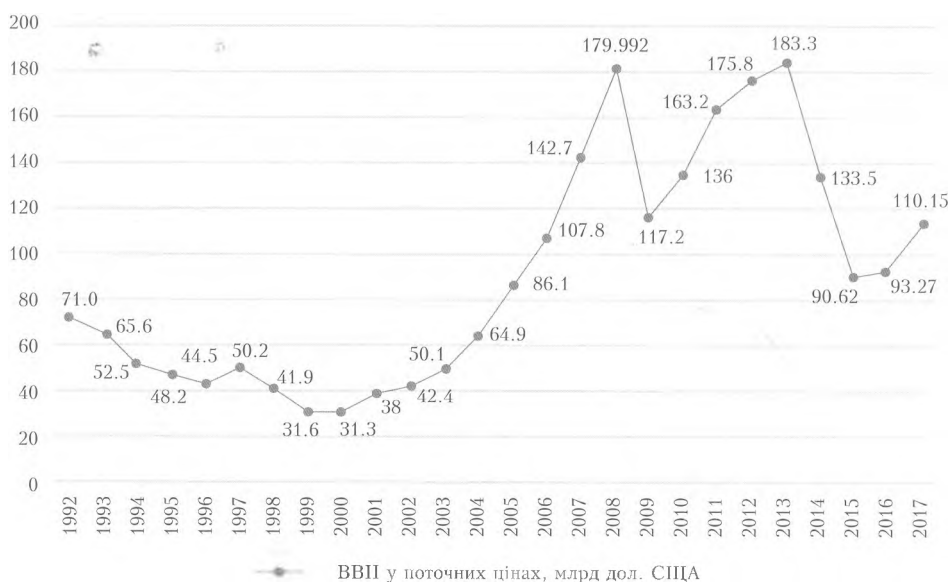

Рис. 3.2. Динаміка номінального ВВП України, у поточних цінах, млрд дол. США, 1992–2017 рр.

Джерело: авторська побудова (розмір ВВП в доларах — за даними Світового банку, див. <http://www.worldbank.org>).

Зараз зростання ВВП в Україні відбувається переважно за рахунок зростання обсягів торгівлі, натомість інші сектори економіки показують уповільнення. Викликає занепокоєння можливість утримання макроекономічної стабільності через значні боргові зобов'язання, від'ємне зовнішньоторговельне сальдо, надмірну відкритість та енергетичну залежність.

Українська економіка впродовж 2017–2018 років не вийшла на траєкторію економічного розвитку. Основними причинами, які обмежують потенціал та ресурси забезпечення сталості економічного розвитку, а також формують низку ризиків, загроз і викликів економічній безпеці України є:

- невідповідність структури національної економіки сучасному технологічному розвитку, недостатня залученість України до глобальних виробничих ланцюгів, низька продуктивність праці внаслідок критичного зношення інфраструктури, виробничих засобів та використання застарілих технологій;
- недостатній розвиток/гальмування інноваційного розвитку країни;
- низький рівень добробуту населення, який призводить до звуження внутрішнього споживання, стрімкого зростання трудової міграції та структурного розбалансування ринку праці, а також зростання бідності, зокрема і серед працюючих;
- несприятливий бізнес-клімат, що формує негативний інвестиційний імідж, обмежує інвестиційні джерела для модернізації господарського комплексу країни, а також збільшує вартість інвестиційних ресурсів (кредитів, позик тощо);
- критичний розмір державного боргу та значні виплати державних боргових зобов'язань;
- використання особами, що мають владні повноваження, ресурсів країни та громади як власного корпоративного ресурсу заради власного збагачення; монополізація окремих прибуткових секторів економіки, існування корупційних платежів;
- висока енергоємність українського ВВП та паливно-енергетична залежність від інших країн;

- надзвичайно високе навантаження соціальних і пенсійних виплат (дохід 45% населення становлять соціальні виплати) на державні витрати;
- ✦ центроорієнтована інфраструктура, що породжує відсутність міжрегіональної співпраці та коопераційних зв'язків між областями.

Розглянемо ці загрози детальніше.

1. Невідповідність структури національної економіки сучасному технологічному розвитку, недостатня залученість України до глобальних виробничих ланцюгів, низька продуктивність праці внаслідок критичного зношення інфраструктури, виробничих засобів та використання застарілих технологій.

У світі відбувається становлення Індустрії 4.0, що пов'язано із глибоким проникненням мережевих технологій в усі процеси, зокрема і виробничі. Стрімкий розвиток цифрових технологій, штучний інтелект, роботизація виробництва, блокчейн, інтернет речей, безпілотний автотранспорт, хмарні технології – все це кардинально змінює структуру економіки, бізнес-моделі та вимагає нових управлінських підходів. Радикально змінюються виробничі процеси: поруч із висококапіталізованими централізованими виробничими компаніями, які мають велику кількість штатних працівників, успішно функціонують професійні мережі, які об'єднують як невеличкі компанії, так і окремих професіоналів. Такі мережі здатні з використанням інноваційних пристроїв (наприклад 3D принтерів) виробити невеликі партії товарів швидше, дешевше і гнучко пристосовуватися до потреб ринку. Відбувається певне **переосмислення моделей ведення бізнесу та управління державами та містами**. У десятиці найбагатших компаній світу домінують ті, що виробляють програмне забезпечення та надають сервісні послуги, натомість донедавна там панували компанії, які володіють нафтою, газом чи іншою сировиною.

Нова сучасна парадигма світового технологічного устрою змінює саму суть виробництва, а враховуючи, що Україна – це не лише аграрна, а й все ще промислова країна, то осторонь цих процесів залишитися не може.

Таблиця 3.1
Можливий відсоток зростання ВВП за рахунок
високотехнологічного виробництва¹⁸

Технологія	Можливий % зростання ВВП
Прикладні роботи	
Аддитивне виробництво	
Автоматизована реальність	22%
Симуляційна реальність	
Горизонтальні та вертикальні інтегровані системи даних	
Виробничий інтернет речей	6%
Хмарні технології	
Кібербезпека	55%
Аналітика big data (CRM, ERP, SCM)	

Уряд України поки що визначається щодо Індустрії 4.0. У недавньому звіті Світового економічного форуму Україна не потрапила до переліку 43-х країн, які є першими бенефіціарами Індустрії 4.0, водночас такі країни, як Росія, Казахстан та Польща, увійшли до рейтингу.

Сьогодні всі суб'єкти господарювання (як держава, так і бізнес) повинні передбачити у бюджеті інвестиційні ресурси на впровадження і розвиток Індустрії 4.0. Ці зміни задають вектор розвитку на найближчі 5–10 років, що вимагає від України концентрації ресурсів (людських, інвестиційних, інтелектуальних) на розвитку супертехнологій, переобладнання електромереж для е-мобільності та інноваційній модернізації всіх промислових підприємств. Україна потребує хай-тек стратегії до 2030, тобто **скоординованої державної ініціативи з мобілізації всіх національних ресурсів з метою прискорення технологічних змін та утримання лідерства у світовій конкуренції.**

¹⁸ Gerbert P., Lorenz M., Reißmann M., Waldner M., Justus J., Engel P., Harnisch M. Industry 4.0: The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries. URL : https://www.bcg.com/publications/2015/engineered-products-project-business/industry_4_future_productivity_growth_manufacturing_industries.aspx (last visited: 21.09.18)

2. Гальмування інноваційного розвитку країни.

В епоху розвитку технологій Індустрії 4.0, розроблення штучного інтелекту, роботизації виробничих та управлінських процесів Україна залишається аграрно-індустріальною країною з уповільненою інноваційною активністю суб'єктів національної інноваційної системи.

Для виявлення факторів, які гальмують інноваційний розвиток України, було проведено експертне опитування. Базуючись на дослідженнях світових авторитетних організацій, таких як INSEAD, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Всесвітній економічний форум та Організація економічного співробітництва та розвитку, було визначено три ключові групи суб'єктів, які впливають на інноваційний розвиток держави: уряд, бізнес-сектор та заклади науки і освіти. Тому опитування складалося із трьох частин оцінки: державної інноваційної політики; інноваційної активності бізнес-сектору; розвитку фундаментальної і прикладної науки.

Оцінювання експертами здійснювалося шляхом методу нумераційного шкалювання за такою бальною шкалою: **1** – дуже низький вплив; **2** – низький вплив; **3** – помірний вплив; **4** – високий вплив; **5** – дуже високий вплив.

В опитуванні взяло участь 50 експертів із Києва, Київської, Волинської, Запорізької, Івано-Франківської, Львівської, Донецької, Миколаївської, Одеської, Тернопільської, Херсонської, Чернігівської областей, напрям діяльності яких – у вищій освіті, бізнесі, державному секторі та неурядових громадських організаціях.

Результати оцінювання факторів, що гальмують інноваційний розвиток України, містять в собі блок питань: державна інноваційна політика, інноваційна активність бізнес-сектору, фундаментальна і прикладна наука. Роль держави та урядових інститутів у формуванні інноваційної спроможності країни полягає у створенні сприятливих умов для розвитку науково-технологічної, інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Відповідно до Глобального інноваційного індексу, державні інститути є «вхідними» факторами та впливають на інноваційний результат.

Опитування показало, що група факторів блоку «Державна інноваційна політика» мають високий вплив на інноваційний розвиток України (табл. 3.2).

Таблиця 3.2
Зведена статистика блоку питань
«Державна інноваційна політика», % відповідей

Фактори, які гальмують інноваційний розвиток	Ступінь впливу факторів				
	дуже низький	низький	помірний	високий	дуже високий
1. Неефективність національної інноваційної системи	2	6	18	32	42
2. Відсутність довго- та середньострокової стратегії інноваційного розвитку України	2	6	24	38	30
3. Недосконалість законодавчої бази	2	10	20	42	26
4. Низький рівень державного фінансування досліджень і розробок (менше ніж 0,5% ВВП)	8	8	10	34	40
5. Слабка система захисту інтелектуальної власності	2	10	30	26	32
6. Відсутність податкових стимулів	4	10	32	22	32
7. Низький рівень взаємодії держави, бізнесу, освіти і науки	8	6	8	40	38
8. Низький рівень інноваційної культури	0	8	22	46	24

Згідно з відповідями респондентів, *найбільший вплив на гальмування інноваційного розвитку України* чинять неефективна національна інноваційна система (42%); низький рівень державного фінансування досліджень і розробок (40%); слабка система захисту інтелектуальної власності та відсутність податкових стимулів (по 32%); низький рівень інноваційної культури (46%); недосконала законодавча база (40%). Суттєвий негативний вплив чинить відсутність середньо- та довгострокової стратегії.

На думку експертів із Києва, неефективна національна інноваційна система має дуже високий вплив на інноваційний розвиток; респонденти із Чернігівської області вважають, що найбільше впливають відсутність довго- і середньострокової стратегії та низький рівень взаємодії держави, бізнесу, освіти і науки; із Запорізької, Львівської, Донецької – низький рівень

фінансування досліджень і розробок; Миколаївської – слабка система захисту інтелектуальної власності; Тернопільської – відсутність стратегії та податкових стимулів, недосконала законодавча база.

Таблиця 3.3
Фактори блоку «Державна інноваційна політика»,
% респондентів із регіонів, які оцінили
вплив факторів як «дуже високий»

Фактори	Області											
	Київ	Київська	Волинська	Запорізька	Івано-Франківська	Львівська	Донецька	Миколаївська	Одеська	Тернопільська	Херсонська	Чернігівська
1. Неефективність національної інноваційної системи	58	38	0	0	50	0	0	50	0	0	0	33
2. Відсутність довго- та середньострокової стратегії інноваційного розвитку України	35	25	0	0	50	0	0	0	0	100	0	67
3. Недосконалість законодавчої бази	31	25	0	0	50	0	0	50	0	100	0	0
4. Низький рівень державного фінансування досліджень і розробок (менше 0,5% ВВП)	50	13	0	100	50	0	100	50	0	0	0	0
5. Слабка система захисту інтелектуальної власності	38	38	0	50	0	0	0	100	0	0	0	0
6. Відсутність податкових стимулів	42	25	0	100	0	0	0	0	0	100	0	0
7. Низький рівень взаємодії держави, бізнесу, освіти і науки	50	13	0	50	50	0	0	50	0	0	0	67
8. Низький рівень інноваційної культури	42	0	0	0	0	0	0	50	0	0	0	0

Блок питань «Інноваційна активність бізнес-сектору»

Приватний сектор є одним із ключових у ланцюжку комерціалізації нового знання. У провідних країнах світу малий та середній бізнес формує попит на фундаментальну та прикладну науку та є головним гравцем в імплементації та комерціалізації інновацій. В Україні малий та середній бізнес

не мають достатньо ресурсу на створення попиту на інновацію. За даними Державної служби статистики, у 2017 році лише 16,2% підприємств України здійснювали інноваційну діяльність, а сума витрат становила 9,1 млрд грн. Впроваджено підприємствами України інновацій 14,3%, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової становить 0,7%.

Згідно з нашим опитуванням, більшість респондентів оцінило рівень впливу на інноваційний розвиток України факторів блоку питань «Інноваційна активність бізнес-сектору» як «високий» (табл. 3.4).

Таблиця 3.4
Зведена статистика блоку питань
«Інноваційна активність бізнес-сектору», % відповідей

Фактори, які гальмують інноваційний розвиток	Ступінь впливу факторів				
	дуже низький	низький	помірний	високий	дуже високий
1. Відсутність інноваційної стратегії розвитку бізнесу	2	18	24	36	20
2. Низький рівень фінансування наукових досліджень	0	14	18	36	32
3. Обмежений інвестиційний ресурс для інноваційної активності	0	8	34	26	32
4. Низький рівень технологічної готовності	4	10	18	44	24
5. Недосконала система інноваційного менеджменту	0	10	22	48	20
6. Низький рівень розвитку інноваційних систем бізнесу	2	12	32	32	22

На думку респондентів, недосконала система інноваційного менеджменту має високий негативний вплив на інноваційну активність бізнесу – 48% опитаних оцінили у 4 бали. Інші гальмуючі чинники – низький рівень технологічної готовності (44% респондентів по 4 бали); відсутність інноваційної стратегії та низький рівень фінансування наукових досліджень (36% по 4 бали).

Щодо регіонального розподілу, то у Києві високий вплив чинять усі 6 запропонованих факторів. На думку експертів із Запорізької та Донецької областей, низький рівень

фінансування наукових досліджень має дуже високий негативний вплив на інноваційний розвиток, а респондентів із Тернопільської області – недосконала система інноваційного менеджменту.

Таблиця 3.5
Фактори блоку «Інноваційна активність бізнес-сектору»,
% респондентів із регіонів, які оцінили вплив факторів як
«дуже високий»

Фактори	Області											
	Київ	Київська	Волинська	Запорізька	Івано-Франківська	Львівська	Донецька	Миколаївська	Одеська	Тернопільська	Херсонська	Чернігівська
1. Відсутність інноваційної стратегії розвитку бізнесу	23	13	0	0	50	0	0	50	0	0	0	33
2. Низький рівень фінансування наукових досліджень	38	25	0	100	50	0	100	0	0	0	0	0
3. Обмежений інвестиційний ресурс для інноваційної активності	38	38	0	50	0	0	0	50	0	0	50	0
4. Низький рівень технологічної готовності	27	50	0	0	0	0	0	50	0	0	0	0
5. Недосконала система інноваційного менеджменту	19	25	0	0	0	0	0	50	0	100	0	33
6. Низький рівень розвитку інноваційних систем бізнесу	23	25	0	50	0	0	0	50	0	0	0	33

Блок питань «Фундаментальна та прикладна наука»

Фундаментальна та прикладна наука є рушійною силою інноваційного розвитку економік світу. Це перша ланка у ланцюжку створення інновацій. Джерелом наукових винаходів, відкриттів та науково-технологічних досягнень є науково-дослідні, освітні установи, де сконцентровано людський та науковий ресурс. За даними Державної служби статистики, у 2015 році в Україні налічувалося 978 установ, які виконували наукові дослідження і розробки, а питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП становила 0,64%.

Наше опитування показало, що найбільше гальмує розвиток фундаментальної та прикладної науки недостатній рівень

її фінансування у НДІ, закладах вищої освіти та застаріла матеріально-технічна база, низький рівень комерціалізації фундаментальних знань, винаходів та розробок.

Таблиця 3.6
Зведена статистика блоку питань «Фундаментальна та прикладна наука»

Фактори, які гальмують інноваційний розвиток	Ступінь впливу факторів				
	дуже низький	низький	помірний	високий	дуже високий
1. Недостатній рівень фінансування науки в НДІ, закладах вищої освіти	6	4	10	26	54
2. Низький рівень комерціалізації фундаментальних знань, винаходів та розробок	4	4	12	30	50
3. Відсутність венчурних інвестицій у комерціалізацію інноваційних проєктів	4	2	10	40	44
4. Застаріла матеріально-технічна база	4	6	8	24	58
5. Відсутній попит на дослідження та розробки від бізнесу	6	6	24	30	34
6. Незадовільний рівень заробітної плати працівників освіти та науки	4	6	8	34	48
7. Низький рівень фінансової автономії	4	2	32	34	28

Так у ході анкетування 58% респондентів зазначили, що дуже високий вплив на гальмування розвитку науки чинить застаріла матеріально-технічна база; 54% – недостатній рівень фінансування науки; 50% – низький рівень комерціалізації фундаментальних знань, винаходів та розробок, 48% – незадовільний рівень заробітної плати працівників освіти та науки; 44% – відсутність венчурних інвестицій у комерціалізацію інноваційних проєктів.

Згідно з регіональним розподілом, експертами з Києва визначено, що дуже високий негативний вплив на інноваційний розвиток України мають такі чинники: недостатній рівень фінансування науки в НДІ, закладах вищої освіти; низький рівень комерціалізації фундаментальних знань, винаходів та розробок; відсутність венчурних інвестицій у комерціалізацію інноваційних проєктів; застаріла матеріально-технічна база;

незадовільний рівень заробітної плати працівників освіти та науки. У регіонах респонденти зазначили, що кожний із факторів має дуже високий вплив, зокрема експерти із Запорізької, Івано-Франківської, Миколаївської областей.

Таблиця 3.7
Фактори блоку «Фундаментальна та прикладна наука»,
% респондентів із регіонів,
які оцінили вплив факторів як «дуже високий»

Фактори	Області											
	Київ	Київська	Волинська	Запорізька	Івано-Франківська	Львівська	Донецька	Миколаївська	Одеська	Тернопільська	Херсонська	Чернігівська
1. Недостатній рівень фінансування науки в НДІ, закладах вищої освіти	62	25	0	100	100	100	100	50	0	0	50	33
2. Низький рівень комерціалізації фундаментальних знань, винаходів та розробок	54	50	0	50	0	0	100	50	0	0	50	33
3. Відсутність венчурних інвестицій у комерціалізацію інноваційних проєктів	15	25	0	100	0	0	0	100	0	0	0	67
4. Застаріла матеріально-технічна база	69	50	0	100	100	100	100	50	0	0	50	0
5. Відсутній попит на дослідження та розробки від бізнесу	35	50	0	50	0	0	0	50	0	0	50	0
6. Незадовільний рівень заробітної плати працівників освіти та науки	54	50	0	100	0	0	100	0	0	100	0	0
7. Низький рівень фінансової автономії	23	25	0	100	0	0	0	50	0	100	50	33

Таким чином, проведене опитування 50 експертів з 11 областей України та Києва, які працюють у бізнесі, вищій освіті, громадському та державному секторі, дозволило визначити гальмівні фактори інноваційного розвитку України за ступенем впливу (рис. 3.3 та 3.4).

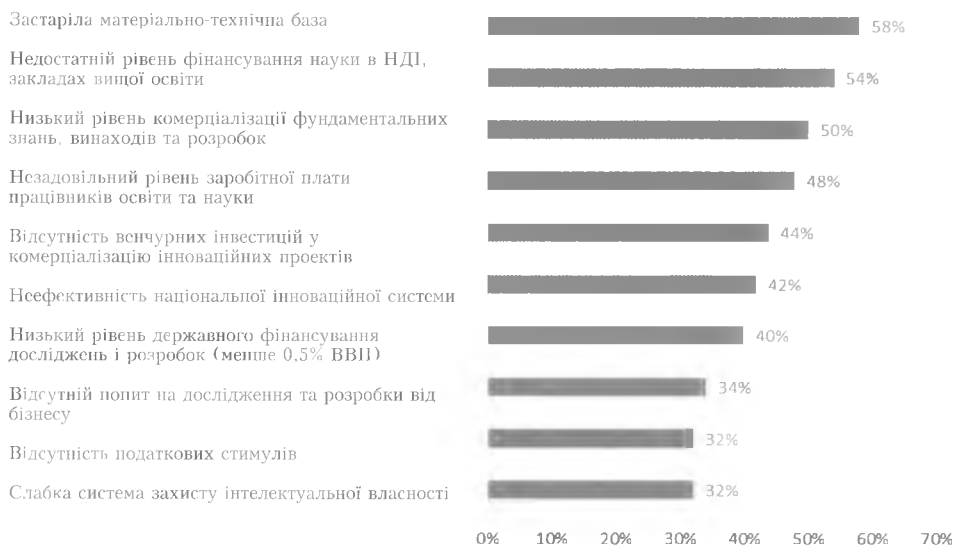

Рис. 3.3. Фактори, які чинять дуже високий негативний вплив на інноваційний розвиток України, % респондентів

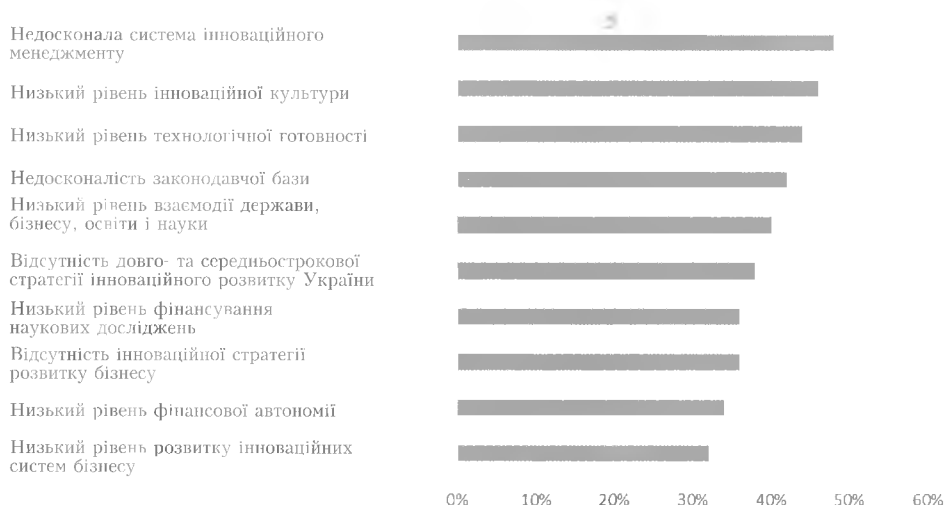

Рис. 3.4. Фактори, які чинять високий негативний вплив на інноваційний розвиток України, % респондентів

Отже, розвиток інноваційної економіки в Україні уповільнюють 5 груп чинників: **фінансовий** (низький рівень фінансування науки, відсутність інвестиційного ресурсу та податкових стимулів, низький рівень заробітної плати науковців); **технологічний** (низький рівень технологічної готовності, застаріла матеріально-технічна база); **ринковий** (низький рівень комерціалізації

3. Низький рівень добробуту населення, що призводить до звуження внутрішнього споживання, стрімкого зростання трудової міграції та структурного розбалансування ринку праці, а також зростання бідності, зокрема і серед працюючих.

МАСШТАБИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ТА КІЛЬКІСТЬ ПОТЕНЦІЙНИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ
(% від загальної кількості населення області)

населення України

2% 10%

915 000

Рівень потенційної трудової міграції (тих, хто вже знайшов роботу за кордоном або найближчим часом планує це зробити) найвищий переважно у тих же областях, де найвища частка трудових мігрантів – у Тернопільській, Закарпатській та Рівненській областях

Серед чоловіків значно більше потенційних і трудових мігрантів, ніж серед жінок: 17% чоловіків та 8% жінок вже знайшли роботу за кордоном або найближчим часом планують це зробити

Стать	Частка потенційних мігрантів (%)
Чоловіки	17%
Жінки	8%

¹⁵ Міграція в Україні: факти і цифри. Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні; [упоряд. Олена Малиновська]. URL: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf (дата звернення: 21.09.18).

Найвагомішими причинами трудової міграції є низький рівень добробуту (неспівставність доходів та витрат на харчування, проїзд, житлово-комунальні послуги, вартість іпотечних кредитів); відсутність пропозицій вакансій на ринку праці для роботи за фахом; висока плата за навчання у вищих навчальних закладах; низький доступ та висока вартість медичних послуг.

Впровадження безвізового режиму з країнами ЄС, наявність угод про малий прикордонний рух та міграційна політика сусідніх держав (Чехія, Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія), спрямована на залучення професіоналів на основі довготермінових контрактів (лікарі, медсестри, програмісти, науковці), працівників на сезонні роботи (до 90 днів) переважно у секторі будівництва та сільського господарства із полегшеним отриманням дозволів на офіційне працевлаштування, студентів для підготовки майбутніх фахівців сприяли різкому зростанню міграційних потоків з України. Крім цього, міграційна політика сусідніх країн дає можливість доступу трудовим мігрантам до системи пенсійного забезпечення відповідної країни, полегшеного в'їзду членів родини та іпотечного кредитування. За даними Міжнародної організації з міграції, у 2015 р. тільки у країнах ЄС проживало 905,2 тис. українців, які становлять понад 6% іноземців із третіх країн на території Євросоюзу. Найбільше українців проживало в Італії (238 тис.), Польщі (336 тис.), Німеччині (112 тис.), Чеській Республіці (113 тис.) та Іспанії (84 тис.). За прогнозом, якщо показники народжуваності, тривалості життя та міграції залишаться незмінними, у 2050 р. населення України становитиме 32 млн, а його частка віком старше 60 років зросте у півтора раза.

Зростання добробуту населення, покращення соціальних послуг, рівний доступ до якісної освіти, а також збалансована міграційна політика можуть значно покращити демографічну ситуацію в Україні.

4. Несприятливий бізнес-клімат, що формує негативний інвестиційний імідж, обмежує інвестиційні джерела для модернізації господарського комплексу країни, а також збільшує вартість інвестиційних ресурсів (кредитів, позик тощо).

Для запобігання кризовим явищам в українській економіці важливо сформувати сприятливе інституційне середовище для

розвитку підприємництва та бізнесу, забезпечити доступ до інвестиційних ресурсів та зростання внутрішнього платоспроможного попиту, що утворюється внаслідок стратегічно виважених і обґрунтованих управлінських рішень.

Позиції України за деякими важливими економічними індексами, зокрема конкурентоспроможності та сприйняття корупції, зараз знаходяться на середньому рівні, але порівняно з країнами Європи є дуже слабкими. Вони не мають тенденції до суттєвого спаду чи покращення протягом останніх років, але порівняно з попередніми роками ми можемо фіксувати їх погіршення. Стосовно сприйняття корупції, то тут Україна традиційно знаходиться наприкінці рейтингу та визначається за цим показником як найкорумпованіша держава Європи.

Таблиця 3.8
Позиція України за економічними індексами
(2017 р. проти 2007 р.)²⁰

Назва індексу	Організація, що складає рейтинг	Коротка характеристика методології розрахунку індексу	Дата	Місце України
Індекс економічної свободи	Фонд «Насліддя» (Heritage Foundation)	Характеризує ступінь свободи економічних суб'єктів країни у виробничому процесі, розподілі, споживанні товарів та послуг, зовнішню відкритість економіки країни, можливість ведення в ній бізнесу іноземним компаніям та ТНК. Розраховується як середнє арифметичне з 10-ти оцінок, які формують поняття «економічна свобода».	2007	125 (спад на 22)
		Основні групи економічної свободи: торгова політика; фінансова дисципліна; втручання уряду; монетарна політика; іноземні інвестиції; банки; зарплата/ціни; права власності; регулювання; тіньова економіка. Для розрахунку кінцевого індексу використовуються близько 50 показників. Кожній групі чинників на основі розрахованих показників присвоюється оцінка від 1 до 5 (1 означає найвищу відповідність економічній свободі, а 5 – найнижчу).	2017	162 (спад)
Індекс залучення ПП	Конференція ООН з торгівлі та розвитку	Фактичний та потенційний індекс залучення ПП. Використовуються статистичні методи. Індекс потенціалу базується на оцінці 12 економічних та політичних показників. Обраховується співвідношення між часткою тієї чи іншої країни в глобальному притоці ПП та її часткою у глобальному ВВП.	2007	37 (спад на 4) 48 (підйом на 8)
Індекс потенціалу залучення ПП			2017	42 (підйом)

²⁰ Харламова Г. О. *Інвестиційна безпека України: рейтингова оцінка* : монографія / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Екон. ф-т. Київ : Аграр Медіа Груп, 2017. 431. [1] с. : іл., табл.

Назва індексу	Організація, що складає рейтинг	Коротка характеристика методології розрахунку індексу	Дата	Місце України
Індекс сирийнтя корупції	Міжнародна антикорупційна організація Transparency International	Значення індексу корумпованості перебуває в інтервалі 0-10 (0 – цілком корумпована країна, 10 – корупція відсутня). Індекс присвоюється за результатами опитування бізнесменів, учених, аналітиків, експертів і досліджень, проведених одночасно міжнародними організаціями. Оцінюються якісні показники: якість законодавства, дотримання принципу верховенства права, прозорість діяльності уряду тощо.	2007	118 (спад на 8)
Індекс глобалізації	Журнал Foreign Policy та консалтингова компанія A.T.Kearney	Кожна країна оцінюється за 12 параметрами, об'єднаними в 4 критерії: економічна інтеграція, технології, приватні контакти та політика.	2007	42 (спад на 3)
Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI)	Світовий економічний форум	Індекс – синтетичний показник. На 1/3 він складається зі статичних даних, на 2/3 – з експертних оцінок. Визначає спроможність національної економіки досягти стабільного економічного зростання в середньостроковій перспективі, контролюючи при цьому рівень поточного розвитку економіки. Заснований на категоріях: технології, державні інститути, макроекономічний клімат, розвиненість інфраструктури та розвиненість бізнесу, ефективність ринку праці, рівень охорони здоров'я, якість освіти.	2007	73 (підйом на 5)
Індекс конкурентоспроможності бізнесу (BCI)		Визначає рівень продуктивності та ефективності компаній і галузей. BCI складається гарвардським професором Майклом Портером. Складається з 2-х підіндексів: «просуєність» компаній і стап ділового клімату країни. Використовуються дані про обсяг ВВП на душу населення.	2017	85 (спад)

Рейтинг «Doing Business» (DB) Світового банку присвячено оцінці інституціонального середовища для здійснення інвестиційної діяльності з урахуванням всього життєвого циклу: від створення до ліквідації підприємства. Тобто досліджуються умови діяльності національних малих та середніх підприємств, а також дається оцінка нормативних актів, що регулюють їхню діяльність протягом усього життєвого циклу.

За легкістю ведення бізнесу Україна у 2018 році посіла 76 місце зі 190 країн. Покращення бізнес-клімату порівняно з

попереднім роком (рис. 3.6) відбулося за рахунок спрощення отримання дозволів на будівництво, зниження ставки єдиного соціального внеску, а також захисту мінотарних інвесторів. Найпроблемнішим залишається доступ та підключення до електромереж, митне оформлення товарів та митні процедури, а також процедури з визнання неплатоспроможності.

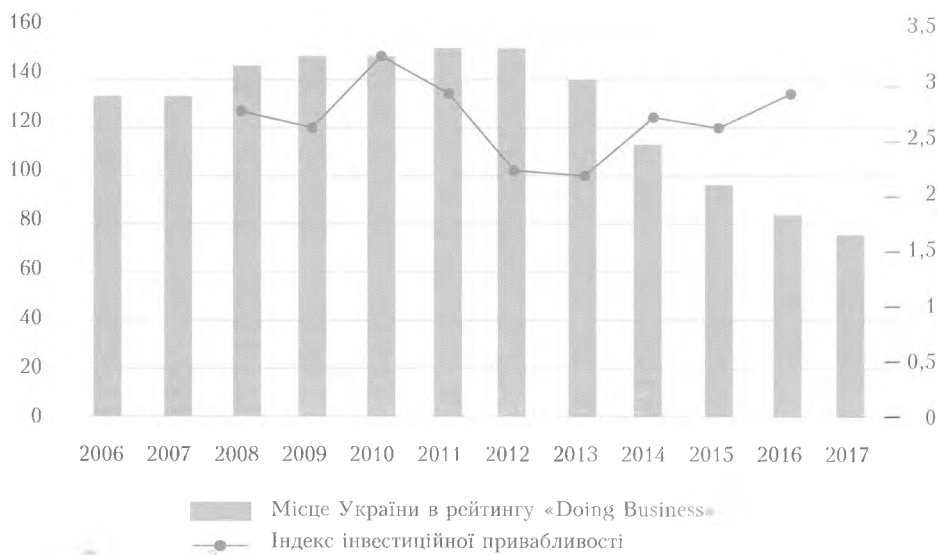

Рис. 3.6. Динаміка зміни позиції України у рейтингах легкості ведення бізнесу та інвестиційної привабливості

Згідно з емпіричними дослідженнями, до основних чинників, які дестимулюють ділову активність підприємств, а отже, і наміри здійснювати розширене відтворення та збільшення активів через придбання нових основних засобів, слід відносити недостатній попит та фінансові обмеження (табл. 3.9).

Таблиця 3.9
Гальмівні чинники розвитку підприємств за видами економічної діяльності

Чинники стримуючого характеру	Промислові підприємства	Сільсько-господарські підприємства	Будівельні підприємства	Торговельні підприємства	Транспортні підприємства	Сфера послуг
Недостатній попит	+	+	+	+	+	+
Фінансові обмеження	+	+	+	+	+	+
Погодні умови	+	+	+	+	+	+

Основними інвестиційними джерелами розвитку для підприємств є власні інвестиції, які у 2017 році склали 69,9% від загального обсягу капітальних інвестицій, а у першому кварталі 2018 року – 76,2%. Залучення підприємствами банківських кредитів та позик для капітальних інвестицій знаходиться на рівні приватних інвестицій населення у будівництво житла за перший квартал 2018 року – 8,4% та 8,2% від загального обсягу капітальних інвестицій відповідно.

Крім рейтингу легкості ведення бізнесу основний звіт Світового банку містить в собі і показник віддаленості від найкращих значень кожного індикатора рейтингу DB²¹ (distance to frontier – DTF²²). Порівнюючи показник віддаленості від найкращих показників за роками, можна побачити, як змінюється інституціональне середовище для національних суб'єктів підприємницької діяльності в економіці країни, тоді як рейтинг легкості ведення бізнесу показує, як змінилось інституціональне середовище порівняно з іншими країнами.

Показник віддаленості від найкращих показників для країни має значення від 0 до 100 балів, де 0 балів – найгірший показник (далекий від найкращого), а найкращий показник отримує 100 балів (табл. 3.10).

Таблиця 3.10
Місце України у світових рейтингах інвестиційної сприятливості бізнес-середовища²³

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Місце України в рейтингу «Doing Business»	132	128	144	146	147	149	152	137	112	96	83	80
Віддаленість від найкращих показників	35,8	38	39,2	3	39,7	44,2	44,3	44,9	58,1	61,8	62,8	63,9
Індекс інвест. привабливості	п/д	п/д	2,68	2,50	3,2	2,89	2,16	2,12	2,65	2,58	2,87	п/д

²¹ Doing business 2006...2017. URL : <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports-doingbusiness-2017> (last visited: 21.09.18).

²² Distance to Frontier and Ease of Doing Business Ranking. URL : <http://www.doingbusiness.org/data/-/media/WBG/DoingBusiness/Documents/AnnualReports/English/DB17-Chapters/DB17-DTF-andDBRankings.pdf> (last visited: 21.09.18).

²³ Нікуменко Д. В. Стан інвестиційної безпеки України. URL : <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017-25-1-2017-23.pdf> (дата звернення: 21.09.18).

Якщо індекс DTF окреслює загальну картину змін в країні (макрорівень), то індекс інвестиційної привабливості (ІП) показує стан бізнес-клімату за експертними оцінками перших осіб компаній-членів Європейської бізнес-асоціації (мікрорівень). Вони оцінюють інвестиційний клімат з точки зору тріади «ретроспекція – діагноз – перспекція», де діагноз – це оцінка поточного стану інвестиційного клімату, ретроспекція – аналіз поточного стану порівняно з тим, що було півроку тому, а перспекція – безпосередній прогноз стану інвестиційного клімату на наступні півроку. Також перші особи компаній оцінюють доцільність інвестування в країну та перспективи розвитку бізнесу у своєму секторі на найближчі півроку.

На жаль, іноземні інвестиції не стали рушієм розвитку підприємств в Україні:

- починаючи з 2013 року, після подій на Майдані, анексії АР Крим, а також початку військового конфлікту з Росією на Донбасі, інвестиційна привабливість України значно знизилася, відповідно різко знизилися й інвестиції до країни;
- досить яскраво інвестиційну позицію держави можуть проілюструвати інвестиційні рейтинги, які, своєю чергою, поділяються на кредитні рейтинги та економічні індекси. У наведеній таблиці взято для порівняння 2008 та 2017 роки. У 2008 році Україна повністю відповідала середнім показникам. Рейтинг за різними методиками відповідав рівню double B. За останні роки (2014–2016) рейтинг опустився в зону С, що за класифікаціями відповідає переддефолтному рівню. У той самий час у 2017 році, коли ситуація в країні дещо покращилася, рейтинг повернувся в зону В зі стабільним прогнозом, але все одно залишився нижчим за показники докризового періоду.

Характерним для кредитних рейтингів України є висока розбіжність у наданих рейтинговими агентствами прогнозах. Так прогноз, наданий на той самий момент часу різними агентствами, може варіюватися від позитивного до негативного та навіть відрізнятися в кожному з рейтингів, наданих «великою трійкою».

Негативне сальдо надходження в Україну прямих іноземних інвестицій та інвестування з України, яке спостерігалось впродовж 2017 та 2018 років, чітко вказує на виведення з країни

Таблиця 3.11
Позиція України у міжнародних кредитних рейтингах

Організація, що складає рейтинг	Коротка характеристика методики розрахунку рейтингу	Дата	Позиція України у рейтингу (за довгостроковими зобов'язаннями уряду в іноземній валюті)
Moody's Investors service	Показує, наскільки країна має можливість доступу до міжнародних кредитних ресурсів, чи може вона повернути отримані гроші. Оцінюються показники, об'єднані у 3 основні групи: кредитоспроможність; можливість того, що у разі дефолту не буде введено мораторій на фінансові операції; умови доступу на міжнародний фінансовий ринок.	2008	позитивний економічний прогноз, В1 стабільний
		2017	Saa2 позитивний прогноз
Standart&Poor's Rating Services	Методологія практично збігається з методологією Moody's. Найвищий показник рейтингу визначається грюма буквами А – ААА. Далі йдуть АА+, АА, АА-, А+, А, А-. Країни із середніми показниками рейтингу позначаються буквами В: ВВВ, ВВ+, ВВ-, В, В+, В-. Низький рівень показників рейтингу позначають буквами С (ССС, СС+, СС-, С, С+, С-).	2008	ВВ- негативний прогноз
		2017	В- негативний прогноз
Fitch Ratings – міжнародна рейтингова агенція Fitch	Методологія практично збігається з методологією Moody's. Позначення для класифікації країн такі: ААА – найвищий показник, а далі йдуть АА+, АА, АА-, А+, А-, ВВВ+ та ін.	2008	ВВ- позитивний прогноз
		2017	В- прогноз стабільний

капіталів (процес «втечі» капіталів). Українська економіка не інтегрувалася в глобальний інвестиційний процес і знаходиться за межами інвестиційних інтересів не тільки іноземних інвесторів, а й українських.

Таблиця 3.12
Індикатори інвестиційної безпеки України протягом 2010–2016 рр.

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг інвестицій, % до ВВП (пороговий рівень для інвестиційної безпеки – не менше 25%)	23	26,2	24,6	16,6	13,8	14,1	24,4
Приріст ІІІ, % до ВВП (пороговий рівень для інвестиційної безпеки – не менше 5%)	4,4	5,6	4,1	3,8	3,1	2,77	2,34

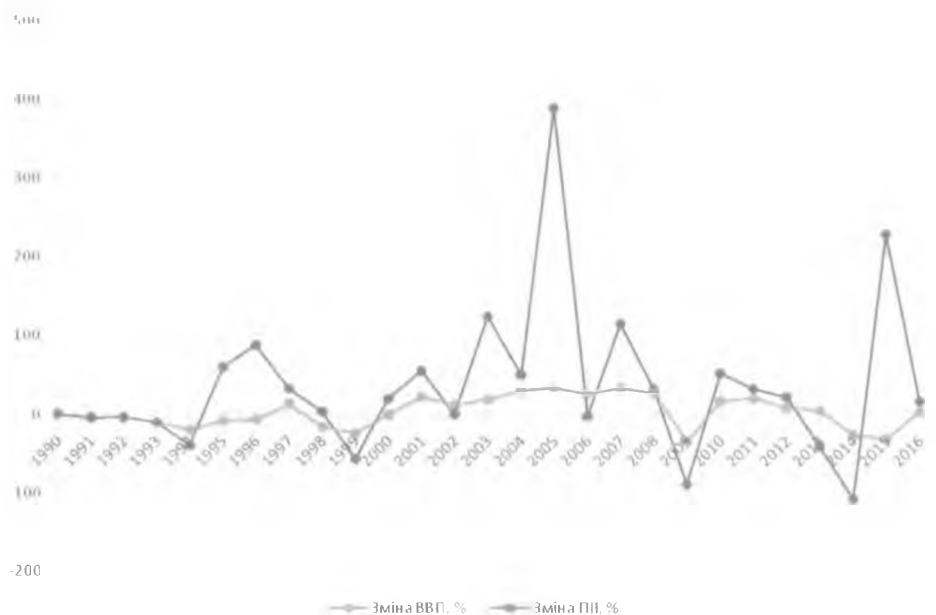

Рис. 3.7. Динаміка прямих іноземних інвестицій до України в контексті зміни ВВП, %

Загалом експерти з Національної інвестиційної ради при Президентові України зазначають, що станом на 2036 рік потреби України в прямих іноземних інвестиціях становитимуть 170–250 млрд дол. США, і це на 120–200 млрд дол. США більше, ніж у 2016 році. За умови такого сценарію розвитку подій щодо залучення іноземних інвестицій щорічні темпи приросту реального ВВП становитимуть 6,5–9%, а за період 2017–2036 років ВВП сягне рівня від 292 млрд дол. США (Колумбія, 2015) до 475 млрд дол. США (Польща, 2015). Проте це буде можливо лише за умови наявності прямих іноземних інвестицій на рівні 53–58% ВВП та їх щорічного приросту обсягом не менше приросту реального ВВП. Отже, нині актуальним постає питання збереження та уникнення скорочення чистих прямих іноземних інвестицій. **Адже за відсутності внутрішнього джерела інвестування саме прямі іноземні інвестиції, а не кредити та позики, можуть стати рушієм розвитку економіки.**

Крім того, чинні інвестиційні процеси обмежують інноваційний потенціал та консервують низький технологічний розвиток підприємств.

Зміні такої ситуації сприятиме впровадження цілеспрямованої політики залучення інвестицій, яка має складатися з чіткого маркетингового позиціонування країни серед інвесторів, промо-інформаційної кампанії, а також низки заходів, спрямованих на подальше покращення бізнес-клімату: захист прав інвесторів, полегшення доступу до електромереж та новітніх технологій, удосконалення процедур визнання неплатоспроможності, дерегуляція.

5. Критичний розмір державного боргу та значних виплат державних боргових зобов'язань.

Загальна сума державного та гарантованого державою боргу впродовж першого півріччя 2018 року повернулася до рівня, співставного з кінцем 2016 року, і становить 1 998,3 млрд грн. (або 66,9% від ВВП). Загалом обсяг державного боргу є критичним, якщо розглядати Маастрихтські критерії членства країни в ЄС (державний борг має становити не більше 60% ВВП). Проте в Україні спостерігалися періоди, коли обсяг державного боргу доходив до 80% ВВП. Проблемним залишається його структура та графік погашення²⁴.

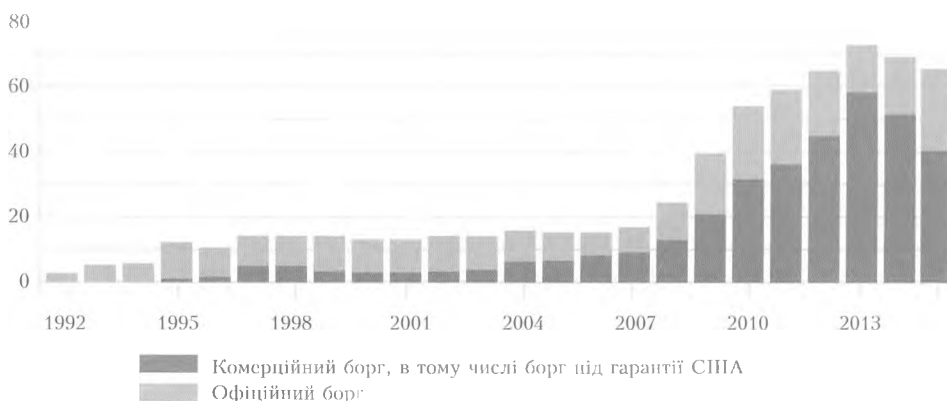

Рис. 3.8. Динаміка державного та гарантованого державою боргу у розрізі типів кредиторів

²⁴ Прогнози платежів з погашення та обслуговування державного боргу у 2018-2015 роках : основні показники [квітень-серпень 2018 р.] / Міністерство фінансів України. URL : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/osnovni-pokaznyky?category=borh&subcategory=osnovni-pokaznyky> (дата звернення: 21.09.18).

Таблиця 3.13
Прогнозні платежі з погашення та обслуговування
державного боргу у 2018–2045 роках
за чинними угодами станом на 19.07.2018 р.,
млрд грн

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
УСЬОГО	328,25	324,67	282,72	224,93	176,71	178,25	209,04	159,92	138,63	136,46	98,85
Внутрішній борг	231,92	176,91	109,32	70,88	61,81	67,27	82,50	66,90	55,79	59,03	64,23
Обслуговування	78,30	74,21	56,67	49,42	47,24	44,76	42,54	39,87	37,22	35,57	32,96
Погашення	153,62	102,70	52,65	21,46	14,58	22,51	39,97	27,02	18,57	23,46	31,26
Зовнішній борг	96,33	147,76	173,41	154,05	114,90	110,97	126,54	93,03	82,84	77,43	34,62
Обслуговування	44,17	47,62	45,66	41,82	33,90	29,88	25,22	20,22	16,44	12,94	9,48
Погашення	52,16	100,14	127,75	112,23	80,99	81,10	101,32	72,81	66,41	64,49	25,14

Більшу частину боргу номіновано у валюті іноземних країн, що разом із залежністю України від зовнішньоекономічної кон'юнктури становить потенційні загрози. Найбільші платежі з погашення заборгованості припадають на 2018–2021 роки, що може негативно відбитися на макроекономічній стабільності, спровокувати внутрішню фінансово-економічну кризу і неплатоспроможність держави. Ця ситуація погіршується за рахунок нарощування корпоративної заборгованості перед бюджетом за залученими державою або під державні гарантії кредити для державних підприємств.

Це вимагає трансформації боргової політики держави, скорочення непродуктивних державних витрат, більш зваженого підходу при здійсненні державних позик та розвитку співробітництва з міжнародними фінансовими інститутами, що базуватимуться на національних інтересах та стратегічному партнерстві.

6. Висока енергоємність українського ВВП та паливно-енергетична залежність від інших країн.

Обсяг енергії, що використовується для виробництва одиниці ВВП в Україні, за даними Статистичного щорічника світової

енергетики Energodata, перевищує середні показники по ЄС у 3,8 раза. За міжнародними даними, Україна є одним із найнеефективніших споживачів енергії (рис. 3.9) через велику частку енергомістких секторів, застарілі та неефективні технології, виснажені основні засоби, неефективні системи централізованого опалення та низькоякісний фонд будівель. Критична залежність України від постачань газу та палива для атомних станцій із Росії становить загрозу національній безпеці.

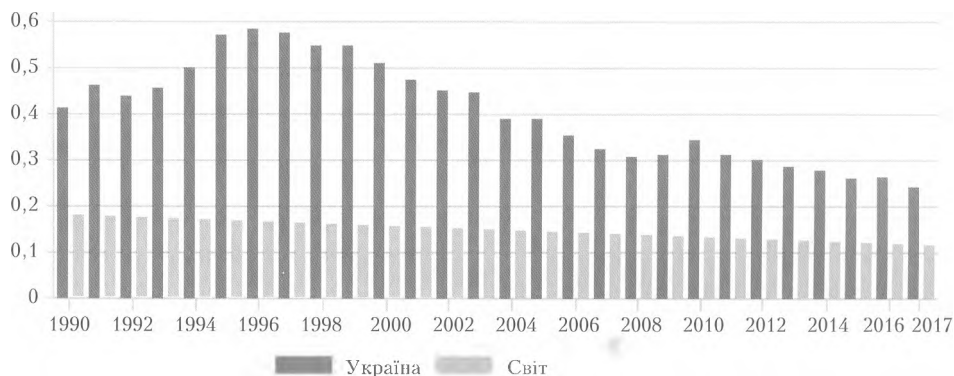

Рис. 3.9. Енергоємність українського ВВП порівняно із середнім показником у світі (кг н. е./\$ США за паритетом купівельної спроможності)⁴⁵

Структурна модернізація промислового сектору України, проведення політики енергозбереження та зниження залежності від постачання енергоносіїв із країни-агресора є пріоритетним напрямом для країни.

7. Надзвичайно високе навантаження соціальних і пенсійних виплат на державні витрати.

Демографічна криза, зростання міграційних потоків, неформальна зайнятість та скорочення виробництва в окремих секторах економіки (промисловість, сільське господарство тощо) призводить до скорочення офіційно працюючого населення – і, відповідно, до об'єктивного зростання навантаження на пенсійний фонд. Наявність значної частки населення 35,9%, яке отримує дохід у вигляді соціальних виплат, призводить

⁴⁵ Статистичний щорічник світової енергетики URL : <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-intensity-gdp-data.html> (дата звернення: 21.09.18).

до суттєвого обмеження фінансових можливостей держави (рис. 3.10).

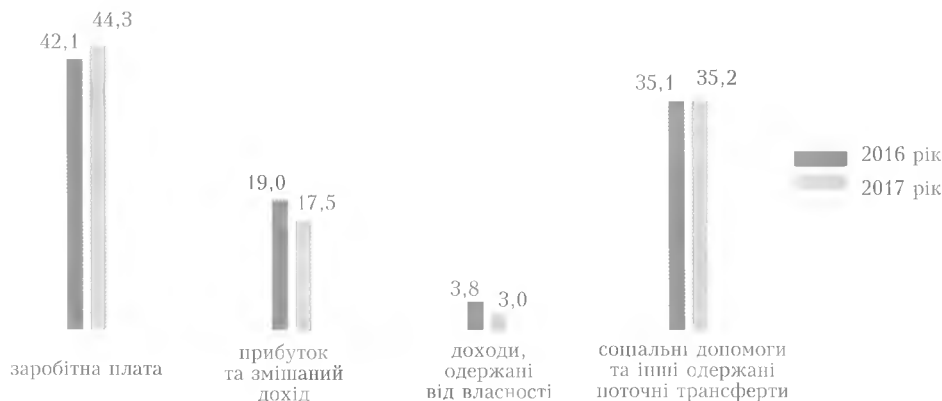

Рис. 3.10. Структура доходів населення, %

Зміни в системі пенсійного забезпечення, які впроваджувалися впродовж 2017 року (скасування особливого порядку виплати пенсій працюючим пенсіонерам, збільшення страхового стажу тощо²⁷), позитивно вплинуло на балансування дефіциту коштів пенсійного фонду. «Водночас існування значного розриву між розмірами мінімальної пенсії, яка станом на 1 січня 2018 р. становила 1 370 грн (а з 1 липня – 1 435 грн) і максимальними пенсіями, встановленими в розмірі 10 прожиткових мінімумів (відповідно з 1 січня 2018 р. – 13 730 грн, а з 1 липня 2018 р. – 14 350 грн), породжує додаткові проблеми пенсійного забезпечення населення». В умовах майже паритету між чисельністю платників єдиного соціального внеску та чисельністю пенсіонерів солідарна складова пенсійної системи не може власними силами забезпечити високий коефіцієнт заміщення зарплати пенсією, принаймні він не може бути істотно вищим, аніж ставка єдиного соціального внеску (22%). Забезпечення коефіцієнта заміщення на рівні, визнаному цільовим (40% заробітної плати), потребує постійних дотацій із державного бюджету.

Державна соціальна підтримка населення (державна соціальна допомога, соціальні стипендії, житлові субсидії, соціальні пільги з оплати проїзду тощо) сфокусована на виплаті гро-

²⁶ Соціальний звіт за 2017 р. Міністерство соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua/timeline/Socialni-zviti.html> (дата звернення: 21.09.18).

²⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій : Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2148 VIII. База даних «Законодавство України» Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148_19 (дата звернення: 20.09.18).

шової допомоги, що створює додаткові витрати і навантаження на бюджети відповідного рівня. Тому рекомендується провести аудит соціальних виплат та змінити політику соціальних виплат на політику інклюзивності і залучення соціально незахищених верств населення до участі у створенні ВВП та економічного розвитку.

8. Центрорієнтована інфраструктура, що породжує відсутність міжрегіональної співпраці та коопераційних зв'язків між областями.

Комплексне дослідження потенціалу регіонального розвитку, яке було проведено впродовж вересня 2017 – травня 2018 р. Аналітичною платформою стратегічних комунікацій, виявило низку чинників, які обмежують можливості синергетичного збалансованого розвитку регіонів. Така ситуація не тільки зменшує темпи регіонального зростання, але й містить загрози національній безпеці. Трагічний розвиток подій 2014 року: окупація АР Крим, сепаратизм та військові дії у Донецькій та Луганській областях наочно продемонстрували загрозу ігнорування диспропорцій регіонального розвитку.

Мобільність трудових ресурсів, капіталів, товарів і послуг зменшує вплив чинника географічної близькості, водночас посилюючи значення згуртованості громади, її спроможності забезпечувати ефективно вирішення власних локальних проблем, досягнення локальних цілей, залучати до розвитку усіх членів спільноти, тим самим посилюючи їхню відповідальність. Обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів та центрорієнтована інфраструктура змушує регіони шукати зовнішні можливості для розвитку, що зменшує потребу побудови коопераційних зв'язків між українськими підприємствами і, як наслідок, між регіонами. Результати проведеного опитування щодо можливостей розвитку регіонів наведено у додатку. Дослідження виявило непоодинокі ситуації експорту українськими підприємствами комплектуючих та технічних послуг із-за кордону за наявності в інших регіонах аналогічних імпорتنих пропозицій українських підприємств. Негативно на розвиток регіонів впливає шаблонність мислення керівництва регіону, обмеженість оцінки власного потенціалу та спроможності залучити інвестиції, а також вміння готувати професійні інвестиційні пропозиції та бізнес-плани.

Теоретичні дослідження й емпіричні розрахунки свідчать про тісний зв'язок між розвитком інфраструктури та інклюзивним зростанням – 1 млрд дол., вкладений в інфраструктуру, безпосередньо створює 15 тис. робочих місць і приблизно 30 тис. додаткових робочих місць у суміжних галузях.

Така ситуація робить неефективною (а подекуди і загрозливою) політику жорсткого централізованого управління регіонами, натомість створює умови, коли необхідно шукати нові управлінські моделі для забезпечення впливу на місцевому рівні та розвитку міжрегіональної співпраці.

Як висновок, згрупуємо усі ризики, загрози і виклики економіці України, виходячи з їх визначення.

Рис. 3.11. Ризики, загрози і виклики для економіки України

Ризик — характеристика ситуації, що має невизначеність результату при обов'язковій наявності несприятливих наслідків.

Загроза — будь-які обставини або події, що можуть бути причиною порушення політики безпеки і/або завдання збитків.

Виклик — фундаментальна проблема, з якою стикається суспільство або суб'єкт/об'єкт впродовж свого життєвого процесу. Відповіддю на виклик суспільство/суб'єкт/об'єкт вирішує поставлене перед ним завдання і цим переводить себе у вищий, досконаліший стан. Неможливість адекватної реакції на виклик означає деградацію суспільства. А відгук на виклик показує, як справляється з певною проблемою, яке вирішення воно знаходить, як поведуться люди, коли та чи інша ситуація ставить під загрозу саме їхнє існування. Такий виклик спонукає до піднесення цивілізацій, суспільства, економічної діяльності.

Таким чином, ми можемо побачити, які ризики економіки України можуть точно спричинити негативні наслідки, загрози — суттєво вплинути на національну безпеку чи її складові, а також які виклики можуть стати драйвером розвитку економіки України.

ПРОГНОЗОВАНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У РАЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ STATUS QUO

Як зазначалося в Доктрині збалансованого розвитку «Україна 2030», дослідження Форсайту на основі обговорень сценаріїв розвитку України на довгострокову перспективу на Всесвітньому економічному форумі у Давосі ще в 2014 році спрогнозували імовірність розгортання чотирьох середньострокових сценаріїв розвитку України до 2020 року:

«Оптимістичний».

«Консервативний прогрес».

«Суверенний дефолт».

«Колапс».

Реалізація цих сценаріїв у середньостроковій перспективі призведе до розгортання відповідних сценаріїв у довгостроковій перспективі до 2030 року:

«Збалансований розвиток».

«Мирна Європа».

«Сіра зона».

«Дезінтеграція».

При розробленні Форсайту України²⁸ експерти сформулювали групу факторів, які належать до головних втрачених можливостей влади України після 2014 року:

1. Брак стратегічного бачення перетворень у країні.
2. Наростаюча тіньова економіка, корупція, неспроможність держави подолати корупцію на митниці (яка сукупно співвимірна з річним бюджетом держави).
3. Вкрай невдала фіскальна політика, яка згубно діє на малий і середній бізнес (зменшення загальної кількості податків з 22 до 9 не послабило податковий тягар, оскільки ці 9 виявилися поєднаними з попередніми 22).
4. Можливість ведення бізнесу (особливо малого і середнього) погіршилася проти 2014 року.
5. Повільна дерегуляція економіки, зростання державних витрат.
6. Реформування Нафтогазу України не проведено, що ставить під загрозу стабільність і енергетичну безпеку країни.
7. Українці збідніли в 2–3 рази (валютні резерви вичерпано, дефіцит бюджету не зменшено, гривню обвалено, інфляцію не приборкано, а навпаки, невдалим рефінансуванням банків та іншими помилковими діями інфляцію прискорено).
8. Деіндустріалізація економіки країни, послаблення вітчизняної фундаментальної і прикладної науки та природничої й інженерної освіти і, як наслідок, — прискорений рух до боргового зашморгу.

²⁸ Згуровський М. З. Форсайт Економіки України: 2015–2030 роки. [презентація до доповіді на конференції «Економіка України. Шлях від занепаду до процвітання» з циклу Україна Майбутнього, 04.11.2015. Київ, БІІ Інком]. URL : https://www.slideshare.net/dlubkin_20152030 (дата звернення: 21.09.18).

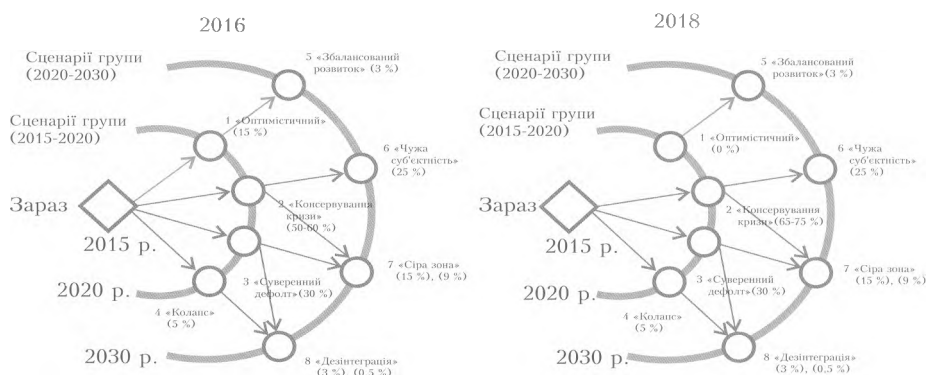

Рис. 3.12. Сценарії розвитку за Форсайтом України у 2016 та 2018 роках

Методологія передбачення (форсайту) дозволяє репрезентувати майбутнє, яке не може бути інтерпретоване як звичайне продовження минулого (як це робиться шляхом прогнозування), оскільки це майбутнє набуває принципово нового змісту, форм і структур на зламоподібних етапах розвитку складних соціально-економічних систем. Для України позитивні сценарії вже вичерпані (станом на 2018 рік), що видно з рис. 3.12.

Однак у Форсайті України закладаються кроки, які необхідно зробити, щоб досягти бажаних сценаріїв розвитку та поліпшити показники, які заважають такому розвитку (табл. 3.14). Про такі кроки йдеться також у Доктрині збалансованого розвитку «Україна 2030».

Таблиця 3.14
Стратегія досягнення Україною бажаних сценаріїв соціально-економічного розвитку до 2020 і 2030 рр.

№	Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2030
B1	Частка тіньової економіки (%)	50	50	52	47 (50)	40 (51)	34 (49)	30	25	15
B2	Масштаб корупції, контрабанда (% від ВВП)	13,2	13,9	14,0	13,1	11,0	9,2	7,4	6,6	4,0
B3	Пенсійне навантаження на бюджет (% від ВВП)	4,2	3,9	4,0	7,5	6,9	5,2 (7,1)	4,0	3,8	2,1
B4	Обслуговування державного боргу (% від ВВП)	7,6	4,19	8,69	7,4	6,2	4,7	3,1	2,9	3,0
B5	Енергоємність ВВП України (кг в.е./дол. США)	0,36	0,34	0,338	0,328	0,318	0,309	0,299	0,28	0,18

Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти [науков. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський] : Міжпар. рада з науки (ICSU), Комітет із системного аналізу при Президії НАН України, Нац. техніч. ун-т України «Київський політехнічний інститут» [та ін.]. Київ : НТУУ «КПІ», 2015. 136 с.

Цікавими і корисними можуть бути результати ще одного форсайту, розробленого під керівництвом **Фонду ім. Фрідріха Еберта** (Регіональним офісом зі співпраці та миру у Європі). За допомогою методів структурного аналізу та експертних оцінок було визначено понад 75 ключових міжнародних та внутрішніх факторів, які можуть вплинути на майбутнє України до 2027 року (на 10 років). Після цього серед них було відібрано два фактори, що є критично важливими для прямої та змісту майбутнього України. Під час першої зустрічі у Потсдамі у квітні 2016 року група експертів дійшла висновку, що найбільш важливими та найменш прогнозованими змінними є сила України як держави (державна спроможність) та єдність і згуртованість її суспільства. Ці змінні стали осями сценарної матриці 2x2.

Основна група учасників взяла участь у другій робочій зустрічі у Відні (Австрія) у жовтні 2016 року. Під час цієї зустрічі було розроблено чотири сценарії, що базувалися на двовимірній таблиці із такими змінними: державна спроможність – сильна або слабка; суспільство – згуртоване чи поділене. Відповідно до цього були сформовані такі сценарії розвитку України.

Таблиця 3.15
Сценарії розвитку України до 2027 року
(за методикою Фонду ім. Фрідріха Еберта)³⁰

№ з/п	Сценарії	Співвідношення факторів «державна спроможність – соціальна єдність»	Стан справ у 2027 році
1	Активний розвиток	Низька спроможність держави – високий рівень соціальної єдності	Україна – високо децентралізована країна, що має сильні економічні зв'язки з Європою та світом; все ще не є членом ЄС і НАТО, але тісно співпрацює з обома інституціями. Успішні процеси регіоналізації та децентралізації привели до економічного розвитку регіонів країни. Фактори успіху – дешева робоча сила, висока якість людського капіталу та поживлена промислова спроможність регіонів. Бойові дії на Донбасі закінчилися до початку 2021 року. Схід та південь України отримали найбільші вигоди від регіоналізації та процесів реінтеграції. Ці процеси мають всебічний та постійний характер – завдяки зусиллям громадських активістів, які просуvalи порядок денний реформ у регіонах. Рівень життя постійно зростає із 2019 року.

³⁰ Група з розробки сценаріїв 2027. *Форсайт Україна: чотири сценарії для розвитку України*. Відень: Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2018. URL: http://library.fes.de/pdf/files/bueros/wien_14542.pdf (дата звернення: 21.09.18).

№ з/п	Сценарії	Співвідношення факторів «державна спроможність – соціальна єдність»	Стан справ у 2027 році
2	Успіх та зростання України	Висока спроможність держави – високий рівень соціальної єдності	Україна перейняла та засвоїла такі європейські цінності, як побудова консенсусу, знаходження компромісу та накладання обмежень. Нова Конституція України 2024 року змінює сильну президентську форму правління в бік німецької парламентської системи із сильним впливом конституційного суду. Українські еліти поводяться як відповідальні представники українського політикуму, відмовляючись грати за правилами «гри з нульовою сумою», що визначали українську політику в минулому. Однак повністю викоренити корупцію не вдалося.
3	Протистояння внутрішніх та зовнішніх гравців	Низька спроможність держави – низький рівень соціальної єдності	Військовий переворот – праві сили у владі. Заморожений конфлікт на сході України. На міжнародній арені за Україною закріпився імідж «прикордонної країни» та майданчику суперечок між сходом та заходом. Економічні умови в країні залишаються складними, корупція широко розповсюджена в країні, пайкрапці фахівці виїжджають за кордон. Росія залишається у фокусі української внутрішньої та зовнішньої політики, оскільки Україна та весь регіон Центральної та Східної Європи стає гібридним полем битви між США та Росією, включно з їхніми посередниками в регіоні.
4	Управління технократів	Висока спроможність держави – низький рівень соціальної єдності	Уряд концентрується на управлінні державою, не приділяючи достатньої та такої потрібної уваги баченню соціально-політичної єдності України. Технократи в уряді поступово здійснюють економічні реформи, модернізуючи сільське господарство та промисловість, а також підтримують ініціативи у сфері туризму та економіки знань. Глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС та особливий режим торгівлі з Євразійським економічним союзом спричинили повільне, але стабільне зростання ВВП України. Це, незважаючи на критику західних фінансових організацій, дозволило урядові реформувати та спробувати покращити соціальну політику, включно із системою охорони здоров'я та пенсійною системою. Нова прагматична концепція, що засновується на компромісі між рівнем політичної стабільності та повільним економічним зростанням, з одного боку, та прийняттям статусу-кво на сході у середньостроковій перспективі, з другого боку, підтримується більшістю держав-членів ЄС та США. Наступна після Трампа адміністрація США не відносить Україну до сфери своїх найважливіших зовнішньополітичних інтересів.

Використання матриці гарантує, що два найбільш критично важливі показники є головними рушійними силами в усіх сценаріях. Ці сценарії відрізняються залежно від внутрішніх змінних, але всі вони беруть до уваги релевантні для ситуації

зовнішні геополітичні та геоекономічні фактори. Ці сценарії не є намаганням передбачити майбутнє. Вони радше надають корисні рамки та альтернативні погляди для міркувань про майбутнє. Таким чином, сценарії збагачують наше розуміння того, як причини якихось подій та процесів із різних сфер та напрямів можуть пересікатися.

Насправді ці форсайти не є альтернативними, але можуть доповнювати один одного. Урахування різних чинників дає можливість визначати вплив кожного з них на загальний рівень національної безпеки країни.

Для обчислення інтегрального індексу національної безпеки України візьмемо по два показники з кожної складової моделі збалансованого розвитку України, оскільки деякі міжнародні індекси почали обчислювати лише кілька років тому. Отже, такі показники, як індекс людського розвитку, індекс добробуту, індекс освіти, глобальний інноваційний індекс, індекс економічної свободи та індекс глобальної конкурентоспроможності використані для обчислення інтегрального індексу національної безпеки.

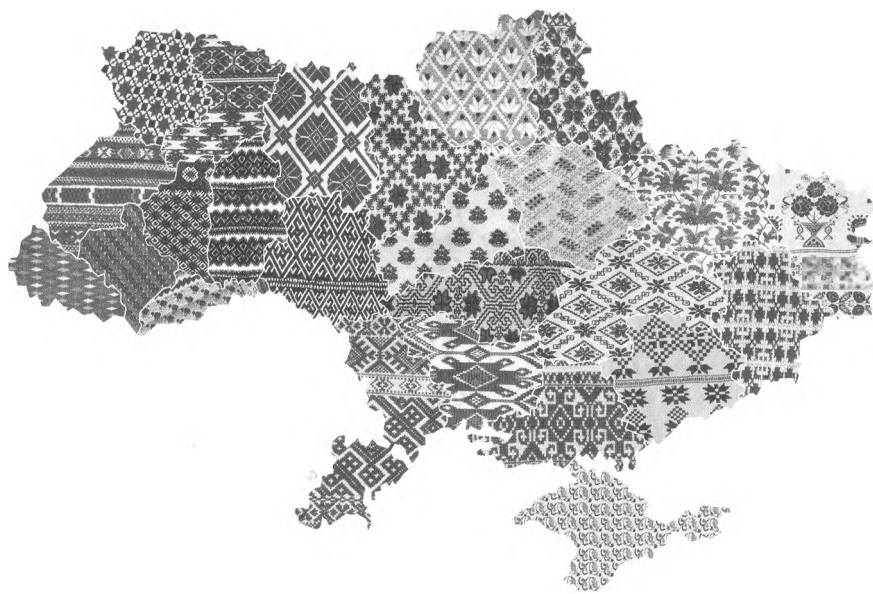
Рис. 3.13. Динаміка інтегрального індексу національної безпеки України, обчисленого за складовими привабливості моделі збалансованого розвитку України, 2003–2017 рр.

Джерело: авторський розрахунок

Отримані значення цього індексу варто трактувати так: що менше значення індексу, то вищий рівень національної безпеки має країна. Отже, значення 0–0,25 характеризують високий рівень національної безпеки України (включення тут і в наступних діапазонах у верхню межу); значення 0,25–0,5 означають середній рівень національної безпеки; 0,5–0,75 – пизький рівень; 0,75–1 – критичний або дуже низький.

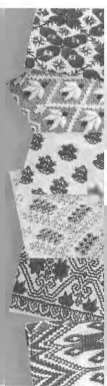
Для інтегрального індексу за складовими моделі збалансованого розвитку авторів Доктрини «Україна 2030» найбільший вплив чинять такі внутрішні фактори: глобальний інноваційний індекс, індекс економічної свободи; такі умовно зовнішні фактори: курс долара, чиста міграція, ціна на нафту марки «Brent», частка споживання відновлювальних джерел енергії, викиди CO₂ на душу населення у світі.

Із проведеного прогнозу можна зробити висновок: найоптимістичніший прогноз інтегрального індексу національної безпеки України – з використанням лінійного тренду Холта: 0,74 – 2018 р., 0,72 – 2019 р., 0,71 – 2020 р. та 0,80 на 2021 р. Тобто це – ціна бездіяльності.

IV.

РЕГІОНАЛЬНИЙ РЕСУРС УКРАЇНИ І НОВІ МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

АНАЛІЗ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Виходячи з положень Конституції України щодо інституційних засад законодавчої та виконавчої влади в Україні, вектор економічного розвитку має базуватися на передвиборчій програмі Президента. Таким чином, процес вибору Президента є загальнодержавним процесом плебісциту стратегічного вектора розвитку країни. Підтримуючи ту чи іншу кандидатуру на виборах, громадяни надають мандат довіри майбутньому Президенту та пул повноважень реалізовувати обіцяні у передвиборчій програмі пріоритети та досягати поставлених горизонтів. У разі обрання передвиборча програма Президента має трансформуватися у Стратегію розвитку країни, а Кабінет Міністрів України має розробити дорожню карту її реалізації. Таким чином, Програма діяльності Кабінету Міністрів України, яку має презентувати Прем'єр-міністр України при його призначенні, має бути за своєю суттю переліком механізмів та інструментів реалізації Стратегії розвитку країни, яка базується на передвиборчій програмі Президента. Отже, вихідним документом, що визначає економічну

політику в країні, є стратегічний документ, засадничі принципи та цілі якого визначені у передвиборчій програмі Президента України. На механізми та інструменти забезпечення економічної політики країни Президент впливає через вибір кандидатур Прем'єр-міністра та Голови Національного банку України, які затверджуються Верховною Радою України. Відповідно нормативно-правові документи, які визначають економічну політику країни, можна поділити на стратегічні та оперативні, а також згрупувати за рівнем, сектором регулювання (рис. 4.1).

**Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030»
та Стратегія розвитку країни на 10–15 років**
(нормативно-правові документи, що визначають економічну політику)

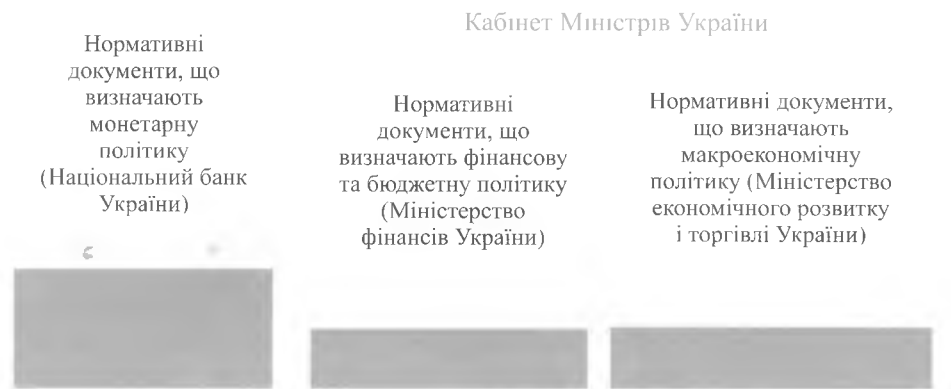

Рис. 4.1. Структура нормативно-правових документів з економічної політики та інституцій, що відповідають за їх виконання

Доктрина визначає засадничі принципи державотворчої діяльності щодо забезпечення розвитку України. Стратегія розвитку країни визначає візію, мету та послідовність реалізації економічної політики. Обидва документи мають бути схвалені громадськістю. Згідно з Конституцією України Президент України звертається до народу з посланнями та зі щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України. Саме у цих зверненнях Президента України має бути дороговказ розвитку країни, водночас імплементація можлива тільки у вигляді

формалізованих рішень, які у вигляді відповідних нормативно-правових актів затверджує Верховна Рада України.

Для взяття на себе політичної відповідальності Президент України після інавгурації має затвердити власним указом Стратегію розвитку країни.

Зараз засадничим документом, що визначає розвиток країни, є Указ Президента України № 5 / 2015 від 12.01.2015, який затвердив Стратегію сталого розвитку «Україна 2020» (далі – Стратегія). Метою реалізації Стратегії визначено впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Задля досягнення цієї мети передбачається реалізація 62 реформ, а для моніторингу прогресу рекомендується використовувати 25 показників, наведених у Стратегії. Чинна Програма діяльності Кабінету Міністрів України, затверджена Постановою Верховної Ради України № 1099-VIII від 14.04.2016 «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України», за структурою відповідає Стратегії та містить перелік необхідних дій задля досягнення її мети. Крім цього вона передбачає розроблення річних програм соціально-економічного розвитку країни та узгодження з бюджетним процесом.

Перелічені стратегічні документи носять скоріш декларативний характер, бо не передбачається відповідальність за невиконання цих документів. Звіт про діяльність уряду Верховна Рада України має право або «затвердити», або «взяти до відома», але це не є підставою для його відставки чи покарання. Зараз Верховна Рада України може розглядати питання про відповідальність Кабінету Міністрів України за пропозицією Президента України або не менш як третини від її конституційного складу.

Для підвищення відповідальності та ефективності функціонування Кабінету Міністрів України пропонується ввести відповідальність за незадовільну діяльність чи бездіяльність уряду, а також механізм моніторингу та її оцінки, що можливо реалізувати

під час обов'язкового щорічного звітування уряду перед Верховною Радою України. Для реалізації цієї норми достатньо передбачити у Законі України № 794-VII від 27.02.2014 «Про Кабінет Міністрів України» обов'язковість щорічного звітування Прем'єр-міністра України за результати діяльності Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою України та можливість його відставки за умов незадовільної оцінки діяльності уряду.

Реалізація Стратегії має бути підкріплена фінансовими ресурсами, що відбувається коштом інструментів монетарної, фіскальної та бюджетної політик. Національний банк України є незалежною від Уряду та Президента України інституцією, що опікується монетарною політикою та регулює банківську діяльність. Відповідно до власних повноважень Національний банк України приймає нормативні документи, які є обов'язковими до виконання. Основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні цієї функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі.

Від зваженої політики Національного банку України залежить стабільність банківської системи, що важливо для підвищення доступності кредитів, інвестування та розвитку. Отже, якщо рішення Кабінету Міністрів України провокують нестабільність у сфері монетарної політики, Національний банк України може їх не підтримувати. Ми свідомо не наводимо глибинного аналізу нормативних документів Національного банку України, щоб не переобтяжувати представлену «Білу книгу» специфічними питаннями монетарної політики.

Нормативно-правові документи, які регулюють механізми та інструменти реалізації економічної політики в Україні, можуть бути структуровані таким чином: кодекси (бюджетний, податковий, господарський); документи, що стосуються регулювання бюджетної політики (наприклад: щорічний закон України про державний бюджет, поточні зміни до

державного бюджету); документи, що стосуються регулювання регіонального розвитку (наприклад: Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів», регулювання господарської діяльності на територіях пріоритетного розвитку); документи, що стимулюють розвиток окремих напрямів (наприклад: Закон України «Про розвиток сільськогосподарського машинобудування та забезпечення агропромислового комплексу конкурентоспроможною технікою») (рис. 4.2).

Бюджетний кодекс України визначає загальні правила формування дохідної та видаткової частин державного та місцевих бюджетів, а також міжбюджетні відносини. Чинний Бюджетний кодекс передбачає розроблення бюджетів відповідно до програм соціально-економічного розвитку, перспективне прогнозування на наступні два за плановим бюджетні періоди, затвердження Верховною Радою України Основних напрямів бюджетної політики на наступний рік.

Бюджетний кодекс не передбачає фінансового наступництва бюджетної політики, її відповідності задекларованому вектору розвитку країни, не завжди прийнятий бюджет відповідає задекларованим основним напрямам бюджетної політики на відповідний рік.

Державний бюджет визначає обсяг перерозподілу фінансових ресурсів, рівень фінансування окремих секторів економіки. Наявність проблем із наповненням державного бюджету, його незбалансованість та великі зовнішні зобов'язання є негативними індикаторами для бізнесу, які сигналізують про можливість підвищення податкового тиску.

Податковий кодекс визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні. Більшість експертів при аналізі української податкової системи, визначеної у Податковому кодексі, схиляється до необхідності спрощення процедур адміністрування податків та зменшення їх кількості. Українські підприємці витрачають 327,5 годин на рік на звітування та оплату податків (для порівняння: в Естонії – тільки 50 годин на рік). Загальна ставка податків та внесків становить

37,8% від прибутку підприємства, у Європі та Центральній Азії в середньому ця цифра становить 33,1%. Важливою є також оцінка процедур, пов'язаних з оподаткуванням, зокрема: час на виконання вимог щодо повернення ПДВ, час на отримання ПДВ, час на виконання вимог перевірки щодо податку на прибуток та час для проходження перевірки з податку на прибуток. У результаті реформ ці показники значно покращилися, проте проблеми з наповненням державного бюджету України посилюють час від часу тиск на бізнес.

Задля забезпечення довіри платників податків до держави, прозорості управління фінансовими ресурсами країни, зниження корупції необхідно запровадити ефективний контроль за публічними фінансами, що може бути реалізовано з використанням сучасних інформаційних технологій.

Економічному зростанню сприятиме впровадження принципу інклюзивності оподаткування з одночасним спрощенням процедур, зменшення кількості податків та бази оподаткування. Спрощення процедури оподаткування досягається за рахунок ведення електронних реєстрів та автоматизації всіх процесів. Також надзвичайно важливим є забезпечення стабільності та передбачуваності умов господарювання, що містить в собі мораторій на зміну бази оподаткування впродовж бюджетного циклу.

Згідно із Законом України № 156-VIII від 05.02.2015 «Про засади державної регіональної політики» метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина, незалежно від його місця проживання. Правові, економічні та організаційні засади регіонального розвитку визначаються Законом України № 2850-IV від 08.09.2005 «Про стимулювання розвитку регіонів». Цей закон передбачає розвиток вертикально-інтегрованої системи регіонального управління і спрямований

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА

Бюджетний
кодекс України,
щорічні закони
про державний бюджет, зміни
до державного
бюджету

Секторальний (промисловий) розвиток

Закон України
«Про розвиток літакобудівної
промисловості»

Закон України
«Про державну підтримку
сільського господарства
України»

Закон України
«Про розвиток автомобільної
промисловості України»

Політика регіонального розвитку

Закон України
«Про стимулювання розвитку
регіонів»

Закон України
«Про затвердження
Загальнодержавної програми
розвитку малих міст»

Законодавство, що регулює
спеціальні режими
господарювання та території
пріоритетного розвитку

ДЕРЖАВНІ ЗАКУПІВЛІ

Закон України
«Про публічні
закупівлі»

Фіскальна політика

Податковий
кодекс України

Закон України
«Про збір та облік
єдиного внеску
на загальнообов'язкове
державне
соціальне страхування»

Інноваційно- інвестиційна політика

Закон України
«Про державно-приватне
партнерство»

Закон України
«Про спеціальний режим
інвестиційної
та інноваційної діяльності
технологічних парків»

Закон України
«Про інвестиційну
діяльність»

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

Указ Президента
України від 20.03.2001
№ 183/2001

«Про рішення Ради національної
безпеки і оборони України від
25 січня 2001 року «Про заходи
щодо детінізації економіки»

Закон України
«Про запобігання корупції»

Розвиток підприємництва та політика зайнятості

Закон України
«Про зайнятість населення»

Цивільний кодекс України
Господарський кодекс України

Закон України
«Про державну реєстрацію
юридичних осіб, фізичних осіб-
підприємців
та громадських формувань»

Закон України
«Про розвиток та державну
підтримку малого і середнього
підприємництва
в Україні»

Закон України
«Про акціонерні товариства»

Закон України
«Про товариства з обмеженою
та додатковою
відповідальністю»

Рис. 4.2. Структура нормативно-правових документів, що регулюють економічну політику в Україні

на стимулювання розвитку депресивних регіонів. Відповідно, він не *стимулює міжрегіональну співпрацю, розвиток державно-приватного, міжмуніципального партнерства, а також не враховує існування регіонів, що постраждали внаслідок російської військової агресії, а тому потребує перегляду.*

Для розвитку регіонів, які постраждали внаслідок російської військової агресії, може бути використаний механізм створення спеціальних режимів господарювання. Україна має неопозначений досвід його використання, що регулювалося Законом України № 2673-III від 13.10.1992 «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон». Для кожної території зі спеціальним режимом господарювання впроваджувався окремий нормативно-правовий документ, який регулював особливості ведення бізнесу на ній. Законом України № 2505-IV від 25.03.2005 «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та інші законодавчі акти» було встановлено мораторій на створення нових спеціальних територій та затвердження нових інвестиційних проєктів на вже діючих територіях. Разом з тим було ліквідовано гарантії інвесторам спеціальних економічних зон (СЕЗ) щодо незмінності правового режиму діяльності, згодом запроваджено компенсаційні механізми для сумлінних інвесторів СЕЗ Указом Президента України «Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату» від 28.10.2005. Однак порядок надання компенсацій не було відрегульовано, внаслідок чого частина суб'єктів СЕЗ перемістила виробництво на території інших держав або просто припинила свою діяльність. Світовий досвід показує ефективність та результативність використання спеціальних режимів господарювання, зокрема й оподаткування за нульовою ставкою, для стимулювання розвитку територій, *тому є доцільним, з урахуванням вже набутого досвіду, запровадити спеціальні режими господарювання на територіях, що постраждали внаслідок російської військової агресії.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНКЛЮЗИВНОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У рамках концепту інклюзивного розвитку як ключові компоненти (як на рівні країни загалом, так і її регіонів) громади мають підтримувати такі:

1) соціальний:

- рівень і якість життя людей;
- безпека життєдіяльності;
- стан здоров'я людей;
- демографічна ситуація;
- духовний розвиток особистості;
- забезпечення суспільної злагоди в суспільстві;
- реалізація принципу універсальності життєвих потреб;

2) економічний:

- ефективність проведення макроекономічної політики;
- склад ресурсів, економічного потенціалу, їх використання;
- науково-технічний та інноваційний потенціал;
- міжнародна співпраця;

3) екологічний:

- екологічний аспект у розвитку економіки;
- природні умови і екологічний потенціал;
- екологічна експертиза, освіта, інформаційне забезпечення населення.

Відповідно до Доктрини збалансованого розвитку «Україна 2030» головне завдання для України полягає у створенні надійної економічної системи, яка відповідатиме стратегії національної безпеки, зміцненню та ефективному конкурентному розвитку згідно з цілями збалансованого розвитку, визначеними ООН як ключові рекомендації урядам усіх країн, та відповідно до глобальних мегатрендів.

Задоволення потреб майбутніх поколінь залежить від того, наскільки вже зараз людство зможе збалансувати соціальні, економічні, екологічні потреби шляхом прийняття відповідних управлінських рішень, а також, насамперед, - на основі зміни

СОЦІАЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ

- Рівність
- Залучення громад до прийняття рішень
- Розширення можливостей
- Соціальна мобільність
- Збереження культурної спадщини

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

- Сфера послуг
- Потреби домогосподарств
- Промисловий розвиток
- Зростання агропромислового потенціалу
- Ефективне використання продуктивних сил

ЯКІ СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ ЧИ ЕКОЛОГІЧНІ ПОТРЕБИ ВИ Б ДОДАЛИ?

ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОВКІЛЛЯ

- Біорізноманіття
- Рациональне використання природних ресурсів
- Ємність середовища
- Цілісність екосистем
- Чисте повітря та вода

Національна безпека держави є інтегральною характеристикою стану державної системи, оскільки система містить в собі низку

підсистем – найважливіших взаємопов’язаних структурних складових безпеки, що показують функціонування окремих сфер держави: *військову, макроекономічну, інвестиційну, фінансову, соціальну, зовнішньоекономічну, енергетичну, продовольчу, екологічну, демографічну, кібернетичну.*

Національна безпека держави, відповідно до Закону України № 964-IV від 19.06.2003 «Про основи національної безпеки України», – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров’я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв’язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

При цьому **національна безпека має три взаємозалежні рівні:**

- безпека людини (громадянина);
- безпека суспільства;
- безпека держави.

Революція Гідності та військова агресія Росії викрили хибність міжнародних гарантій безпеки без власної спроможності

захисту країни. Ці події змінили вектори політичного настрою в Україні на всіх його рівнях, визначення нових загроз та викликів, а також показали необхідність використання інших методів боротьби з цими новими загрозами та пошуку механізмів стримування і запобігання виникненню нових викликів. Геополітична та геостратегічна позиція України – між двома центрами влади: НАТО – на заході та півдні, а також Союз Росії та Білорусі – на півночі та сході, вимагає сильну, прогнозовану та сучасну стратегію національної безпеки. Близько 16 років своєї незалежності Україна не мала власної стратегії національної безпеки, всі ці роки вона замінювалася політичною доцільністю. Відсутність цього концептуального документа мала досить негативний вплив на відносини із сусідами та союзниками. Спроби визначення національної стратегії можна прослідкувати на осі координат років незалежності України (табл. 4.1).

Таблиця 4.1
Генезис документів про національну безпеку України

Роки	
1992–1993	Засадничі документи щодо створення Служби національної безпеки та Ради національної безпеки України.
1993	Воєнна доктрина України, затверджена Постановою Верховної Ради України, яка мала оборонний характер і національну безпеку розглядала як захист її державного суверенітету і політичної незалежності, збереження територіальної цілісності та недоторканності кордонів. Вона не передбачала інтеграції України до будь-яких військово-політичних блоків.
2003	Закон України «Про основи національної безпеки України» та Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України. Передумовою військової безпеки країни є звернення до Ради Безпеки ООН, інших міжнародних та регіональних організацій, впливових держав, держав – гарантів безпеки України відповідно до Будапештського меморандуму.
2007	Указ Президента України «Про стратегію національної безпеки України», яким затверджено Стратегію національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», яка основою національної безпеки визначала міцну економіку і затверджувала позаблоковий статус України.
2012	Рішення Ради національної безпеки і оборони України та Указ Президента України про нову редакцію Стратегії національної безпеки України.
2015	Нова Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України, яка чітко визначає передумови вступу до НАТО та цілу низку загроз через агресію Росії, окупацію частини території Донецької і Луганської областей, АРК.

Треба відзначити, що конкретика загроз в українському безпековому дискурсі відзначилася в тому, що всі оголошені загрози у 2007–2012 роках відіграли свою визначальну роль у

військовому конфлікту останніх років в Україні. Підвищення ризиків і загроз національній безпеці України спостерігалось напередодні виборів Президента. У певні періоди часу системні проблеми національної безпеки загострювалися (табл. 4.2).

Таблиця 4.2
Внутрішні проблеми та зовнішні загрози національній безпеці України в розрізі президентських термінів правління

Часовий період	Внутрішні проблеми	Зовнішні загрози
1991–1994	Становлення національної незалежності, розбудова інститутів щодо забезпечення національної безпеки. Конфлікт корпоративних інтересів різних кланів політичної, економічної та духовної еліт, нестримне хаотичне накопичення матеріальних благ, криміналізація бізнесу, утворення неформального (тіньового сектору економіки). Доларизація економіки, бартерні схеми.	Визнання незалежності країни, державного кордону, встановлення дипломатичних відносин.
1994–1999	Загроза становлення олігархічного політичного правління; економічне та політичне протистояння регіонів та центру країни; небезпечне зниження рівня забезпеченості української армії та накопичення застарілих військової техніки та боєприпасів.	Неповнота державного кордону та нестабільність у сусідніх країнах.
1999–2005	Протистояння східного і західного регіонів, проросійські настрої Південної та Східної України (зокрема і Криму).	Загроза територіальній цілісності (конфлікт щодо острова Тузла).
2005–2010	– відсутність ефективності державної влади; – загрози економічній безпеці; – загрози енергетичній безпеці; – брак науково-технічного розвитку; – соціально-демографічна криза; – наявність небезпечних екологічних та техногенних викликів.	– посилення конкуренції між світовими центрами влади; – криза та невизначеність нової системи міжнародної безпеки; – регіональний сепаратизм; – посилення конкуренції за доступ до природних ресурсів; – інтенсифікація процесу милітаризації окремих держав і регіонів; – тероризм; – надмірне антропогенне навантаження на навколишнє середовище; – наявність невирішених конфліктів у Придністровському регіоні Молдови, що межує безпосередньо з Україною; – невирішена проблема делімітації державного кордону з Росією, Молдовою та Білоруссю; – наявність невирішених питань, пов'язаних із тимчасовим перебуванням Чорноморського флоту Росії в Україні; – недосконала державна політика щодо міграції.

Часовий період	Внутрішні проблеми	Зовнішні загрози
2010 – 2014	– брак ефективності уряду; – загрози економічній безпеці; – загрози енергетичній безпеці; – недостатній науково-технічний розвиток; – соціально-демографічна криза; – наявність небезпечних екологічних та техногенних викликів.	– наявність невирішених конфліктів у Придністровському регіоні Молдови, яка межує безпосередньо з Україною; – невирішені питання про делімітацію державного кордону Чорного та Азовського морів та Керченської протоки; – відсутність демаркації державного кордону України з Росією, Білоруссю та Молдовою, що перешкоджає врегулюванню правових принципів, ускладнює його режим та організацію протидії транснаціональним загрозам; – наявність невирішених питань, пов'язаних із тимчасовим перебуванням Чорноморського флоту Росії в Україні, недосконалість правової бази в цій галузі; – торговельні війни з Росією.
2014 р. – дотепер	– потенціал конфліктів міжнародних та міжконфесійних відносин, радикалізації та екстремізму в діяльності деяких організацій національних меншин та релігійних громад; – загрози прояву сепаратизму в деяких регіонах України; – структурний та функціональний дисбаланс у політичній системі суспільства, неможливість відокремити його зв'язки від швидкого реагування на загрози національній безпеці; – в економічній, соціально-гуманітарній, науково-технологічній та інформаційній сферах, захисту населення та навколишнього середовища.	– військова агресія Росії, військове протистояння; – гібридна інформаційна війна; – в іноземній політиці (зовнішньо-економічна сфера) і сфері державної безпеки, воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України.

Національна безпека складається з політичної, державної, економічної, соціальної, інформаційної, екологічної, науково-технічної, гуманітарної та військової безпек (табл. 4.3).

Таблиця 4.3
Складові національної безпеки³¹

Назва	Опис
Політична безпека	Стан захищеності політичних інтересів особи, соціальних груп, держав від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також система заходів щодо забезпечення цієї захищеності. У багатьох випадках вона ототожнюється з державною безпекою, проте її зміст значно ширший. Тому політична безпека означає безпеку всього політичного життя, захищеність прав і свобод громадян, політичних партій, громадсько-політичних об'єднань, рухів, цілісності та незалежності держави від політичної сваволі й екстремізму в середині держави, політичного тиску та агресивних спрямувань на міжнародній арені.
Державна безпека	Захищеність державних інституцій, які є необхідними для виконання функцій з управління загальносуспільними справами. До них належать такі поняття, як державний суверенітет, територіальна цілісність, державний кордон, конституційний лад, державна влада, економічний, науково-технічний і оборонний потенціали.
Економічна безпека	Стан захищеності національної економіки, що забезпечує здійснення економічного суверенітету та економічне зростання в умовах системи міжнародних взаємозв'язків. Виділяють кілька напрямів економічної безпеки: <i>демографічна, продовольча, ресурсна, життєводна, енергетична, цінова, фінансово-грошова, кримінальна</i> .
Соціальна безпека	Стан захищеності соціальних інтересів особи, соціальних груп та суспільства загалом. Від соціальної безпеки залежать такі процеси, як забезпечення нормальних умов життя суспільства, недопущення деградації певних соціальних груп, а саме – виживання української нації. Іншими словами можна сказати, що вона є таким станом правових норм та інститутів безпеки, які забезпечують захист прав і свобод людини, духовних і матеріальних цінностей суспільства.
Інформаційна безпека	Характеризується рівнем захищеності, стійкістю основних сфер життєдіяльності щодо різних небезпечних, дестабілізуючих, зовнішніх чи внутрішніх інформаційних впливів.
Екологічна безпека	Стан правових норм і відповідних інститутів, який цілком гарантує захист навколишнього середовища, раціональне використання та відновлення природних ресурсів, зберігання і розвиток довкілля для забезпечення повноцінної життєдіяльності людини.
Науково-технічна безпека	Стан захищеності наукового потенціалу держави, наявних у країні конкурентоспроможних технологій, а також недопущення і усунення негативних наслідків проявів технологічної недоскопалості та господарської діяльності.
Гуманітарна безпека	Стан захищеності всього гуманітарного потенціалу нації, що охоплює її фізичне та психічне здоров'я, соціальний добробут, моральність, духовність, інтелектуальні ресурси, психологічну єдність та гуманітарну активність. Тобто гуманітарна безпека охоплює духовне життя суспільства.
Військова безпека	Стан захищеності прав і свобод громадян держави, базових інтересів та цінностей суспільства і суверенної держави від можливих зазіхань інших держав чи терористичних організацій із застосуванням військової сили.

³¹ Політологія : навч. посіб. / Гетьманчук М. П., Гришук В. К., Турчин Я. Б. та ін.]. Київ : Знання, 2010. 415. [1] с.

Військова безпека є окремою надважливою складовою національної безпеки. У цьому дослідженні ми сконцентруємо увагу на тих елементах національної безпеки, які чинять безпосередній вплив на економічний розвиток та «якісне» зростання показника ВВП, а саме: економічному, екологічному, енергетичному, інформаційному та демографічному видах національної безпеки. Хоча численні емпіричні дослідження показують, що військові витрати держави позитивно впливають на макроекономічні показники. Зростання військових витрат на 1 млрд дол. США здатні сприяти зростанню в Україні ВВП у середньому на 2%, виробництва – на 3%, кінцевого споживання і, навіть, прямих іноземних інвестицій в середньому приблизно на 2 млн дол. США, в той час як рівень безробіття може зменшитися на півмільйона осіб.

Актуалізація проблематики **енергетичної безпеки** потребує організації в Україні системних дій щодо оцінки стану такої безпеки, розроблення та здійснення заходів щодо зменшення загроз енергетичній безпеці та запобігання її кризовому стану. Основними завданнями на цьому шляху є розроблення методологічних основ оцінки стану енергетичної безпеки та організація інформаційного забезпечення такої оцінки. Організацію проведення на постійній основі оцінок енергетичної безпеки, інформаційного забезпечення оцінок, організацію розроблення відповідних заходів та контроль за їх впровадженням необхідно доручити апарату Ради національної безпеки і оборони України із залученням Міжвідомчої комісії з питань енергетичної безпеки при Раді національної безпеки і оборони. Загрозливим є збереження **енергозалежності**. В атомній енергетиці відмічається дефіцит уранової сировини, який становить близько 60%, дефіцит другої за популярністю, вугільної, галузі становить 20%, щодо природного газу маємо показник у 35–40%³².

Економіка України має один із найнижчих рівнів **енергоефективності** та найвищих питомих обсягів атмосферних викидів. У результаті цього країна суттєво впливає на глобальні

³² Кривоша А. У НКРЕКП оцінили рівень енергозалежності України. Українські Національні Новини = UNN. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1704132-u-nkrekp-otsinili-riven-energozalezhnosti-ukrayini> (дата звернення: 20.09.18).

зміни клімату. За показником викиду антропогенних парникових газів на вироблену одиницю валового внутрішнього продукту (ВВП) Україна випереджає майже всі країни світу. Це пов'язано зі значною енергоемністю її економіки, яка майже втричі вища за середню у країнах Євросоюзу. Низька ефективність використання енергоресурсів в Україні сповільнює економічне зростання, підвищує залежність економіки від коливання цін, відволікає ресурси держави та приватного бізнесу від вирішення інших першочергових питань та створює залежність від іноземних постачальників енергоносіїв.

Енергетична безпека – одна з найважливіших частин національної безпеки в контексті інклюзивного розвитку країни. Згідно зі ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека передбачає сукупність дій, станів і процесів, що прямо або побічно не призводять до серйозних збитків (або загроз таких збитків), що завдаються *природному середовищу*, окремим *людям* і *людству*; комплекс станів, явищ і дій, що забезпечує *екологічний баланс* на Землі і в будь-яких її регіонах на рівні, до якого фізично, соціально-економічно, технологічно і політично готове (може без серйозних збитків адаптуватися) людство.

Практично цінним є розрахунок **екологічно скоригованого ВВП** для тих країн, економіка яких великою мірою залежить від використання природних ресурсів (зокрема для України) і які у прагненні якомога швидше наростити ВВП³³ не надто переймаються проблемами їх вичерпання. Відправним пунктом на шляху до обчислення екологічно скоригованого ВВП слугує стандартна процедура розрахунків споживання основного капіталу та визначення чистого внутрішнього продукту (ЧВП). Надалі за рекомендацією, що міститься у довіднику ООН з комплексного еколого-економічного обліку «Handbook of National Accounting: Integrated Environmental and Economic Accounting» (2003)³⁴, послідовно обчислюється екологічно скоригований ЧВП через визначення складових, що характе-

Веклич О., Шлапак М. «Зелений» валовий внутрішній продукт України. Державо та життя. Київ. 2012. 2 берез.–9 берез (№ 8), С. 7.

³⁴ Integrated Environmental and Economic Accounting. – United Nations Publications. 2003 : Final draft circulated for information prior to official editing. United Nations. Handbook of National Accounting. URL: <https://unstats.un.org/unsd/eneaccounting/seea2003.pdf> (last visited: 20.09.18).

ризують споживання національного природного капіталу, а саме: **1)** зменшення запасів природних ресурсів у результаті економічної діяльності; **2)** шкода довкіллю внаслідок еколого-деструктивної економічної діяльності, яка не була належним чином нейтралізована та призвела до деградації навколишнього середовища; **3)** витрати на охорону навколишнього середовища, тобто всі витрати, пов'язані з поповненням витрачених природних ресурсів і відновленням порушеного стану довкілля. Значущість стану природного капіталу у функціонуванні економіки України потребує більш еколого-орієнтованих управлінських рішень.

Рис. 4.4. Позиції України в рейтингах 2006–2016 рр. за індексом екологічної ефективності

Нагадаємо, що понад тридцять років тому закордонні економісти³⁵ ініціювали дослідження екологічного коригування показника валового внутрішнього продукту як такого макро-агрегату, що, з одного боку, ігнорує продуктивний внесок природного капіталу країни у зростання сукупного доходу, а з другого – фіксує збільшення обсягу сукупного доходу і у разі забруднення довкілля, і при вичерпанні природних благ, і навіть унаслідок екологічних катастроф. Було визначено, що існує прямо пропорційна залежність між зростанням ВВП і скороченням природного капіталу, а саме: що більше споживається природних ресурсів, то значніший показник економічної діяльності.

Крім того, ВВП збільшується завдяки подвійній дії забруднення навколишнього природного середовища — і від збільшення

³⁵ В Китае опубликован первый доклад о расчете «Зеленого ВВП» База данных «Экология производства : научно-практический портал». URL: <http://www.ecoindustry.ru/news/view/10927.html> (дата звернення: 20.09.18).

забруднення (через сплату екологічного податку), і від ліквідації спричинених забрудненням наслідків. ВВП враховує забруднення довкілля щонайменше чотири рази: коли воно відбувається, коли усувається, коли негативно впливає на здоров'я людей та коли винагороджуються ті, хто впроваджує екологічно чисті технології.

Досвід розвинених країн свідчить, що необхідною умовою успішної реалізації державної політики з безпеки в еколого-техногенній сфері на міжнародному, регіональному та державному рівнях є комплексний аналіз тенденцій і характеру змін основних загроз екологічній безпеці для своєчасного та обґрунтованого визначення заходів із попередження та подолання негативних наслідків у разі їх реалізації. Вирішення таких завдань потребує розроблення системи моніторингу відповідних індикаторів, що всебічно характеризують динаміку процесів в екологічній сфері.

На жаль, єдиного підходу до комплексної оцінки стану навколишнього середовища під впливом збільшення антропогенного навантаження на екосистеми в Україні не існує. Треба також зазначити, що у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку індикаторів економічної та продовольчої безпеки екологічна складова відсутня³⁶.

Низький рівень інвестиційної безпеки України зумовлений тим, що урядом країни тривалий час фактично ігнорувалися проблеми інвестиційної діяльності, насамперед інвестування реального сектору економіки. Інвестиційна політика, яка сприяє притоку капіталу в економіку, є невідлучним компонентом стійкого зростання будь-якої цивілізованої економічної системи. Інвестиції є однією з основних категорій в економічній системі. Прямі іноземні інвестиції виконують найважливішу роль у процесі економічної трансформації як додаткове джерело капіталу. Для України прямі іноземні інвестиції є на сьогодні джерелом руху та інновацій. Проте недостатність засобів захисту інвесторів істотно впливає на

Яценко Л. Д., Іванюта С. П., Мартюшева О. О. Індикатори стану екологічної безпеки держави : аналітична записка Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/993> (дата звернення: 20.09.18).

можливість залучення капіталу та інвестиційний клімат в Україні³⁷.

Питання **демографічної безпеки** України особливо актуальне, враховуючи військові дії на сході країни. Конфлікт на Донбасі призвів до колосальних втрат людських життів. Йдеться не лише про загиблих. Багато людей залишили країну, тобто виїхали за її межі. Вчені прогнозують зниження народжуваності, погіршення національного здоров'я і скорочення тривалості життя. Загальні підтверджені втрати населення України через конфлікт налічують 1,1 млн осіб. До цього ще необхідно додати втрати від зростання інтенсивності переходу тимчасової зовнішньої трудової міграції у постійну форму. Хоча цей процес розпочався в Україні задовго до 2014 р., саме через події на Донбасі кількість зовнішніх трудових мігрантів, які не повернуться в Україну, постійно зростає. Фахівці Світового банку стверджують, що, за міжнародними емпіричними дослідженнями, серед вимушених внутрішніх переселенців, які не мають можливості повернутися на місце постійного проживання протягом п'яти років, понад 80% взагалі вже не повертаються.

Щодо **безпеки життя людини в Україні**, то її рівень яскраво ілюструють результати досліджень, проведені у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»³⁸:

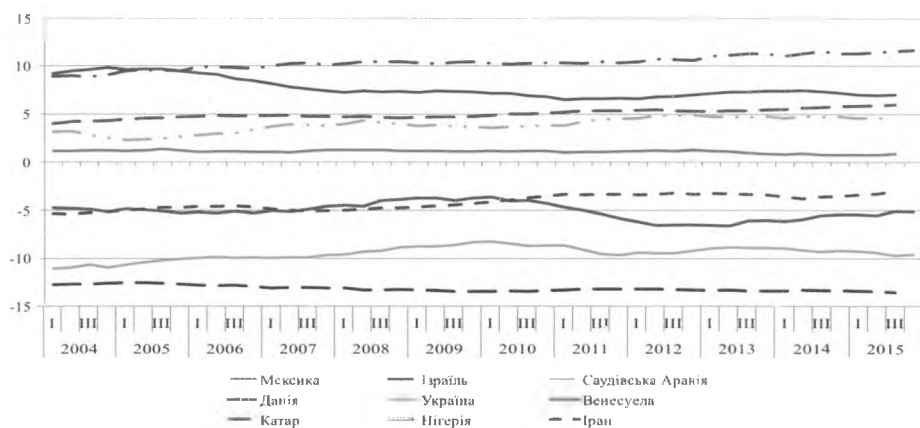

Рис. 4.5. Показник соціальної безпеки у деяких країнах світу

³⁷ Харламова Г. О. Інвестиційна безпека України: рейтингова оцінка : монографія / Київ: нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Екон. ф-т. Київ : Аграр Медіа Груп, 2017. 431, [1] с. : іл., табл.

³⁸ Згуровський М. З. Форсайт Економіки України: 2015–2030 роки : [презентація до доповіді на конференції «Економіка України. Шлях від занепаду до процвітання» із циклу Україна Майбутнього. 04.11.2015. Київ: БІІ Інком]. URL : <https://www.slideshare.net/dlubkin/20152030> (дата звернення: 21.09.18).

На жаль, із досліджуваної групи із 9 країн Україна за рівнем соціальної безпеки посідає передостаннє місце і випереджає лише Іран.

Соціальна безпека, а отже й ефективна соціальна політика, сьогодні має на меті створення для кожного працездатного громадянина умов, що дозволяють йому своєю працею і підприємництвом забезпечити власний добробут і добробут сім'ї при посиленні адресності соціальної підтримки з боку держави слабо захищених верств населення. В основу нових підходів повинно бути покладено найважливіший принцип **«від соціального утримання до соціальних гарантій»**, що означає, перш за все, захист прав людини на вільну працю, створення системи життєзабезпечення, що відповідає визначеним життєвим стандартам, гарантію особистої безпеки громадян у суспільстві.

На цей момент, за офіційними даними, через значні обсяги соціальних видатків нерівність доходів в Україні залишається однією з найменших у світі. За даними ООН, налічується лише близько 6 країн, де спостерігається менша нерівність доходів, ніж в Україні, а саме: Угорщина, Фінляндія, Боснія, Чехія, Японія та Фінляндія. На нашу думку, однією з можливих причин того, що Україна посідає провідні місця в рейтингах країн із найбільш рівномірним розподілом доходів, є те, що при обчисленні індексу Джині тіньова частина економіки не враховується, що у разі України може значною мірою спотворити реальний стан речей.

Показник інклюзивного розвитку країни має у своїй основі показники стійкості економічного розвитку та розширення/нерівності суспільства за багатьма параметрами.

При цьому інклюзивний підхід має довгострокову перспективу, оскільки основна увага приділяється продуктивній зайнятості як засобу зменшення розширення суспільства за рівнем доходів та підвищення рівня життя менш забезпечених верств населення, і в кінцевому підсумку збережена екологія і здорове суспільство виправдають зусилля на впровадження інклюзії.

Індекс інклюзивного розвитку розраховується двома методами:

- 1) через співвідношення ВВП до індексів основних макроекономічних показників, що дозволяє побачити, скільки держава недоотримує ВВП через бідність, безробіття і боргове фінансування економіки;
- 2) шляхом визначення інтегрального показника за допомогою визначення рівня доступу до можливостей та результатів праці.

Узагальнену методику розрахунку індексу інклюзивного зростання за впливом основних макроекономічних показників наведено у табл. 4.4.

Таблиця 4.4
Методика розрахунку індексів інклюзивного розвитку³⁹

№	Назва показника	Формула	Умовні позначення
1.	Індекс інклюзивного зростання країни	$IIG = \frac{I_{GDP}}{I_{DP} \cdot I_U \cdot I_{DF}}$	I_{DP} – індекс поглиблення бідності; I_U – індекс недоотриманого ВВП через безробіття; I_{DF} – індекс боргового фінансування економіки; I_{GDP} – індекс зростання ВВП.
2.	Індекс поглиблення бідності	$I_{DP} = \frac{U_{CURRENT}}{U_{BASIC}}$ $I_{DP} = \frac{L_p - L_n}{L_n}$	$U_{current}$ і U_{basic} – показник глибини бідності у поточному і базовому періоді; L_p – визначена межа бідності (за нормативами ООН); L_n – середні доходи бідного населення на 1 особу.
3.	Індекс недоотримання ВВП через безробіття	$I_U = \frac{GDP_{actual}}{GDP_{potential}}$ $GDP_{potential} = P_f \cdot N_f + GDP_{ACTUAL}$	GDP_{actual} і $GDP_{potential}$ – валовий внутрішній продукт фактичний і розрахунковий; P_f – продуктивність праці; N_f – чисельність безробітного населення.
4.	Індекс боргового фінансування економіки	$I_{DF} = \frac{I_{IC}}{I_{GDP}}$	I_{IC} – індекс проміжного споживання; I_{GDP} – індекс ВВП.

Індекс інклюзивного зростання дозволяє простежити, як на ВВП впливає розшарування населення, поглиблення бідності, недоотримання ВВП через безробіття і боргове фінансування економіки.

³⁹ World Economic Forum Annual Meeting (23-26 January 2018 Davos Klosters, Switzerland) – World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2018> (last visited: 20.09.18).

За індексом інклюзивного розвитку станом на початок 2018 року Україна посіла 78 місце серед 103 країн. Країни було поділено на два сектори: розвинені (30 країн) та ті, що розвиваються (79 країн), серед яких і Україна. У своєму секторі Україна посідає 47 місце. Для порівняння: Молдова – 31 місце, Росія – 19, Польща – 5, Туреччина – 16. Постійні бойові дії на сході України зумовлюють втрату ВВП до 30% та відтік талановитих людей за кордон, що певним чином унеможливорює збалансований розвиток.

Таблиця 4.5
Індекс інклюзивного зростання України 2014–2016 рр.⁴⁰

№	Назва показника	2014	2015	2016
1.	Індекс зростання ВВП (на основі даних реального ВВП)	1,077 (0,975)	1,247 (1,045)	1,204 (1,421)
2.	Індекс поглиблення бідності	1,582	1,651	1,608
3.	Індекс недоотримання ВВП через безробіття (на основі даних реального ВВП)	1,102 (1,117)	1,101 (1,139)	1,071 (1,253)
4.	Індекс боргового фінансування економіки (на основі даних реального ВВП)	1,08 (1,664)	0,832 (0,992)	1,065 (0,902)
5.	Індекс інклюзивного зростання (на основі даних реального ВВП)	0,572 (0,332)	0,825 (0,560)	0,656 (0,782)

Рис. 4.6. Динаміка показника інклюзивного розвитку України⁴⁰

⁴⁰ Смельяченко Л. М., Дзензеляк К. В. Проблеми та перспективи соціально орієнтованого інклюзивного розвитку в Україні. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2017. № 1. С. 125–134.

Таблиця 4.6

Прогноз індексу інклюзивного зростання України 2017–2019 рр.⁴¹

№	Назва показника	2017 (факт)	2018	2019
1.	Індекс зростання ВВП	1,1610	1,1180	1,0750
2.	Індекс поглиблення бідності	1,5650	1,5220	1,4790
3.	Індекс недоотримання ВВП через безробіття	1,0410	1,0110	0,9810
4.	Індекс боргового фінансування економіки	1,2980	1,5310	1,7640
5.	Індекс інклюзивного зростання	0,4870	0,3180	0,1490

У 2014 році через поглиблення бідності, безробіття, боргове фінансування економіки недоотримано 42,8% ВВП (66,8% реального ВВП), у 2015 році – 17,5% ВВП (44,0% реального ВВП), а у 2016 році – 34,4% ВВП (21,8% реального ВВП). Порівнюючи ІІЗ 2015 р. з 2016 р., бачимо погіршення цього показника, проте на рівні реального ВВП (не викривленого інфляцією) цей індекс виявляє позитивну тенденцію – у 2016 році зростання реального ВВП склало 4,8%.

Україна має низький показник залежності (43,3%), проте й низькі позиції за усіма показниками рівності між поколіннями. Україна також має один із найвищих рівнів коефіцієнта розшарування за розподілом багатств серед країн, що розвиваються. Загалом за агрегованим показником інклюзивності Україна має доволі високу позицію – 17 місце, а за показниками наступності поколінь і стійкості розвитку знаходиться майже наприкінці переліку країн і посідає 75 місце. На думку авторів Звіту «The Inclusive Growth and Development Report 2017», пріоритетами державної політики України повинні стати вдосконалення професійного навчання, зменшення адміністративного навантаження при створенні нового бізнесу, розширення фінансування для підприємців та посилення уваги до боротьби з корупцією⁴².

Надзвичайно важливим є те, що використання підходу інклюзивного зростання дає можливість зрозуміти, що добро-

⁴¹ Антоноук Д. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект. URL : [https:// docplayer.net / 73543071-Antonouk-D-L-mizhnarodna-konkurentospromozhnist-krayin-regionalnyi-aspekt.html](https://docplayer.net/73543071-Antonouk-D-L-mizhnarodna-konkurentospromozhnist-krayin-regionalnyi-aspekt.html) (дата звернення: 21.09.18).

⁴² Дзензелюк К. В. Концепція інклюзивного зростання в антикризовому управлінні економікою // Інновації в управлінні публічним сектором : інтернет-портал наукових конференцій URL : [https:// conferencekneu.wordpress.com/2017/04/23.%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%B2%D0%B0/](https://conferencekneu.wordpress.com/2017/04/23-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%B2%D0%B0/) . (дата звернення: 21.09.18).

бут суспільства складається не тільки зі зростання реально-го ВВП і матеріальних доходів населення, а й є поняттям багатовимірним, що охоплює і такі сфери життя людини, як освіта, охорона здоров'я, особиста безпека, екологія та багато інших. Враховується і той факт, що одного лише параметра «стійкості» для економічного зростання недостатньо: він повинен бути інклюзивним (всеосяжним), тобто позитивно позначатися на добробуті якомога ширших верств населення, надавати рівні можливості для реалізації свого людського потенціалу, незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічних коренів.

ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Неоднорідність розвитку регіонів України спричинює риторику, що є регіони, які «годують всю країну», а є «вічні утриманці»⁴³. Така риторика є надзвичайно небезпечною, бо саме вона породжує сепаратистські настрої. Кожен регіон України важливий і неповторний – робить свій унікальний внесок у загальне процвітання країни. Зараз в Україні спостерігається ситуація, коли регіональний розвиток відбувається як конкурентна боротьба між регіонами-лідерами та регіонами-аутсайдерами за ресурси (іноземні інвестиції, трансферти державного бюджету, трудові ресурси тощо), а не як кооперація. З одного боку, конкурентна боротьба сприяє зміцненню потенціалу місцевої громади, з другого — погіршує співпрацю і кооперацію між ними. Це призвело до того, що регіони намагаються забезпечити власну самодостатність шляхом орієнтації на зовнішніх інвесторів та широкому представленні за межами країни, при цьому не активно поширюючи власні здобутки в межах країни. У результаті деякі регіони опинилися в ізоляції, наприклад Закарпатська область, куди простіше доїхати через Львів чи Будапешт, а не через Ужгород. Така ситуація суттєво обмежує можливості реалізації потужних міжрегіональних проектів, послаблює країну, робить її вразливою і залежною від зовнішньої кон'юнктури.

⁴³ Регіональний розвиток України (січень–вересень 2017) : аналітичний звіт. Група радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою». URL : https://decentralization.gov.ua/uploads_library/file/157/Regional_development_of_Ukraine_Analytical_report_01-09-2017__1_.pdf (дата звернення: 21.09.18).

Диспропорції регіонального розвитку в Україні проявляються суттєвою різницею доходів населення (наявний дохід населення у розрахунку на одну особу у м. Києві у 2017 році становив 111 739,5 грн, у Закарпатській області 30 930,5 грн, у Луганській області – 14 077,3 грн)⁴⁴; продуктивності праці (валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу у м. Києві становив 191 736 грн, у Чернівецькій області 23 365 грн, у Луганській – 14 251 грн); обсягами інвестиційних ресурсів (обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на особу у м. Києві становив 7 997,5 дол. США порівняно з 42,8 дол. США у Тернопільській області) тощо. Очікувана тривалість життя залежно від регіону відрізняється на чотири роки: у м. Києві вона становить 74 роки, у Херсонській області – 70 років. Чинна економічна нерівність розвитку регіонів пояснюється веденням військових дій, надмірною централізацією (значна перевага всіх показників соціально-економічного розвитку у м. Києві) і розвитком регіонів за моделлю «колодязя», а також їхньою спеціалізацією.

Водночас у сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, посилення процесів інтеграції та глобалізації, п'яти управлінських систем найважливішим чинником успіху стає розвиток взаємовигідних партнерств, входження в глобальні ланцюги створення вартості. Отже, традиційні чинники успіху регіону, такі як географічне положення та природні ресурси, перестають бути визначальними. Задля забезпечення розвитку регіону необхідно зосередитися на залученні сучасних технологій, здатності генерувати ресурси на локальному рівні і використанні сучасних управлінських моделей. А синергія міжрегіональної співпраці дасть можливість забезпечити збалансований розвиток країни.

У результаті дослідження було виявлено, що основними питаннями, які потребують вирішення задля забезпечення розвитку регіонів, є:

- відновлення миру та інтеграція тимчасово окупованих територій;

⁴⁴ Регіональний розвиток України (січень–вересень 2017) : аналітичний звіт / Група радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою». URL : https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file_157_Regional_development_of_Ukraine_Analytical_report_01-09-2017_1_.pdf (дата звернення: 21.09.18)

- модернізація виробничої та транспортної інфраструктур (у першу чергу автошляхи, залізничне сполучення, зв'язок, доступ до якісного Інтернету);
- пошук нової спеціалізації регіонів у контексті Індустрії 4.0 та нових ринків збуту для їхньої продукції;
- оптимізація управлінської моделі: консолідація локальних дій навколо загальнонаціональних пріоритетів розвитку;
- розвиток міжрегіональної співпраці для реалізації спільних проектів та вирішення екологічних проблем (сміття, очищення річок, ґрунтів);
- розвиток лідерського потенціалу та інноваційної культури регіональної спільноти;
- відновлення миру та інтеграція тимчасово окупованих територій.

Втрата внаслідок окупації АР Крим, частини території Донецької, Луганської областей, а також військові дії у Донецькій та Луганській областях повністю змінили економіку усіх регіонів. Внаслідок агресії Російської Федерації, за оцінками Atlantic Council, Україна втратила 98,4 млрд дол. США. Основними матеріальними втратами на Кримському півострові є земельні ресурси, енергетичні активи, державна власність, підприємства, банківські установи, військові об'єкти, об'єкти культурної спадщини, морські порти. Втрата нафтогазових ресурсів (18 газових родовищ приблизною вартістю 30–40 млрд дол. США, або 20% видобутку державних компаній) оцінюється експертами як найбільші збитки.

На сьогодні Україною контролюється 70% Донецької та Луганської областей, на іншій, невідконтрольній, території площею 15,8 тис. кв. км (територія ДНР має площу 7,5 тис. кв. км, що становить 53% території Донецької області; територія ЛНР – 8,3 тис. кв. км, або 31% території Луганської області) до бойових дій проживало понад 3,8 млн осіб. Донецькій та Луганській областям (крім втрати земельних ресурсів, активів підприємств тощо) було завдано збитків внаслідок руйнування інфраструктури.

Кожен рік війни завдає Україні збитків, за оцінками австралійського Інституту економіки та миру, на рівні до 20,4% ВВП⁴⁵ внаслідок прямих витрат на військові дії, завданої шкоди довкіллю, людських втрат.

Таблиця 4.7
Прямі втрати України внаслідок агресії Росії

АР Крим	Донбас
3,6% ВВП; 1,5% експорту; 80% нафтових покладів на Чорноморському шельфі; 10% портової інфраструктури; залізничні колії; активи банків; населення	15% ВВП; 25% промислового комплексу (промисловості); 23% товарного експорту; 60% вугільних родовищ; 100% антрацитових шахт; залізничні колії; активи банків; населення

Окупація АР Крим та Донбасу призвела до вилучення потужного сегменту внутрішнього ринку, переорієнтації туристичних потоків, внутрішніх товаропотоків та транзитних вантажопотоків, екологічного забруднення, зробила Херсонську область тупиково-прикордонною (кордон з АР Крим), поділила Донецьку та Луганську області на територію, підконтрольну українській владі, і територію, не підконтрольну українській владі, зону розмежування і так звану «сіру» зону. Отже, агресія Російської Федерації поставила перед українською владою завдання розвитку міжрегіональної співпраці і пошуку нової спеціалізації на півдні країни (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька області), а також необхідність розроблення механізмів відновлення миру та інтеграції тимчасово окупованих територій.

Нижче наведено можливості розвитку регіонів України, визначені під час експертного опитування в рамках дослідження потенціалу збалансованого розвитку регіонів України впродовж вересня 2017 – травня 2018 року (табл. 4.8).

⁴⁵ Global Peace Index 2017. URL: http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/06/GPI_2017-Report-1.pdf 1. (last visited: 24.09.18).

Таблиця 4.8
Можливості економічного розвитку регіонів України

№ з/п	Регіони (області) України	Можливості для розвитку
1	м. Вінниця та Вінницька область	1. Розвиток машинобудування та військово-промислового комплексу. 2. Розвиток легкої промисловості. 3. Розвиток харчової промисловості та переробки сільськогосподарської продукції. 4. Створення бізнес-інкубаторів та індустріальних технічних парків, інноваційних університетів. 5. Розвиток виробництва будівельних матеріалів.
2	м. Дніпро та Дніпропетровська область	1. Розвиток зовнішньоекономічного співробітництва, зокрема з ринками східних країн. 2. Майданчик для інвестицій. 3. Створення транспортного хабу, відродження річкового судноплавства по Дніпру. 4. Розвиток ринкової інфраструктури та бізнес-інфраструктури. 5. Створення бізнес-інкубаторів.
3	м. Житомир та Житомирська область	1. Розвиток сільського господарства і агропромислових кластерів (зокрема ягідництва). 2. Розвиток машинобудування (сільськогосподарське машинобудування, для хімічної промисловості, криогенне устаткування, засоби автоматизації). 3. Розвиток виробництва будівельних матеріалів. 4. Розвиток хімічної промисловості (вироби з пластмас, фармакологія, лакофарбові вироби). 5. Розвиток легкої промисловості.
4	м. Запоріжжя та Запорізька область	1. Зростання бюджетної самостійності місцевих громад. 2. Зростання інвестиційної привабливості та нарощування міжнародної технічної допомоги. 3. Диверсифікація транспортних перевезень шляхом відродження річкового судноплавства по р. Дніпро. 4. Доступність сучасних інформаційних технологій. 5. Впровадження політики підвищення енергоефективності у виробництві, житлово-комунальній та соціальній сферах.
5	м. Івано-Франківськ та Івано-Франківська область	1. Транскордонне співробітництво і експорт продукції на європейський ринок. 2. Розвиток наукоємних виробництв. 3. Створення транспортних коридорів. 4. Створення енергетичного хабу. 5. Розвиток екотуризму – внутрішнього та міжнародного.
6	м. Київ	1. Розвиток інфраструктури. 2. Розвиток інноваційного потенціалу. 3. Розвиток концепції SMART-CITY. 4. Створення електронної громади та електронна відкритість. 5. Інклюзивне місто.
7	Київська область	1. Винесення виробничих потужностей із м. Києва. 2. Розвиток транспортної інфраструктури. 3. Створення індустріальних технічних парків, інноваційних університетів, хабів для розвитку стартапів.

№ з/п	Регіони (області) України	Можливості для розвитку
8	м. Кропивницький та Кіровоградська область	1. Розвиток інфраструктури. 2. Велика кількість родовищ корисних копалин (уран, графітова руда, горючі сланці, золото) та високий рівень родючості ґрунтів (4-е місце серед регіонів) – можливості для розвитку АПК і переробної промисловості. 3. Розширення ринків збуту та пошук експортних відносин з країнами Азії (зокрема Індії) та ЄС. 4. Розвиток потенціалу підприємств сільськогосподарського машинобудування та харчової промисловості. 5. Створення потужностей з переробки відходів.
9	м. Луцьк та Волинська область	1. Транзитне подорожжя Волині між Західною і Східною Європою. 2. Забезпеченість власними енергетичними ресурсами, серед яких вугілля, газ, торф, біомаса. 3. Впровадження «зелених» технологій у регіоні. 4. Розвиток малого та середнього бізнесу, зокрема рекреаційно-туристичного. 5. Вихід сільськогосподарських підприємств на міжнародні ринки.
10	м. Северодонецьк та Луганська область	1. Забезпечення безпеки на території області. 2. Розвиток хімічних кластерів з виробництва добрив. 3. Розвиток соціально-економічної інфраструктури. 4. Розвиток енергетичної інфраструктури та енергозбереження.
11	м. Львів та Львівська область	1. Привабливість регіону з позиції участі у глобальних процесах розвитку ЄС, збільшення обсягів експорту продуктів сфери послуг, електронного бізнесу; розвиток ІТ-кластеру. 2. Активний розвиток сільського господарства, сприяння створенню приватних фермерських господарств. 3. Впровадження інновацій, освоєння альтернативних видів енергії підвищення енергоефективності виробництва. 4. Залучення коштів заробітчан для розвитку регіону. 5. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного кластеру.
12	м. Миколаїв та Миколаївська область	1. Відновлення суднобудування. 2. Створення сприятливого інвестиційного клімату. 3. Ефективне ведення сільськогосподарського виробництва та розвиток органічного землеробства. 4. Розвиток внутрішнього туризму. 5. Реалізація транзитного потенціалу.
13	м. Одеса та Одеська область	1. Залучення інвестицій та впровадження інновацій. 2. Розвиток сільського господарства. 3. Ефективне використання транспортно-транзитного потенціалу. 4. Створення міжнародного туристичного та рекреаційного центру. 5. Розвиток альтернативної енергетики.
14	м. Полтава та Полтавська область	1. Розвиток фермерських господарств. 2. Позиціонування регіону як екологічно чистого: розвиток зеленого туризму, гастротуризму, етнотуризму, екомагазинів тощо. 3. Зростання попиту на вітчизняну органічну продукцію. 4. Нарощування кількості експортно-імпорتنих операцій. 5. Розвиток альтернативних джерел енергії.
15	м. Рівне та Рівненська область	1. Розвиток логістичного хабу (перевезення та складування). 2. Розвиток туризму та рекреації. 3. Розвиток хімічного виробництва (мінеральні добрива, скло). 4. Виробництво будівельних матеріалів. 5. Ядерні енергетичні системи та системи водневої енергетики.

№ з/п	Регіони (області) України	Можливості для розвитку
16	м. Суми та Сумська область	1. Цифровізація та розвиток SMART-регіону. 2. Розвиток сільського господарства (органічного землеробства). 3. Розвиток харчової промисловості та переробки сільськогосподарської продукції. 4. Впровадження технологій енергозбереження та енергоефективності. 5. Розвиток транзитних можливостей.
17	м. Тернопіль та Тернопільська область	1. Туризм: сприятливі умови для розвитку екотуризму та рекреації. 2. Надання освітніх послуг іноземним студентам. 3. Розвиток агропромислового комплексу. 4. Будівництво сміттєпереробного заводу. 5. Розвиток логістичного хабу (автомобільні перевезення та складування).
18	м. Ужгород та Закарпатська область	1. Розвиток транскордонної співпраці з іншими країнами. 2. Залучення іноземних інвестицій. 3. Участь у міжнародних програмах розвитку Карпатського регіону. 4. Запровадження технологій безвідходного використання сировини. 5. Створення міждержавних агрокластерів.
19	м. Харків та Харківська область	1. Розроблення та ефективне використання газових родовищ. 2. Вихід на нові ринки з наявної продукцією, географічна диверсифікація. 3. Розвиток туристичної інфраструктури. 4. Розвиток підприємств ВПК. 5. Потенціал розвитку креативних галузей регіону.
20	м. Херсон та Херсонська область	1. Нарощування потужності портів. 2. Розвиток рекреації та туризму.
21	м. Хмельницький та Хмельницька область	1. Розвиток альтернативної енергетики (сонячної, гідро- та біоенергетики). 2. Значний природно-ресурсний потенціал (Хмельницька область є регіоном, де знайдено родовища сапонітових глин; розвинена система електроенергетики: в м. Нетішин діє Хмельницька АЕС). 3. Розвиток інфраструктурної і транспортної мережі. 4. Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу регіону. 5. Наявність окремих машинобудівних підприємств, які випускають унікальну продукцію, що має попит на зовнішніх ринках.
22	м. Черкаси та Черкаська область	1. Перспективність формування в Черкасах українського авіахабу. 2. Можливості ефективного розвитку водного транспорту (р. Дніпро). 3. Розвиток туризму шляхом розроблення нових туристичних маршрутів, стимулювання «зеленого туризму», реконструкції історичних пам'яток. 4. Розвиток органічного АПК. 5. Стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв – ІТ сектору, ВПК, машинобудування. 6. Перехід від захоронення до промислової переробки ТПВ шляхом побудови ряду сміттєпереробних заводів, сміттесортувальних станцій
23	м. Чернівці та Чернівецька область	1. Розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу. 2. Розвиток виробництва органічної та переробної продукції. 3. Розвиток кластерів, зокрема весільного. 4. Створення транспортних коридорів. 5. Створення енергетичного хабу. 6. Розвиток екотуризму – внутрішнього та міжнародного.

№ з/п	Регіони (області) України	Можливості для розвитку
24	м. Чернігів та Чернігівська область	1. Зростання інтересу населення України та іноземних туристів до туристичних і рекреаційних «родзинок» регіону. 2. Значний потенціал для розвитку сільськогосподарського виробництва, харчової та переробної промисловості в рамках Угоди про Асоціацію і зону вільної торгівлі між Україною та ЄС. 3. Динамічний розвиток ІТ-технологій та нові можливості у рамках реалізації стратегії перетворення Чернігова у SMART-місто. 4. Розвідка нових родовищ вуглеводнів у регіоні. 5. Розвиток транзитного і логістичного потенціалу та його інфраструктури.
25	Донецька область	1. Модернізація промисловості і розвиток науково-виробничих кластерів. 2. Створення нових секторів економічної діяльності. 3. Залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. 4. Реконструкція транспортної системи. 5. Транскордонне співробітництво, розвиток транспортних мереж: морський порт, авіапорт.
26	Донецька та Луганська області, лінія зіткнення (зона розмежування)	1. Припинення військових обстрілів та очищення території від техногенного сміття. 2. Впровадження програм постконфліктної реабілітації (спеціальних режимів господарювання, зокрема й амністії капіталу). 3. Відновлення та розвиток соціально-економічної інфраструктури (енергопостачання, транспортно-логістичне сполучення, відновлення безпечного функціонування основних залізничних вузлів). 4. Розвиток галузей, продукція яких спрямована на задоволення потреб місцевого населення (харчова та легка промисловість, заводи з переробки відходів, розвиток сфери послуг).
27	Донецька та Луганська області (територія під окупацією)	1. Програми повномасштабної інтеграції населення (через культурну політику, відновлення телерадіомовлення, інтернет-сполучення). 2. Інтеграція інфраструктури (енергетичної, транспортно-логістичної).
28	Автономна Республіка Крим	1. Програми повномасштабної інтеграції населення (через культурну політику, відновлення телерадіомовлення, інтернет-сполучення). 2. Відновлення водо- та енергопостачання, розвиток інтегральної інфраструктури.

Базовий SWOT-аналіз економіки України через регіональне дослідження дає можливість розробити стратегії:

- підтримки та розвитку сильних сторін в напрямку реалізації шансів зовнішнього оточення;
- використання сильних сторін з метою пом'якшення (усунення) загроз;
- подолання слабкостей за рахунок можливостей, які надає зовнішнє середовище;
- існує нагальна потреба розроблення стратегій як подолання загроз, так і усунення слабкостей, що завжди є важким завданням.

Таблиця 4.9
Базовий SWOT-аналіз економіки України на основі
регіонального дослідження

Сильні сторони	Слабкі сторони
Потужний науковий та інноваційний потенціал. Інтелектуальний потенціал: наявність фахівців. Географічне розташування (близькість до ЄС, перехрестя). Територія, наявність природних ресурсів. Присутність наукоємних галузей. Розвинена інфраструктура (зокрема залізничного транспорту). Креативний потенціал населення. Торговельний потенціал. Харчова та переробна галузі.	Відсутність стратегічного бачення розвитку країни з боку органів центральної влади. Корумпованість влади. Високий рівень тіньової економіки. Сировинна структура економіки. Несприятливий інвестиційний клімат. Низький рівень МСБ у структурі ВВП. Високий рівень прихованого безробіття. Виснаження природних ресурсів. Соціальне розшарування населення (низька купівельна спроможність). Опортунізм і пасивність населення. Низький зв'язок «бізнес – освіта – наука».
Можливості	Загрози
Розвиток зовнішньоекономічного співробітництва. Потужний промисловий потенціал. Поява нових видів економічної діяльності. Розвиток креативного сектору економіки (дизайну, IT-сфери, різних видів мистецтва). Розвиток альтернативної енергетики та виробництво альтернативних видів палива. Майданчик для внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Розвиток ринкової інфраструктури та бізнес-інфраструктури. Створення бізнес-інкубаторів. Розвиток туризму та рекреації. Розвиток АПК. Ефективне використання транспортно-транзитного потенціалу – створення транспортного хабу.	Поглиблення кризових явищ в економіці. Політична нестабільність. Відтік людського капіталу у країни ЄС та ін. Випадання надзвичайних ситуацій природно-техногенного характеру. Деградація сільської поселенської мережі. Закриття підприємств через неспроможність модернізувати виробництво. Низька мотивація бізнесу та населення. Слабка гривня, висока інфляція. Залежність від зовнішніх кредитів.

Отже, за даними опитувань, збалансований розвиток України гальмують слабкі сторони, серед яких можна виділити корумпованість влади, відсутність стратегічного бачення розвитку країни з боку органів центральної влади та сировинну структуру економіки. Проте, водночас, Україна стоїть на порозі вражаючих можливостей, зокрема створення бізнес-інкубаторів, появи нових перспективних видів економічної діяльності української економіки (див. додаток), зокрема з використанням класерного та мереживного підходів, розвиток міжнародного співробітництва і залучення інвестицій, які можливо реалізувати за допомогою потужного інтелектуального,

креативного, підприємницького потенціалу вітчизняних фахівців. Незважаючи на відтік людського капіталу за кордон, українці продовжують створювати стартапи, локальні та міжнародні бізнеси, громади та громадські організації, оскільки усвідомлюють, що будь-яка високорозвинена країна пройшла тяжкий і тривалий період становлення, і Україна проходить його сьогодні.

Існуючі і перспективні види економічної діяльності за регіонами України

№ з/п	Регіони (області) України	ТОП-види економічної діяльності	Місцеві компанії-лідери	ТОП-5 технологій для інноваційного прориву регіону
1	м. Вінниця та Вінницька область	1. Виробництво будівельних матеріалів 2. Машинобудування 3. Виробництво олії, маргаринової продукції 4. Виробництво соків 5. Швейні вироби та галантерея 6. Виробництво цукерок	ПАТ «Сабарівський кар'єр», ТОВ «Подільязалізобетон», ПрАТ «Вінницький обласний завод залізобетонних виробів і конструкцій», ТОВ «Євровікна», ПП «Будіндустрія-К», ТОВ «Декорбетон», ТОВ «Вінницький агрегатний завод», ТОВ «Пневматика», ДП «Вінницький авіаційний завод», ТОВ НВП «Асток», ПрАТ «Вінницький дослідний завод», ПАТ «Вінницький олійножировий комбінат», ТОВ «Підприємство «АВІС», ТОВ «Аграрна Фрут Україна», ТОВ «Аграрна Джус Україна», ПрАТ «Вінницький завод фруктових концентратів та вин», ПАТ «Поділья», ПАТ «Володарка», Вінницька фабрика «Дінамо», ПАТ «Володарка», ТОВ «Імідж-Галант», ТОВ «Вінницька шкіргалантерейна фабрика», Вінницька кондитерська фабрика	1. Робототехніка та технології штучного інтелекту 2. Технології «цифрового будинку» 3. Телемедицина 4. Технологія нової транспортної системи і безпеки дорожнього руху 5. Хмарні технології, пошукові сервіси
2	м. Дніпро та Дніпропетровська область	1. Металургійна промисловість 2. Сільське господарство і переробка сільськогосподарської продукції 3. Точне машинобудування 4. Космічна промисловість 5. Хімічна промисловість та транспортна інфраструктура	ДКБ «Південне» ім. М. К. Янгеля, Корпорація «Агро-Овен», ТОВ Кернел, «Інтерпайп», ПАТ «Центральний ГОК» Павлоградський хімічний завод, ВАТ «ДніпроАзот» Junrise, Reinkortz, TUI	1. Дослідження космосу, моніторинг Землі 2. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 3. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху 4. Технології нанобробки 5. Робототехніка та технології штучного інтелекту
3	м. Житомир та Житомирська область	1. Машинобудування 2. Будівельні матеріали, видобуток граніту 3. Легка промисловість (шкарпетки, колготи) 4. Сільське господарство 5. Харова промисловість	ПАТ «Житомирський завод огорожувальних конструкцій», ТОВ «Житомирський завод металевих конструкцій», ДП «Євроголд Інвестріз ЛТД», ПрАТ «Трубний завод «Трубосталь», ТОВ «СІ ЕН АЙ Україна», ТОВ «Даніко», ТОВ «Житомиртепломаш», ДП «Житомирський бронстанковий завод», ТОВ «АТЕМ-ФРАНК», ТОВ «Рудь», «Житомирська панчішна фабрика»	1. Альтернативна енергетика 2. Система керування та виробництва знань 3. Технології нанобробки, лиття виробництва 4. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху

4	м. Запоріжжя та Запорізька область	1. Машинобудування 2. Металургія 3. Виробництво харчових продуктів 4. Постачання електроенергії 5. Реакційний туризм	ПАТ «Мотор-Січ» ПАТ «Запоріжсталь», ПАТ «Дніпроспецсталь», ПАТ «Запорізький ЗФ», ПАТ «Запоріжжюкс» ГК «Хлібодар», ПАТ «Племзавод Степной» Запорізька АЕС, ТЕС, Дніпрогес ПАТ «Приазовкурорт»	1. Технології нанообробки, лиття, виробництва 2. Використання наноструктурованих покриттів і композиційних матеріалів зі значно підвищеною міцністю, зносостійкістю і стійкістю до корозій 3. Система керування та виробництва знань 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху
5	м. Івано-Франківськ та Івано-Франківська область	1. Системотехніка та IT 2. Поглиблена деревообробка 3. Виготовлення побутової техніки 4. Сільське господарство; переробна та харчова промисловість 5. Туристичні і рекреаційні послуги	ТзОВ Мікрол, Softserve, ELEKS, V.I. Tech, Letzgro, CoreValue, Navizor, Devlight ТзОВ Українська побутова техніка, ТОВ «Тайко Електронікс Юкрейн Лімітед», Таiko Elektronix, Elektrolux, OberXlib, Імперево Фудз, Сади Прикарпаття, СОК «Чиста флора», ПСП «Рідна земля», ДП «Ямниця», ТОВ «Еко-Карпати», ТОВ «Птахофабрика «Снягининська Нова» Буковель, Скорзонера, Галичанка-ІФ, Ніколас тур, Ніколас Тур, Соната, готелі Надія, Rixos, Romantic SPA, Ведмежа гора, Синьогора, Карпатські зорі, Джерело Прикарпаття	1. Робототехніка та технології штучного інтелекту 2. Кремнієва, біо-, молекулярна, органічна та фотонна радіоелектроніка 3. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури, зокрема телемедицина 4. Функціональні наноструктури 5. Хмарні технології
6	м. Київ та Київська область	1. Будівництво 2. Сфера послуг 3. Аграрний бізнес 4. Сфера дозвілля 5. Логістика, логістичні компанії 6. Фармацевтичний бізнес 7. Торгівля	НАК «Нафтогаз», ДП МА Бориспіль, Укрзалізниця, ПАТ Фармак, КП Міжнародний аеропорт Київ (Жуляни), ПАТ Оболонь, ДП Антонов, ПАТ Київський картонно-паперовий комбінат, корпорація Артеріум, Фармацевтична фірма «Дарниця», ПАТ «Укртелеком», завод Кока-Кола, ТЕХ-Фармінг ТОВ, ТОВ Завод Екорм, ВАТ Племінний птахівничий завод «Рудня», ВАТ «Племзавод Колос», Енергоатом	1. Технології «розумний будинок» 2. Медицина мозку, нанобіологія, персоналізована медицина 3. Система керування і виробництва знань 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху
7	м. Кропивницький та Кіровоградська область	1. АПК і харчова промисловість 2. Переробна промисловість (текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, виготовлення виробів з деревини) 3. Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування 4. Машинобудування 5. Видобуток та переробка ільменітових руд	1. ТОВ «Знам'янська агропромислова компанія», ТОВ Агрофірма «Іванківці», ПП «Приватна агрофірма «МЮННТ», ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань», ПОГ «Фірма Ласка», ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі», ПАТ «Кіровоградолія», ТОВ «ПРОД-ІНВЕСТ», ТОВ «Олександрійський цукровий завод» ПАТ Кіровоградська швейна фабрика «Зорянка», ТДВ «Швейна фабрика «Україна» 2. ТДВ «Інтерресурси», ТОВ «Виробничо-комерційна фірма «Кіровоградтара» ТОВ «Кіровоградський інструментальний завод «ЛЕЗО», ТДВ «Машинобудівний завод «Коліймап» 3. ПАТ «Кіровоградський завод дозуючих автоматів», ПАТ «Ельворті», ПАТ «Гідросила», ТОВ «Астра С», ПАТ «НВП «Радій», 4. ПАТ «Ельворті», ТОВ «Електромеханічний завод «ЕТАЛ», ТДВ ДОЗАВТОМАТИ 5. ТОВ Виробничо-комерційна фірма «Велта»	1. Робототехніка та технології штучного інтелекту 2. Технології нанообробки, лиття, виробництва 3. Система керування та виробництва знань 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху

8	м. Луцьк та Волинська область	1. АПК 2. Машинобудування 3. Лісопереробна промисловість 4. Меблева промисловість (виробництво торговельного обладнання) 5. Хімічна промисловість	ТзОВ «Волиньзернопродукт», Агропромгрупа «Пан Курчак» ПрАТ «СКФ Україна» ТзОВ «Гербор Холдинг» СП ТОВ «Модерн Експо» ПрАТ «Теріхем Тервакоскі»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Технології «цифрового будинку» 4. Система керування та виробництва знань 5. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху
		1. Туристичні послуги 2. Фармацевтична промисловість 3. Сільське господарство, лісове господарство 4. Інновації та ІТ-сектор 5. Харчова промисловість 6. Енергетика і нафтова промисловість 7. Промисловість	Турфірми: «IN.DI.GO. travel», «Турсервіс», «Аккорд-тур» ПАТ «Львівська фармацевтична фабрика» ЗАТ «БМ-Медика», ТОВ «Орісіл-фарм», Львівдіалік Дочірнє підприємство Державної акціонерної компанії Укрмедпром Сільське господарство: ПП «Західний Буг», ТзОВ «Райз-Захід», ТзОВ «Агрокультура Захід», СГ ТзОВ «Прогрес-плюс», ФГ «Улар», ТзОВ «Галичина-Захід», ТзОВ «Самбірська птахофабрика», ТзОВ «Барком», ТзОВ «Молочні ріки», приватна агрофірма «Білий стік», СГ ТзОВ «Перше травня», ФГ «Захід-птиця», ТзОВ агрофірма «Загаї», ТзОВ «Геліос», ТзОВ «Лемберг-Агро», ФГ «Едем» тощо. SoftServe, Eleks. Компанія «Т.В.Fruit», ПАТ «Львівський лікєро-горілочний завод» ТзОВ «Леоні Ваєрінг Системс УА ГМБХ», Концерн «Галнафтогаз» Заводи ГРЛ, Хіммаш, штучних алмазів та алмазних інструментів, КРАЗ, вагонний, тепловозоремонтний	1. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху 2. Система безпеки обміну даними та резервування 3. Технології нанообробки, лиття, виробництва 4. Технології комплексного керування водними ресурсами 5. Персоналізована медицина; пелемедицина 6. Інноваційні технології у сфері енергетичного забезпечення
10	м. Миколаїв та Миколаївська область	1. Металургійна промисловість 2. Харчова промисловість 3. Сільське господарство 4. Машинобудування	Миколаївський глиноземний завод ТОВ «НІБУЛОН», ООО «С-Росток», ФГ «Владам», ТОВ «Бандурський олійноекстракційний завод», ТОВ «Юкрейн Шугар Компані», ФГ «Органік системс», Компанія «Сандора» Акціонерні товариства: «Радсад», «Коблево», «Зелений Гай» СТОВ «Промінь», ТОВ «Колос2011», СВК «Агрофірма «Міг-Сервіс-Агро», СГЧП «Техмет-Юг», ФГ «Агор – 1».	1. Глобальний бездротовий Інтернет 2. Технології «цифрового будинку» 3. Система керування та виробництва знань 4. Технології комплексного керування водними ресурсами 5. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури
		1. Інтернет-технології, інтернет-маркетинг 2. Готельно-ресторанна справа 3. Будівництво 4. Туризм 5. Портова галузь	Netpeak Nemo Kadorg group, ТОВ «Цемент», ТОВ «Стикон», Будівельна фірма «Морімото і Ко», ТОВ «Цемент», ТОВ «Морський Бізнес Центр», Судноверф «Україна», Одеський авіаційний завод Volia travel, ботанічний сад Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, «Бумеранг-Тур», «Best-Tour», ТОВ «Велком-Сервіс», Санаторій «Біла Акація», Санаторія «Куяльник», Гостиний дім «Приморський» ДП МТП Южний, MCS, Укрферри	1. Робототехніка та технології штучного інтелекту 2. Кремнієва, біо-, молекулярна, органічна та фотонна радіоелектроніка 3. Персоналізована медицина 4. Інженерія багатофункціональних тканин 5. Наноматеріали
11	м. Одеса та Одеська область			

12 м. Полтава та Полтавська область	1. АПК 2. Виробництво харчової та екологічно безпечної (органічної) продукції, виробництво меду 3. Легка промисловість 4. Нафто- і газовидобування 5. Освіта 6. Культура, розваги і відпочинок	Кернел, Астарта, Білагро Семенівський район ТОВ АФ «ім. Довженка», ВСК «Злагода», ЛТД «Діамант», ПП «Кременчукм'ясо», ТОВ «Глобинський м'ясокомбінат», ТОВ «Маяк» ТОВ «Лубенський молочний завод» ПАТ «Миргородський завод мінеральних вод», ПАТ «Полтава-кондитер», «Лукас», «Хорольський молококонсервний комбінат», Данон Україна ПП «Агроскологія» ЗАТ «Ворскла» ПГК «Нафтогазвидобування» СП «Полтавська газонафтова компанія» ПДАА, Полтавський університет економіки і торгівлі, Полтавська медична академія Миргород, Опішнія, Решетилівка, Сорочинці	1. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху 2. Глобальний бездротовий Інтернет 3. Система керування та виробництва знань 4. Робототехніка та технології штучного інтелекту 5. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури
13 м. Рівне та Рівненська область	1. Атомна енергетика, енергетична галузь 2. Хімічна галузь: виробництво скла та мінеральних добрив 3. Будматеріали: виробництво цементу 4. Виробництво сірників	Рівненська АЕС, ПАТ «Рівнеазот», ПАТ «Консюмерс-Ск.то-Зоря», ПАТ «Рокитнівський скляний завод», «Волин-Цемент» філія ПАТ «Дікергофф Цемент Україна», ТОВ «Свислан Лімітед», ТОВ «ОДЕК», ТзОВ «Українська сіршкова фабрика»	1. Ядерні енергетичні системи 2. Хмарні технології 3. Інформаційні технології 4. Системи керування 5. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури
14 м. Суми та Сумська область	1. Енергетичне машинобудування 2. Сільське господарство 3. Харчова промисловість (виробництво харчових продуктів та напоїв)	АТ «Технологія», ПАТ «Насосенергомаш», ТОВ «Інженерно-технічна компанія Автоматик Груп»	1. Робототехніка та технології штучного інтелекту 2. Система керування та виробництва знань 3. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 4. Технології комплексного керування водними ресурсами 5. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху
15 м. Тернопіль та Тернопільська область	1. Сільське господарство 2. ІТ компанії 3. Пивоварія 4. Приладобудування 5. Переробка сільськогосподарської продукції (молока, м'яса, виробництво ковбас)	Агрохолдинг «Мрія», «Агропродсервіс», ПАП «Аркадія», ПП «Креатор-Буд» Магнетік ван груп, Магнус, ТОВ «Микулінецький Бровар», Тернопільська пивоварія «Онілья» СЕ Бордшетице-Україна, ТОВ «Молокія», Фабрика «Тера»	1. Хмарні технології 2. Система безпеки обміну даними та резервування 3. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху 4. Система керування та виробництва знань

16	м. Ужгород та Закарпатська область	1. Виробництво автомобілів 2. Туристично-рекреаційна сфера 3. АПК 4. Деревообробна промисловість 5. Виробництво електрокабельної продукції	Єврокар Санаторії, підприємства малого бізнесу Фермерські підприємства Лісо хімкомбінати (5), ЕНО (2), Fisher Ядзакі	1. Телемедицина 2. Хмарні технології 3. Система керування та виробництва знань 4. Технології комплексного керування водними ресурсами 5. Технологія запобігання стихійним лихам
17	м. Харків та Харківська область	1. Авіація і космос (літакобудування) 2. Машинобудування 3. Приладобудування 4. АПК та харчова промисловість, пивоваріння 5. Фармацевтична промисловість 6. Зв'язок, комунікації, IT-технології 7. Нанотехнології. Біологічно імітуючі імпланти та протези 8. Освіта і наука	Харківський авіаційний завод, ВАТ «Турбоатом», ДП «Завод «Електроважмаш», ДП «Завод ім. В. О.Малишева», ХТЗ, Южкабель ТОВ «Харелектромет», ТОВ «УПЕК Трейдинг», ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Трансв'язок», ПАТ «Укрелектромаш» Корпорація «Бісквіт-Шоколад», ТОВ «Салтівський м'ясокомбінат», ПРАТ «Хладопром», ПАТ «Великобурлуцький сироробний завод», ПАТ «Круп'янський молочноконсервний завод», САН ІнБев Україна ТОВ «Фармацевтична компанія «Здоров'я», Лекхім СПЕЦВУЗАВТОМАТИКА, Plarium, Triolan, Maxnet Інститут монокристалів, Sinta Інмайстер, Інститут патології хребта ім. М. І. Ситенка ХТУ, ХНЕУ, НТУ «ХПІ», Аграрний університет, ХГУ, ХАІ, Медуніверситет, Інститут низьких температур	1. Технології нанобробки, лиття, виробництва 2. Ядерні енергетичні системи 3. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху 4. Стівбурові клітини та регенеративна медицина; медицина мозку, панабіологія 5. Дослідження космосу; моніторинг землі 6. Система безпеки обміну даними та резервування; система керування та виробництва знань
18	м. Херсон та Херсонська область	1. Машинобудування 2. Виробництво суден 3. Обробка деревини та виробництво паперу 4. Легка промисловість 5. Виробництво неметалевої мінеральної продукції	ТОВ «Смарт Меритайм Груп» Херсонський державний завод «Палада», ТОВ «НВП «Херсонський машинобудівний завод», ТОВ «Механічний завод», ПАТ «Каховський завод електрозварювального обладнання», ТОВ «Дунапак Таврія», ТОВ «Цюрупинська паперова компанія», ТОВ «Швейна фабрика «Від», ТОВ «Цюрупинська швейна фабрика «Юність», ТОВ «Амалтея», ТОВ «Аскона – Південь», ПРАТ «Чумак», ПАТ «Херсонський хлібокомбінат», ТОВ «ПетроНік», ТОВ «Швейна фабрика «Від», ТОВ «Енержи Продакт», Філія ТОВ з іноземними інвестиціями «Хенкель-Баутехнік», КП Агрофірма радгосп «Білозерський»	1. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху 2. Використання наноструктурованих покриттів і композиційних матеріалів зі значно підвищеною міцністю, зносостійкістю і стійкістю до корозій 3. Екологічне машинобудування 4. Інновації в АПК
19	м. Хмельницький та Хмельницька область	1. Харчова промисловість 2. Машинобудування 3. Сільськогосподарське виробництво 4. Туристично-рекреаційна діяльність 5. Енергетика	ТОВ «Старокостянтинів-цукор», ЗАТ «Хмельницька макаронна фабрика», КП «Хмельницька маслосирбаза», ТОВ «Бартнік», ЗАТ «Шепетівський м'ясокомбінат», ТОВ «Інтерпродсервіс», ТОВ «Верест», ПП «Полуботкін» ПАТ «Укрелектроапарат», ПАТ «Красилівський машинобудівний завод», ПАТ «Завод «Темп» «Адвіс», ДП «Новатор» та ін. ТОВ «ОБОЛОНЬ АГРО», ТОВ «ЛЕТИЧІВ АГРО» та ін. Державні історико-культурні заповідники «Кам'янець», «Самчики», «Меджибіж», Національний природний парк «Подільські Товтри» Хмельницька АЕС	1. Технології «цифрового будинку» 2. Персоналізована медицина 3. Система керування та виробництва знань 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Інновації в АПК

20	м. Черкаси та Черкаська область	1. АПК	СТОВ «Агросвіт»; ТОВ «Черлис»; ТОВ «Євраліс Семенс Україна», СТОВ «Колос»; ТОВ «Черкаська м'ясна компанія»; СТОВ «Чигиринська аграрна компанія»; ТОВ «Орловецька птахофабрика»; ПрАТ «Миронівська птахофабрика»; ТОВ «Черкаська продовольча компанія»; ПАТ «Умашфермаш»	1. Глобальний бездротовий Інтернет 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Технології «цифрового будинку» 4. Генетично модифіковані організми 5. Технології комплексного керування водними ресурсами
		2. Приладобудування	ПАТ «УПМАШ»; ТОВ «Кам'япський машинобудівний завод»; ПАТ «Монастирищенський машинобудівний завод»; ПАТ «Черкаський автобус»	
21	м. Чернівці та Чернівецька область	3. Виробництво меблів	ЗАТ «Черкаська меблева фабрика»; ПрАТ «Світ меблів – Україна»	1. Інженерія багатофункціональних тканин 2. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 3. Технологія нової транспортної системи та безпеки дорожнього руху 4. Технології «цифрового будинку»
		4. Виробництво фармацевтичної продукції	ТОВ «Юрія – фарм», ПАТ «Монфарм»	
22	м. Чернівці та Чернівецька область	1. Виготовлення виробів з деревини	ТДВ «Трембіта», ТОВ «Буковинська взуттєва фабрика «Кайрос», ТОВ «Чернівецький машинобудівний завод»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		2. Виробництво паперу та поліграфічної продукції	ТОВ «Сімбад», ТДВ «Чернівецький хімічний завод»	
23	м. Чернівці та Чернівецька область	3. Виробництво харчових продуктів та напоїв	ТОВ «Трува нейчрл вуд технологжі», ПП «Мелауда»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		4. Виробництво гумових і пластмасових виробів	ПП «Вествуд», ТОВ «Чернівецькі хлібобулочні вироби»	
24	м. Чернівці та Чернівецька область	1. Машинобудування та приладобудування	ПАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		2. ІТ-технології	ТОВ «Еколат», ПАТ «Імпульс», ПП «Артон»	
25	м. Чернівці та Чернівецька область	3. АПК і харчова промисловість	ТОВ ВКП «Чернівецький завод теплоізоляційних матеріалів», ТДВ «Чернівецька меблева фабрика»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		4. Легка промисловість	Приватне підприємство «БУКОВИНАМЕТАЛО-ВИРОБИ»	
26	м. Чернівці та Чернівецька область	1. Машинобудування та приладобудування	ВАТ «Чернівецький емальзавод «Карпати»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		2. ІТ-технології	ТОВ «Український кардан»	
27	м. Чернівці та Чернівецька область	3. АПК і харчова промисловість	ПрАТ «Чернігівський автозавод»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		4. Легка промисловість	ТОВ НВП «Метекол»	
28	м. Чернівці та Чернівецька область	1. Машинобудування та приладобудування	ДП Науково-виробничий комплекс «Прогрес»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		2. ІТ-технології	ПАТ «Ніжинський дослідно-механічний завод»	
29	м. Чернівці та Чернівецька область	3. АПК і харчова промисловість	ТОВ «Промислова компанія «Пожмашина»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		4. Легка промисловість	Soft Industry Alliance, SendPulse, PortaOne, Speroteck, JBS	
30	м. Чернівці та Чернівецька область	1. Машинобудування та приладобудування	ТОВ «Земля і воля»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		2. ІТ-технології	ТОВ «Світанок»	
31	м. Чернівці та Чернівецька область	3. АПК і харчова промисловість	ТОВ «Борзна-Агроінвест»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		4. Легка промисловість	ТОВ «Батьківщина», ЗАТ «Рудківське», «Фортуна»	
32	м. Чернівці та Чернівецька область	1. Машинобудування та приладобудування	ТОВ «Дружба-пова»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		2. ІТ-технології	Чернігівське відділення ПАТ «Сан ІнБев Україна», ТДВ «Продовольча компанія «Ясен»	
33	м. Чернівці та Чернівецька область	3. АПК і харчова промисловість	ТОВ «ТАН»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		4. Легка промисловість	ПрАТ «Чернігівська взуттєва фабрика «Берегиня», ПрАТ ВТІХВ «Ярославна»	
34	м. Чернівці та Чернівецька область	1. Машинобудування та приладобудування	ТОВ «Крок-УкрЗалізБуд»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		2. ІТ-технології	ТОВ «УкрСіверБуд»	
35	м. Чернівці та Чернівецька область	3. АПК і харчова промисловість	ТОВ «Основа-Буд-7»	1. Хмарні технології 2. Робототехніка та технології штучного інтелекту 3. Система безпеки обміну даними та резервування 4. Передові виробничі технології для розвитку соціальної інфраструктури 5. Системи водневої енергетики 6. Системи рециркуляції
		4. Легка промисловість	Національний заповідник «Чернігів стародавній»	

ПОДЯКА ЕКСПЕРТАМ

В Україні багато людей, небайдужих до її нинішніх і майбутніх проблем розвитку. Саме завдяки перевазі очікувань на оптимістичний розвиток подій та сподівань на позитивні зрушення в Україні експертне опитування щодо проблем та перспектив розвитку України та її регіонів було проведене. Експерти очікують на його узагальнення, бо мають надію, що їхня думка буде посилена одностайними та почута, а результати опитування стануть підставою для прийняття та реалізації якісних управлінських рішень щодо державної та регіональної політики України.

Авторський колектив висловлює найщирішу вдячність керівництву та науково-педагогічним колективам закладів вищої освіти за підтримку ідей збалансованого розвитку:

Вінницькому національному технічному університету,
Дніпровському національному університету імені О. Гончара,
Донецькому національному університету імені В. Стуса,
Житомирському державному університету імені І. Франка,
Запорізькому національному технічному університету,
Івано-Франківському національному технічному університету нафти і газу,
Київському національному економічному університету імені В. Гетьмана,
Київському національному університету імені Тараса Шевченка,
Львівському національному університету імені І. Франка,
Міжнародному економіко-гуманітарному університету імені академіка Степана Дем'янчука,
Національному технічному університету України «Київський політехнічний інститут» імені І. Сікорського,
Національному технічному університету «Харківський політехнічний інститут»,
Національному університету «Києво-Могилянська академія»,
Національному університету «Львівська політехніка»,
Національному університету «Острозька академія»,
Одеському національному економічному університету,
Полтавській державній аграрній академії,
Приазовському державному технічному університету,
Прикарпатському національному університету імені В. Стефаника,
Сумському державному університету,
Тернопільському національному економічному університету,
Тернопільському національному технічному університету імені І. Пулюя,
Ужгородському національному університету,
Херсонському державному університету,
Херсонському національному технічному університету,
Чернівецькому національному університету імені Ю. Федьковича,
Чернігівському національному технологічному університету,
Чорноморському національному університету імені П. Могили.

ОСОБЛИВА ПОДЯКА:

Згуровський М. З. – ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», доктор технічних наук, академік НАН України, Академії педагогічних наук України

Нанівська В. Т. – співзасновник Апатічного центру «Колегіум Анни Ярославни», українська громадська діячка, експерт з питань державного управління та реформування політичних інституцій, почесний президент Міжнародного центру перспективних досліджень, ректор Національної академії управління при Президентові України (2006-2009)

ПОДЯКА НАЙАКТИВНІШИМ УЧАСНИКАМ КРУГЛИХ СТОЛІВ, ДИСКУСІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ФОРУМУ «УКРАЇНА 2030» ЗА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ВНЕСОК:

1. м. Вінниця та Вінницька область

Вінницький національний технічний університет

Адлер Оксана Олександрівна, к.т.н., доцент кафедри економіки та виробничого менеджменту

Джеджула Вячеслав Васильович, д.е.н., професор кафедри фінансів та інноваційного менеджменту

Безсмертна Оксана Владиславівна, к.е.н., доцент кафедри підприємництва та фінансової діяльності

Білоконь Тетяна Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри підприємництва та фінансової діяльності

Благодир Лілія Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки

Вітюк Анна Валеріївна, к.е.н., асистент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки

Єпіфанова Ірина Юріївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та інноваційного менеджменту

Занько Віталій Володимирович, д.е.н., завідувач кафедри фінансів та інноваційного менеджменту

Заюков Іван Вікторович, к.е.н., доцент кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки

Коваль Наталія Олегівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та інноваційного менеджменту

Лесько Олександр Йосипович, к.е.н., доцент

Малініна Наталія Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри економіки та виробничого менеджменту

Міронова Юлія Володимирівна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту та безпеки інформаційних систем

Небава Микола Іванович, к.е.н., доцент, декан факультету менеджменту та інформаційної безпеки

Несен Леонід Миколайович, к.т.н., доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки

Нікіфорова Лілія Олександрівна, к.е.н., доцент кафедри ЕПВМ

Причепя Ірина Валеріївна, к.е.н., доцент кафедри економіки та виробничого менеджменту

Руда Лілія Петрівна, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства та виробничого менеджменту

Ткачук Людмила Миколаївна, к.е.н., заступник декана з навчально-методичної роботи

Штовба Олена Валеріївна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки

Фурик Василь Григорович, к.е.н., доцент кафедри фінансів та інноваційного менеджменту

2. м. Дніпро та Дніпропетровська область

Дніпровський регіональний інститут державного управління, Національна академія державного управління при Президентові України

Баштаник Віталій Володимирович, д.н.держ.упр., професор

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Касян Сергій Якович, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та маркетингу, заступник декана економічного факультету з навчальної роботи та міжнародного співробітництва

Саєнко Марина Іванівна, к.ю.н., доцент

Резворович Кристина Русланівна, к.ю.н., доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права

3. м. Житомир та Житомирська область

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Павловська Людмила Денісівна, к.е.н., професор кафедри економіки, менеджменту і маркетингу

Боцян Тетяна Вікторівна, к.е.н., декан соціально-психологічного факультету

Вікарчук Ольга Іванівна, к.е.н., зав. кафедри економіки, менеджменту і маркетингу

Горик-Чубатюк Марина Олександрівна, асистент кафедри економіки, менеджменту і маркетингу

Моложінна громадська організація «Сучасний формат»

Соловійова Жанна, голова правління

Програма «Активні громадяни»

Безсмертна Вікторія Ігорівна, координаторка

4. м. Запоріжжя та Запорізька область

ГО «Громадська рада самоврядування»

Комов Віталій Володимирович, голова

Запорізький національний технічний університет

Поліна Тетяна Веніамінівна, д.е.н., професор, академік АЕН України, завідувач кафедри менеджменту

5. м. Івано-Франківськ та Івано-Франківська область

Івано-Франківський інститут нафти і газу

Кінаш Ірина Петрівна, д.е.н., професор

Перевозова Ірина Володимирівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри маркетингу і контролінгу

Петренко Віктор Павлович, д.е.н., професор

Івано-Франківський інститут нафти і газу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кропельницька Світлана Орестівна, к.е.н., доцент, заступник завідувача кафедри фінансів (з міжнародної та проектно-грантової діяльності); координатор Регіональної експертної спільноти Всеукраїнської мережі фахівців і практиків з регіонального та місцевого розвитку РЕГІОНЕТ в Івано-Франківській області

6. м. Київ

Національна академія статистики, обліку та аудиту

Семяновський Вадим Миколайович, к.ф.-м. н., доцент кафедри економічної кібернетики Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кравченко Володимир Анатолійович, к.е.н., доцент, директор центру економічних досліджень економічного факультету

Ставицький Андрій Володимирович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики

7. Київська область

ГО «ГЦГ «Перспектива»

Попова Оксана, керівник

Король Ірина, керівник волонтерського напрямку

ГО «Зоря Донбасу»

Коляда Оксана, керівник; член Іринської Громадської ради при Іринському виконавчому комітеті Іринської міської ради

Інноваційно-освітній простір «Творці майбутнього»

Поліщук Віктор, член активної групи

8. м. Кропивницький та Кіровоградська область

Центральноукраїнський національний технічний університет

Мельник Тетяна Андріївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Коцюрба Ольга Юріївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

9. м. Луцьк та Волинська область

Луцький національний технічний університет

Баула Олена Вікторівна, к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Ковальська Любов Леонідівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Кривов'язюк Ігор Володимирович, к.е.н., професор кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Лютак Олена Миколаївна, д.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Шубалий Олександр Михайлович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки

10. м. Львів та Львівська область

Львівський національний університет імені Івана Франка

Гринів Лідія Святославівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки України; директор Інституту сталого розвитку при Західному науковому центрі НАН України і МОН України

Національний університет «Львівська політехніка»

Кузьмін Олег Євгенович, д.е.н., професор, директор Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту, Заслужений працівник народної освіти України

Мельник Ольга Григорівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри зовнішнь-економічної та митної діяльності

Партин Галина Остапівна, к.е.н., професор кафедри фінансів

Хома Ірина Борисівна, д.е.н., професор кафедри фінансів

Шпак Нестор Омелянович, д.е.н., професор кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва

11. м. Миколаїв та Миколаївська область

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Нетудихата Косянтин Леонтійович, к.е.н., доцент

Погромський Віктор Олександрович, к.і.н., доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

Ципліцька Олена Олександрівна, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки

12. м. Одеса та Одеська область

Одеський національний економічний університет

Грінченко Раїса Володимирівна, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності

Шелудько Сергій Андрійович, викладач кафедри банківської справи, голова Ради молодих вчених

Щербак Анатолій Васильович, к.е.н., доцент

13. м. Полтава та Полтавська область

Полтавська державна аграрна академія

Вакуленко Юлія Валентинівна, к.с.-г.н., доцент, завідувач кафедри економічної кібернетики та інформаційних технологій факультету економіки та менеджменту

Дядик Тетяна Василівна, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства

Калашиник Олена Володимирівна, к.т.н., доцент кафедри підприємництва і права

Копишинська Олена Петрівна, к.ф.-м.н., професор кафедри економічної кібернетики та інформаційних технологій факультету економіки та менеджменту

Махмудов Ханлар Зейналович, д.е.н., професор, завідувач кафедри підприємництва і права

Михайлова Олена Сергіївна, к.е.н., доцент

Писаренко В'ячеслав Петрович, д.п.держ.упр., професор кафедри публічного управління та адміністрування

Самойлик Юлія Василівна, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
Світлична Алла Василівна, к.е.н., доцент кафедри підприємництва і права
Уткін Юрій Вікторович, к.т.п., доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних технологій факультету економіки та менеджменту
Хурдей Вікторія Дмитрівна, к.е.н., доцент кафедри маркетингу, заступник декана факультету економіки та менеджменту
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»
Ткаченко Аліна Сергіївна, к.т.п., доцент кафедри товарознавства і продовольчих товарів

14. м. Рівне та Рівненська область

Національний університет «Острозька академія»

Гуцук Ігор Віталійович, к.м.н., зав. кафедри громадського здоров'я
Дем'янчук Ольга Іванівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Карповець Максим Вячеславович, к.філос.н., декан гуманітарного факультету
Топішко Іван Іванович, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, менеджменту і маркетингу
Зайцев Микола Олександрович, д.філос.н., професор, завідувач кафедри культурології та філософії
Волинчук Вікторія Олександрівна, помічник ректора зі стратегічного розвитку та забезпечення якості освіти
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука
Борейко Володимир Іванович, д.е.н., доцент, проректор з наукової роботи

15. м. Суми та Сумська область

Конотопська районна рада

Решетняк Ярослав Вячеславович, депутат

Центр підтримки бізнесу м. Суми

Савченко Тарас

Сумський державний університет

Швіндіна Ганна Олександрівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри управління, заступник директора з наукової діяльності ННІ ФЕМ імені Олега Балацького
Мельник Юлія Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри маркетингу
Котенко Станіслав, аспірант
Мерцій Борис, аспірант
Пономаренко Оксана Сергіївна, аспірант
Тарабан Наталія Володимирівна, аспірант

16. м. Тернопіль та Тернопільська область

Управління стратегічного розвитку міста Тернопіль

Дейнеко Юрій Петрович, начальник

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Андрушків Богдан Миколайович, д.е.н., завідувач кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва

Артеменко Людмила Борисівна, к.е.н., доцент кафедри економіки та фінансів

Білоус Ольга Степанівна, к.е.н., завідувач кафедрою бухгалтерського обліку і аудиту

Буняк Надія Андроніківна, д.психол.н., завідувач кафедри психології у виробничій сфері

Владимир Ольга Михайлівна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва

Вовк Ірина Петрівна, к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва

Галушак Михайло Петрович, к.т.п., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері

Галушак Ольга Ярополківна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері

Гарматюк Оксана Олегівна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері

Гевко Іван Богданович, д.т.н., професор кафедри менеджменту у виробничій сфері

Гевко Ольга Борисівна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері

Дудкін Павло Дмитрович, к.е.н., доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва

Зяйлик Марія Федорівна, к.е.п., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері
Кінах Ярослав Ігорович, к.т.п., доцент кафедри програмної інженерії
Кирич Наталія Богданівна, д.е.п., зав. кафедри менеджменту у виробничій сфері
Королюк Тетяна Миколаївна, к.е.п., доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Котовська Ірина Василівна, к.е.п., старший викладач кафедри менеджменту у виробничій сфері
Крамар Ірина Юріївна, к.е.п., доцент кафедри
Кудлак Віталій Ярославович, к.е.п., доцент кафедри економіки та фінансів, Голова ГО «ДемАльянс Тернопільщини», Голова Тернопільського обласного осередку ПП «ДемАльянс»
Кужда Тетяна Іванівна, к.е.п., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері
Луцків Іванна Василівна, к.е.п., старший викладач кафедри менеджменту у виробничій сфері
Мазуренок Оксана Романівна, к.е.п., асистент
Малюта Людмила Ярославівна, к.е.п., доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Мариненко Наталія Юріївна, д.е.п., доцент кафедри економіки та фінансів
Машлій Галина Богданівна, к.е.п., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері
Мельник Лілія Миколаївна, к.е.п., доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Мосій Ольга Бориславівна, к.е.п., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері
Нагорняк Галина Степанівна, к.т.п., доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Ніконенко Василь Миколайович, к.філос.п., професор кафедри українознавства та філософії
Оксентюк Роман Андрійович, к.е.п., старший викладач кафедри менеджменту у виробничій сфері
Островська Галина Йосипівна, к.е.п., доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Ратинський Володимир Віталійович, асистент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Рудакевич Марія Іванівна, д.н.держ.упр., професор кафедри менеджменту у виробничій сфері
Сороківська Олена Анатоліївна, д.е.п., професор кафедри менеджменту у виробничій сфері
Співак Сергій Михайлович, к.е.п., доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
Стойко Ігор Іванович, к.т.п., доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Хрупович Світлана Євгенівна, к.е.п., доцент кафедри економіки та фінансів
Федишин Ірина Богданівна, к.е.п., старший викладач кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Шведа Наталія Михайлівна, к.е.п., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері
Шерстюк Роман Петрович, к.е.п., асистент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Штилик Світлана Василівна, к.е.п., доцент
Юрик Наталія Євгенівна, к.е.п., доцент кафедри менеджменту у виробничій сфері економіки та фінансів
Тернопільський національний економічний університет
Борисова Тетяна Михайлівна, д.е.п., завідувач кафедри підприємництва, торгівлі та маркетингу
Длугопольський Олександр Володимирович, д.е.п., професор кафедри економічної теорії
Якимович Лілія Ярославівна, д.е.п., доцент

17. м. Ужгород та Закарпатська область

Закарпатська облдержадміністрація

Лазоренко Інна Романівна, начальник відділу розвитку промисловості, торгівлі та підприємництва департаменту економічного розвитку і торгівлі

Микольченко Наталія Вікторівна, головний спеціаліст відділу прогнозування регіонального розвитку департаменту економічного розвитку і торгівлі
Закарпатський регіональний центр соціально-економічних та гуманітарних досліджень НАН України

Сембер Степан Васильович, к.е.н., доцент, директор

Ужгородський національний університет

Делеган-Кокайко Світлана Василівна, к.х.н., викладач кафедри екології та охорони навколишнього середовища хімічного факультету

Ленгер Яна Іванівна, к.ю.н., доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства

Лендєл Мирослава Олександрівна, д.політ.н., доцент

Мелеганіч Ганна Ігорівна, к.політ.н., доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій, директор Центру сталого розвитку

Остапець Юрій Олександрович, д.політ.н., декан факультету суспільних наук

Палінчак Микола Михайлович, д.політ.н., професор, декан факультету міжнародних економічних відносин

Пересоляк Владислав Юрійович, к.н.держ.упр., доцент, завідувач кафедри землепорядкування та кадастру

Пойда-Носик Ніна Никифорівна, к.е.н., професор кафедри фінансів і банківської справи

Попадюк Надія Іванівна, к.н.держ.упр., доцент кафедри політології і державного управління

Приходько Володимир Панасович, д.е.н., професор, завідувач кафедрою міжнародних економічних відносин, директор НДІ «Інститут державного управління та регіонального розвитку»

Слава Світлана Степанівна, к.е.н., професор

Сочка Катерина Андріївна, ст. викладач кафедри фінансів і банківської справи

18. м. Харків та Харківська область

Інститут аналізу винаходів та технологій

Костромицький Юрій Іванович, директор

ТОВ «Компанія «Івента»

Стогній Євген Степанович, технічний директор, патентний повірений України
Харківська міська громадська організація «Енергія миру»

Суханова Тетяна Олексіївна, директор

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Нестеренко Роман Олександрович, доцент кафедри організації виробництва та управління персоналом, директор «Бюро розвитку підприємництва», депутат Хорошівської селищної ради

Савченко Ольга Ігорівна, к.е.н, професор

Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Косач Наталія Ігорівна, д.т.н., професор кафедри «Авіаційні прилади та вимірювання»

Національний фармацевтичний університет

Васильєв Станіслав Валерійович, к.ю.н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування

Страпчук Світлана Іванівна, к.е.н., ст. викладач кафедри менеджменту і адміністрування
Харківський інститут фінансів КНТЕУ

Богоявленський Олег Володимирович, к.е.н., доцент кафедри менеджменту

Гриб Світлана Василівна, старший викладач кафедри менеджменту

Лисенко Вероніка Володимирівна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту

Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Мельник Віктор Іванович, д.г.н., старший науковий співробітник, проректор з наукової роботи

Кравченко Ольга Михайлівна, к.е.н., доцент

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
Перепелюкова Олена Василівна, к.е.н., ст. викладач кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу
Шиян Дмитро Вікторович, завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту

19. м. Херсон та Херсонська область

Херсонський національний технічний університет
Гусаріна Наталія Вікторівна, к.е.н., доцент
Олійник Наталія Миколаївна, к.т.н., доцент
Сита Євгенія Миколаївна, старший викладач кафедри економіки і підприємництва
Тарасюк Алла Василівна, к.е.н., доцент
Шарко Маргарита Василівна, д.е.н., професор
Херсонський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації
Білорусов Сергій Георгійович, д.т.н., директор

20. м. Хмельницький та Хмельницька область

Хмельницький національний університет
Гончар Ольга Іванівна, д.е.н., професор кафедри маркетингу і торговельного підприємництва

21. м. Черкаси та Черкаська область

Черкаський державний бізнес-коледж
Куклін Олег Володимирович, д.е.н., професор, директор
член Наглядової Ради Агенції регіонального розвитку Черкаської області
Кузнецова Наталія Богданівна, к.е.н., завідувач відділення економіки
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Кирилюк Євгеній Миколайович, д.е.н., професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Прощаликіна Аліна Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

22. м. Чернівці та Чернівецька область

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Білокурський Руслан Романович, к.е.н. декан економічного факультету
Круглашов Анатолій Миколайович, д.політ.н., професор, завідувач кафедри

23. м. Чернігів та Чернігівська область

Чернігівський національний технологічний університет
Бутко Микола Петрович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та державної служби
Гонта Олена Іванівна, д.е.н., професор, директор навчально-наукового інституту економіки
Вербицька Анна Вікторівна, к.п.держ.упр., старший науковий співробітник
Котляр Олександр Олександрович, к.психол.н.
Ревко Альона Миколаївна, к.е.н., доцент
Ремньова Людмила Михайлівна, к.е.н., професор, декан фінансово-економічного факультету
Савченко Володимир Федорович, д.е.н., професор кафедри економічної теорії
Садчикова Ірина Володимирівна, к.е.н., доцент кафедри фінансово-економічної безпеки
Холявко Наталія Іванівна, к.е.н., доцент, керівник НДР «Інтегрована модель конкурентоспроможної вищої освіти в Україні за концепцією Quadruple Helix»
Штирхун Христина Ігорівна, к.е.н., доцент

24. Донецька область

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Дерев'янка Тамара Антонівна, к.е.н., доцент кафедри інноватики та управління
Любчук Ольга Костянтинівна, д.п.держ.упр., професор, завідувач кафедри туризму
Меліхов Андрій Анатолійович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки підприємств

ГЛОСАРІЙ

Біла книга (White Paper) – аналітичний документ, що розробляється для розуміння проблеми та прийняття рішення щодо подальших дій, а також дозволяє представити пріоритети законодавчої діяльності та визначити відмінні позиції зацікавлених сторін зі спірних питань для оцінки ймовірного впливу запропонованої політики.

Державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру.

Доктрина збалансованого розвитку країни – це цілісна і гармонічна система принципів, поглядів, уявлень, ідей, концепцій і модельних норм щодо розвитку країни, які виступають теоретичним стрижнем та концептуальною основою державотворчої діяльності.

Економічна безпека – це такий стан національної економіки, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави. Під життєво важливими інтересами в цьому контексті розуміють сукупність потреб, які забезпечують існування і прогресивний розвиток особистості, суспільства, держави.

Збалансований розвиток – це модель розвитку країн і регіонів, за якої економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбувається в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність сучасних і майбутніх поколінь.

Зелена книга (Green Paper) – аналітичний документ, що має на меті ініціювати громадське обговорення та розпочати процес консультацій щодо розуміння певних проблем, які існують у суспільстві. Результатом таких консультацій згодом може стати публікація Білої книги (White Paper), де узагальнено висновки дискурсу і запропоновано політичні рішення.

Інвестиційна безпека – це інвестиційний потенціал держави:

- у широкому сенсі: рівень можливостей для залучення інвестицій і в той же час рівень соціально-економічного розвитку держави під впливом припливу інвестицій;

- у вузькому сенсі: об'єктивно існуючі особливості об'єкта (країни, регіону, галузі), які допоможуть йому конкурувати з іншими аналогічними об'єктами («мисливцями» за інвестиціями) на підставі наявності економічних, соціальних та інших об'єктивних умов, важливих для інвестиційної діяльності цього об'єкта.

Інвестиційна безпека є одним із факторів забезпечення економічної безпеки.

Індустрія 4.0 – це сучасна тенденція автоматизації та обміну даними в технологіях виробництва. Вона містить в собі кібер-фізичні системи, інтернет речей, хмарних обчислень, штучний інтелект та обробку сигналів. Іноді ототожнюють поняття Індустрія 4.0 і четверта промислова революція, що є некоректним.

Інклюзивний розвиток – це модель розвитку, що заснована на такому типі економічного зростання, який містить в собі основні характеристики збалансованого розвитку та дозволяє відчувати результати розвитку кожному члену суспільства, охоплюючи усі сфери життя.

Конкурентоспроможність країни – це здатність уряду створити таке макросередовище, в якому компанії держави можуть паронувати свої конкурентні переваги, займати й утримувати стійкі позиції на світовому ринку та, за наявності потужного економічного потенціалу, сприяти його ефективній реалізації, що забезпечує динамічне зростання економіки на інноваційній основі; розвиненої системи ринкових інститутів; володінні значним інтелектуальним капіталом та інвестиційними ресурсами; здатністю гнучко реагувати на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікувати своє виробництво, максимально забезпечуючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення.

Людський капітал – це ступінь утіленої у людині спроможності приносити дохід. Людський капітал містить в собі природжені здібності, талант, освіту, набуту кваліфікацію, формується за рахунок інвестицій у людину, а саме: навчання, культуру, підготовку на робочому місці, витрати на охорону здоров'я, міграцію.

Розумне зростання – зростання економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях.

Соціальний капітал – соціальні мережі та згуртованість суспільства, коли люди довіряють та поважають один одного, безпосередньо впливають на процвітання країни. Основним індикатором рівня розвитку соціального капіталу є показник суспільної довіри.

Сталий розвиток – розвиток, коли за умов досягнутого стійкого економічного зростання забезпечується справедливий розподіл його результатів, розвиток людського потенціалу та реалізація прав жінок, збереження та відновлення довкілля для сучасних та майбутніх поколінь.

Структурні реформи – це такі цілеспрямовані дії уряду, адміністративні, політичні, економічні заходи, в результаті яких змінюється існуюча структура економіки країни на нову, ефективнішу у довготривалій перспективі.

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-терито-

ріальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Основними її ознаками є спільна територія існування, інтереси у вирішенні питань життєдіяльності, соціальна взаємодія у процесі вирішення цих інтересів, психологічна самоідентифікація кожного члена з громадою, комунальна власність, сплачування комунальних податків.

Четверта промислова революція – це четверта велика промислова епоха з часів початку промислових революцій XVIII ст. Вона характеризується злиттям технологій, що розмиває лінії між фізичною, цифровою та біологічною сферами, які спільно називають кібер-фізичними системами. Вона відзначається новими технологічними досягненнями в ряді галузей, серед яких робототехніка, штучний інтелект, нанотехнології, квантові обчислення, біотехнології, промисловий та побутовий інтернет речей, бездротові технології п'ятого покоління (5G), 3D-друк і повністю автономні транспортні засоби.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С.* Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія. Київ : КНЕУ, 2003. 394 с.
2. *Антонюк Лариса Леонітівна.* Конкурентоспроможність національної економіки в умовах її глобалізації : дис. ... д-ра екон. наук : 08.05.01 Київ. нац. екон. ун-т. 2004. 463 арк.
3. *Антонюк Л. Л.* Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект. URL : <https://docplayer.net/73543071-Antonyuk-l-l-mizhnarodna-konkurentospromozhnist-krayin-regionalniy-aspekt.html> (дата звернення: 21.09.18).
4. *Антонюк Л. Л.* Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект. Міжнародна економічна політика. 2005. № 1 (2). С. 49–68.
5. В Китає опублікован перший доклад о расчете «Зеленого ВВП» База даних «Экология производства : научно-практический портал». URL: http://www.ecoindustry.ru/news/view_10927.html (дата звернення: 20.09.18).
6. *Веклич О., Шлапак М.* «Зелений» валовий внутрішній продукт України. *Дзеркало тижня*. Київ, 2012. 2 берез.–9 берез. (№ 8). С. 7.
7. Група з розробки сценаріїв 2027. Форсайт Україна : чотири сценарії для розвитку України. Відень : Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2018. URL : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/wien/14542.pdf> (дата звернення: 21.09.18).
8. *Дзензелюк К. В.* Концепція інклюзивного зростання в антикризовому управлінні економікою // Інновації в управлінні публічним сектором : інтернет-портал наукових конференцій. URL : <https://conferencekneu.wordpress.com/2017/04/23/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B7%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2-%D0%B0/> (дата звернення: 21.09.18).
9. Доктрина збалансованого розвитку України 2030. URL: <https://ukraine2030.org.uk> (дата звернення: 20.09.18).
10. *Екологічний менеджмент* : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 407 с.
11. *Ємельяненко Л. М., Дзензелюк К. В.* Проблеми та перспективи соціально орієнтованого інклюзивного розвитку в Україні. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2017. № 1. С. 125–134.
12. *Згуровський М. З.* Форсайт 2018 : загальні закономірності системних світових конфліктів початку ХХІ століття і їх вплив на економіку та суспільство : [презентація акад. М. З. Згуровського на Першому національному Форумі (Київ, 7 червня, КПІ, 2018)] (архів авторів).
13. *Згуровський М. З.* Форсайт Економіки України: 2015–2030 роки : [презентація до доповіді на конференції «Економіка України. Шлях від занепаду до процвітання» з циклу Україна Майбутнього. 04.11.2015. Київ. БЦ Інком]. URL : <https://www.slideshare.net/dlubkin/20152030> (дата звернення: 21.09.18).

14. *Красоха А. У НКРЕКП оцінили рівень енергозалежності України* / Українські Національні Новини = UNN. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1704132-u-nkrekp-otsinili-riven-energozalezhnosti-ukrayini> (last visited: 20.09.18).
15. *Міграція в Україні: факти і цифри* / Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні ; [упоряд. Олена Малиновська]. URL: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf (дата звернення: 21.09.18).
16. *Нікутенко Д. В.* Стан інвестиційної безпеки України. URL : http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-1-2017_23.pdf (дата звернення: 21.09.18).
17. *Політологія* : навч. посіб. / [Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я. Б. та ін.]. Київ : Знання, 2010. 415, [1] с.
18. *Поручник А. М.* Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі : монографія. Київ : КНЕУ, 2008. 352 с.
19. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Стратегію впровадження моделі збалансованого розвитку України до 2030 року» від 20.08.2018 р. № 9015-1 // База даних «Ліга-Закон». URL: http://search.ligazakon.ua_l_doc2.nsf/link1/GH6YF1AA.html (дата звернення: 20.09.18).
20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій : Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2148-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19> (дата звернення: 20.09.18).
21. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01 липня 2010 р. № 2411-VI [зі змінами та оповненнями на 30 листопада 2017 р.] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 20.09.18).
22. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 20.09.18).
23. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV [втрата чинності від 08.07.2018, підстава 2469-VIII] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення: 20.09.18).
24. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 травня 2014 року «Про заходи щодо зміцнення національної безпеки України у війсьній сфері» Указ Президента України № 453/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 5 травня 2014 року «Про заходи щодо зміцнення національної безпеки України у війсьній сфері» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453_2014 (дата звернення: 20.09.18).
25. Прогнозні платежі з погашення та обслуговування державного боргу у 2018–2045 роках : основні показники [квітень–серпень 2018 р.] /

Міністерство фінансів України. URL : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/osnovni-pokaznyky?category=borg&subcategory=osnovni-pokaznyky> (дата звернення: 21.09.18).

26. Регіональний розвиток України (січень–вересень 2017) : аналітичний звіт Група радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою». URL : https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/157_Regional_development_of_Ukraine_Analytical_report_01-09.2017__1_.pdf (дата звернення: 21.09.18).

27. Соціальний звіт за 2017 р. Міністерство соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua/timeline/Socialni-zviti.html> (дата звернення: 21.09.18).

28. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні : наукова доповідь, [Джинчарадзе Н. Г., Боков О. В., Гулевич О. Ю. та ін.] ; Міністерство соціальної політики України, Державна служба зайнятості України, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. URL : <http://docplayer.net/79610808-Ministerstvo-socialnoyi-politiki-ukrayini-derzhavna-sluzhba-zaynyatosti-ukrayini-institut-pidgotovki-kadriv-derzhavnoyi-sluzhbi-zaynyatosti-ukrayini.html> (дата звернення: 21.09.18).

29. Феєр В. П. Регіональна інноваційна система в контексті конкурентоспроможного розвитку туристичного бізнесу. URL : http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007/Economics/19861.doc.htm (дата звернення: 21.09.18).

30. *Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти* / [наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський] ; Міжнар. рада з науки (ICSU), Комітет із системного аналізу при Президії НАН України, Нац. техніч. ун-т України «Київський політехнічний інститут» [та ін.]. Київ : НТУУ «КПІ», 2015. 136 с.

31. Харламова Г. О. Інвестиційна безпека України: рейтингова оцінка : монографія / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Екон. ф-т. Київ : Аграр Медіа Груп, 2017. 431, [1] с. : іл., табл.

32. Чала Н. Д. Державне управління економічним розвитком України в глобальному просторі : [монографія]. Київ : Аграр Медіа Груп, 2012. 284 с.

33. Яценко Л. Д., Іванюта С. П., Мартюшева О. О. Індикатори стану екологічної безпеки держави : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/993/> (дата звернення: 20.09.18).

34. Ali I., Son H. H. Measuring inclusive growth. *Asian Development Review*. 2007. Vol. 24, № 1. P. 11–31.

35. Distance to Frontier and Ease of Doing Business Ranking. URL : <http://www.doingbusiness.org/data/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB17-Chapters/DB17-DTF-and-DBRankings.pdf> (last visited: 21.09.18).

36. Doing business 2006...2017. URL : <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doingbusiness-2017> (last visited: 21.09.18).

37. Gerbert P., Lorenz M., Rüßmann M., Waldner M., Justus J., Engel P., Harnisch M. Industry 4.0: The Future of Productivity and

- Growth in Manufacturing Industries. URL : https://www.bcg.com/publications/2015/engineered_products_project_business_industry_4_future_productivity_growth_manufacturing_industries.aspx (last visited: 21.09.18).
38. Global Energy Statistical Yearbook 2018. URL: <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-intensity-gdp-data.html> (last visited: 21.09.18).
39. Integrated Environmental and Economic Accounting. – United Nations Publications, 2003 : Final draft circulated for information prior to official editing / United Nations. Handbook of National Accounting. URL: <https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seea2003.pdf> (last visited: 20.09.18).
40. *Kharlamova A. A.* Investment security of Ukraine: dynamics and forecast. *Проблеми економіки*. 2013. № 1. P. 363–367.
41. Modelling tools for sustainable development / UNDESA and UNDP. URL: <https://un-modelling.github.io/modelling-tools/> (last visited: 20.09.18).
42. *Schwab K.* The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond / World Economic Forum. URL : <https://www.weforum.org/agenda/2016-01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond> (last visited: 21.09.18).
43. What a Waste: An Updated Look into the Future of Solid Waste Management / The World Bank. URL : <http://www.worldbank.org> (last visited: 21.09.18).
44. World Economic Forum Annual Meeting (23–26 January 2018 Davos-Klosters, Switzerland) / World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2018> (last visited: 20.09.18).

Авторський колектив:

*Антонюк Л., Гуменна О., Поручник А., Тарута С.,
Харламова Г., Чала Н.*

Україна 2030

Біла книга економічної
політики України до 2030 року:
національний і регіональний виміри

Концептуальне рішення макета та ідея обкладинки –
Гуменна О., Тарута С., Харламова Г., Чала Н.
Комп'ютерна верстка *Павленко В. О.*

Підписано до друку 01.10.18. Формат 84x108¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 15,96. Наклад 1000 прим. Зам. № 12.10

Видання підготовлене до друку:

ТОВ «Ай Сі Ес-Актив»

01054, Україна, м. Київ, вул. Дмитрівська, 46, 8
ics3@ics-active.com

Видавець СПД Павленко, 02068, м. Київ, а/с № 2, Павленко В. О.
Свідомство суб'єкта видавничої справи ДК № 3337 від 15.12.2008 р.

Надруковано ТОВ «Софія-А» ЛТД

04053, Україна, м. Київ, вул. Обсерваторна, 12-6
Свідомство серія А00 №019912 від 12.09.1995 р.